

270.560

32K

.....

RE 1926
(1. field.)

~~ER 600/d~~

Catal.
N. 11.

Plut. N 3/54
L. 9.
~~K 10~~
~~2~~

$\frac{M}{4}$

MAGYAR
GAZDASZT.

N. KAGYVATHY JANOS.

Pian

OSZK

P. P. N.

Printed by the National Library of Hungary.

1882.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

344

Bibl. M A G Y A R *Leged.*
G A Z D A T I S Z T.

Ishol. N. NAGYVÁTHY JÁNOS. *Piar.*

TER. SZALA VÁRMEGYE' TÁBLABIRÓJA

Á L T A L.

P E S T E N,

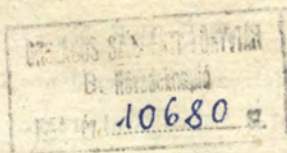

Nyomtattatott Petrózai Trattner János Tamás betűi-
vel 's költségével. 1821.

Pondere, Numero, et Mensura.

270560

E L Ő B E S Z É D.

Ha a' Birtokosok a' Gazdálkodást minálunk vagy a' Közhivatalviselés, vagy talám megvetésből elmulatják: tsak ritka, hogy kárát ne vallják. Az értelmes és serény Gazdatisztek mindazáltal sokat helyre pótolhatnak.

De hol van az értelmes és serény Gazdatiszt? Mellyik, és hányadik Ifijúnak van a' mostani szűk időben abban módja, hogy a' Gazdaságnak hosszú 's költséges tanulását elvégezhesse?

Bizony a' kinek elegendő költsége van: az azt inkább más Tudománynak tanulására fordítja. De mi ennek mostis, és mi lesz ezentúl méginkább a' következése?

Az egyenesen az, hogy Vak vezeti a' Világtalant: és tsak a' fog Ispányságot keresni, a' kiegys kis Irást, vagy közönséges Számolást tudván, azt hiteti el magával, hogy ő Gazdatisztnak legjobb lesz: mert parantsolni könnyű.

Ezeknek én azt javaslom, hogy jobban tselekesznek: ha Kereskedésre, vagy kézimesterségre adják magokat. A'ban a' Hazának is használnak, és magoknak is bizonyos és tisztességes Kenyeret szereznek.

Azokat pedig, a' kiknek módjok van a' tanulásban, serkentem ezennel, hogy készüljenek a' Gazdasághoz illendően.

IV

De miben áll ez az Elkészülés? azt kérdik az Ifjak.

1. A' kiknek az Isten ép, és virgontz testet adott: azok azt a' Levegőnek minden változásához keményítsék - meg jó előre: mert a' szobából nem lehet gazdálkodni. A' testnek ez a' megkeményítése elsőbb és szükségesebb a' tántz, és mu'sikabeli gyakorlásoknál.

2. Tanulják meg a' Hazabeli Magyar, Német, Tót és Deák - nyelvet is, mind beszélni, mind írni.

3. Igyekezzenek az olvasható, és helyes Írás módját magoknak tulajdonává tenni.

4. Gyakorolják magokat a' figyelmes és könnyű számolásban; és tanulják meg legalább a' Lapok felmérését.

5. Mindenek felett szerezzenek magoknak Emberi szívet, és hajló erköltsöt. Amannak elmulatása tette a' Gazdatiszteket rettentőkké: a' makats Erkölts pedig egész életekben szerentsétlenekké.

Ennyi Előkészülettel kiki rá adhatja magát a' Gazdaság tanulására, de nem a' Gazdatisztságra; mint sokan tselekesznek. A' Gazdatisztnak már tudni kell, a' természetést, tenyésztetést, a' Marhák közönségesebb nyavalyáik orvoslását, a' gazdasági Építést, a' Kamarai Számadást, Számvételt, és a' Hazatörvényjeinek azt a' részét, a' melly Jus Oeconomicumnak neveztetik, és a' Fels. Urbáriomi Rendeléseket, 's a' t.

A' kiket a' sors az ilyen Elkészülésből ki-rekesztett: azok a' Birtokos Uraságokhoz fojamodjanak, hogy őket készülésekben gyámolítani méltóztassanak. Az ilyen Ifiak' nevelésére tett költséget a' Méltóságok tsak kevés

idő múlva is gazdag Úsorával vissza fogják venni.

Valóban; ha a' Keszthelyi Georgikont a' magános Birtokosok e'ből a' Nézőpontból ítéli meg: a'kor a' Georgikon a' készülő Ifjakra nézve egy jóltévé Intézet, a' Földes Uraságokra nézve pedig egy oltsó, és megbetsülhetetlen Vetemény - kert.

A' mi Hazánkban a' nagyobb rész tsupán Practicus Gazdatisztekkel él, és azokat az úgy nevezett Iródeákokból formálják azzal, hogy őket nem csak külömbféle Hivatalokon viszik keresztül; hanem egyik Jóságból a' másikba, praxis kedvéért által teszik. Természetes következés, hogy az ilyen Praktikánsok a' Földes Urak' kárával okosodnak meg, vagy végtére kenyér nélkül maradván, Bújtogatók lesznek.

Ezen kettős következésnek meggondolása oda vitt engem, hogy itt némely Észrevételeimet bátorkodjam közölni a' Gazdatisztek készítésére nézve:

1. A' készülő Ifjakat mindjárt a' Praxis elején megválaszszák, és a' kik a' Calculusra születtek, a' mellett practizáltassák folyvást! hogy belőlök könnyű és figyelmes Magtartó, Pénztartó, és Számtartó, (Rationum Revisor) és Számvevők (R. Exactor) lehessenek idővel.

2. Így különös figyelmet kell azokra is fordítani, a' kik a' Termesztésre, és a' kik a' kormányra készíttetnek. Hogy valaki figyelmes Számadó, serény Termesztő, és okos Kormányozó legyen egyszer'smind: ritka madár.

3. Gazdákká és Ispányokká készültebb Embereket kell tenni, mint a' Számadás mellé: mert az Ispányoknak, Termesztőknek, Tenyész-

tőknek, Építőknak, Számadóknak, sőt Kormányozóknak is kell egyszer'smind sok helyen lenni.

4. Illendő, és tisztességes fizetést kell nekik rendelni: ne hogy a' szegénység, vagy Alkalmatosság hűségtelenségre vezesse őket. Valóban a' Birtokos vallja annak legtöbb kárát, ha a' Gazdatisztnek, valamikor Házába fáradtan bélép: Felesége, és gyermekei telebiabalják a' fülét, a' Háziszükséggel. A' Gazdálkodáshoz, legalább e' részben, tsendesség kívántatik. A' hol ez hibázik: ott a' Beke-resés megtsökkenik; és a' Hűségtelenség az ajtó előtt áll. Az a' fizetés neme legjöltévőbb, és könnyebb; melly szerint a' Gazdatisztnek, készpénz, kenyér, Tűzifa, és Marhatartás engedtetik. A' kik a' mértékletes Deputátumot sajnálják vagy a' készpénzt a' drágasághoz képest nem nagyobbítják, sőt ezen felül még a' Marhatartást is tilalmazzák a' Házának is kárt tesznek; 's a' dévajkodásra is okot szolgáltatnak.

5. Ha a' Gazdatiszteket, a' Praxis kedvéért egyik Jóságból a' másikba által kell tenni, azt a' kezdőkkel, és a' Számvezetőkkel szükséges tselekedni, és nem a' kormányozókkal: mert

a) A' kormányozónak okát kell előbb megtanulni, mintsem haszonnal kormányozhasson; a' változással pedig a' tanulás félben szakad.

b) Tsak a' Táblák, Rétek, Erdők, Határok, az Erő, és a' tárgyak megismerése és megítélése megkívánnak 5—6 Esztendő. Hát a' Hereskedők, Jobbágyok sorsa az Eladás-he, lyeinek tudása, a' kelő, vagy nem kelő Termesztések neme, és mennyisége: főképpen pedig a' Szeleknek-járása, az Időváltozásoknak előrevaló megismerése, még más hat Esztendőt is felvesznek. Így hát még ilyenkor sem

javasolható az általtevés: külömben a' kortesz-
szük Gazdatisztjeinket máshová, mikor már az
egész Gazdálkodás módjába bele tanúltak. E-
ből a' lessz: hogy a' Hajdúk, a' Gazdák, és a'
Kormányozónak tsak a' neve van meg.

Valóban a' szavatartó kereskedőknek nem-
esmerése, és le nem kötelezése, 's az Időjá-
rásnak nemesmerhetése a' legnagyobb káro-
kat okozák. Mi haszna a' Termésnek; ha pénzzé
nem tudom tsinálni? és mi haszna a' nagy-
erővel való Iparkodásának? ha az eső a' vetet-
len, vagy tsak most tett Elvetést, 's lekaszált
rendet, sőt a' kész Boglyákat, és kalangyá-
kat elrontja. Az új Tiszteket szemeimmel látom
hogy e' két dologra való nem figyelmezással
Termesztéseknek feiét kárba eresztik.

Sok Házaknál a' Kormányozóknak más-
hova Általtétele az Esmerettség, és Collusio
ellen Orvosságnak tartatik: de ez nem Orvos-
ság; hanem új alkalmazatosság; és az illyeket
tanátsosabb eleresztetni.

Rosszabb a' Változtatásnál az egymástérő
Elkergetés; a' melly sokszor, és több Házak-
nál hamis árulkodásokon, és személlyes bosz-
szuállásokon tapasztaltatik épülni. Sok felvi-
gyázók tsak úgy tudják magokat Nagyoknak
bizonyítani, ha másokat, ha szinte költött Vá-
dokkal is, magok mellett egészen megalatsonyít-
nak. E' miatt sok jó Tiszt kenyér, és betsület
nélkül sir a' Világban: de a' Birtokos is meg-
lakol Hamarhivéséért: mert kit állít ezek he-
lyébe? Azt ugye', a' ki magát jelenti, vagy a'
kit az igen meghitt Árulkodók recomendál-
nak az Uraságnak? De ezek kit recomendál-
nak, vagy ki jelenti magát? Azt ugye' a' ki rá-
szorúlt? de ki szorúlt rá? Az, a' ki senkinek
se kell: mert a' Jót még hivják is többfelé. És

imé ez a' Tisztek kergetéséből a' haszon, hogy ollyat fogadunk, a' ki senkinek se kell. Az apró Ispányos Birtokosoknak pedig nagy részent ez a' Gazdálkodások módja.

Legrosszabb pedig az a' Változtatás, a' melly a' jó Tisztekkel bemondata a' Szolgálatot: a' rosszakon pedig hűség telenségekért kénytelen a' Birtokos kiadni. A' hűség telen Tisztek a' Földes Urakat is megkárosítják, és magokat is betsületes kenyerektől örökre megfosztják.

Ha azt kérdezik az illyek tőlem: De hát mi a' Hűség telenségnek az oka? azt mondhatom tapasztalásomból, hogy

a) Arra igaz ok soha nincs: mert az hogy a' józan, iparkodó, és hűséges Tisztnek is nincs sok Háznál illendő fizetése, 's jutalma a' miből Háznépe stől élhetne, és ruházkozhatna) az még ritkább dolog, mint a' józan és hűséges Tiszt. De ha megesik is, hogy a' Földes Úr több esztendőig is érzéketlen marad a' szíves fáradozásra: nem az a' következés, hogy tehát az ő eránta való Hűséget félre kell tenni; hanem az, hogy bútsúzzon el, és keressen másutt nagyobb darab kenyeret. Az igaz ok tehát az lessz, hogy az Ifjak a' gyönyörűség' érzését sokszor nem csak a' Bujálkodásig (Luxus) hanem a' Vesztegetésig is kiterjesztik. Erre pedig a' Conventio elég nem lévén esznek a' megtiltott Fának gyümölséből.

b) Utolsó javallásom a' Gazdatisztekre néve ez: hogy a' kik magok akarják kormányozni, vagy kormányozhatják is Jóságaikat: azok tanúlt Gazdatiszteket híjjában, stőt károsan fogadnak. Ezeknek legjobbak a' paraszt Gazdák, és szót fogadnak.

Ezek után már azt következik megmondanom, mit tselekedtem a' Gazdatisztben, és azt miért tselekedtem?

A' Gazdatisztben az egész Gazdaság' Practica Részét igyekeztem előladni közönségesen. Elértem - e Célomat: nem tudom. Azt tudom, hogy az ujjomból (a' mint a' Magyar mondja) nem szoptam semmit, hanem a' mi jót e' részben Praxisban lenni láttam, összeszedtem. Ha jól le nem irtam; a' nem csuda: mert én minden Tudományos Társalkodástól különszakasztva, és nagy részben kétkézi Munkám után élvén, némelykor egész Hónapig sints egy két csendes órámm. De ha volna is (próbálja bár akárki) mindenkor nehéz a' Gazdasági Fogásokat közterjedésű sarkalatokra húzni; mivel minden Tornyosnak a' maga különös sipja van: Nekem azomban mégis illyet kellett cselekedni, hogy Munkám legalább több Házakhoz alkalmaztatottabb lehessen, és ez úgy gondolom elég is. Iró pedig e' részben előttem, sem a' Külsők, sem Hazámfijai közt tudtomra nintsen. A' mi Keszthelyen néha napján volt: azt is én dolgoztam: a' mi pedig most van amazonn épült, és Localis.

Okot az írásra részént a' Birtokos Uraságok, részént pedig magok a' Gazdatisztek szolgáltattak.

A' Földes-Uraságok annyiban, hogy még az Érdemesebb Házaknál is kevés, vagy semmi Rendtartás nintsen a' Gazdatisztek elébeszabva, a' mi szerint lehetne őket Tetteik és Elmulatásaik eránt a' Felelet terhe alá vetni. Innen több Censurális székeken helytelen Megmarasztások (Conventio) és még több meghalgtatás nélkül való formátalan személyes és vagyonos Letartóztatások, Vasazások, és a' Deresben való megveretések történnek.

Ha a' hibák és kártevések tudatlanságból származnak: a' Földes - Úr maga a' hibás, miért bizza Jószágának kormányját értetlen em-

berre, vagy miért nem ád az illyennek Űtasi-
tást, a' melyhez az Értetlen is hozzá szabni ma-
gát kénytelen lenne. Ha pedig a' Hűségtelen-
ség okozott kárt: Hazánk Törvényjét e' rész-
ben is betsben kell tartani; és a' Bűnöst kihal-
gatván forma szerént rá íteltetni.

Magok a' Gazdatisztek is más részről ősz-
tönül szolgáltak: mert a' nagyobb rész, min-
den ehez a' terhes szolgálathoz való Elkészü-
lés nélkül adja magát a' Gazdatisztségre se
tőled, se hozzád nem tudnak menni. Ezek itt
legalább megláthatják, melly nyughatatlan és
fáradságos Hivatal a' Gazdatisztség; meg ért-
hetik melly sok kívántatik ahhoz, hogy valaki
okos, és hasznos Hormányozónak találtsassék,
és megtanúlhatják körülbelől mit, és mellye-
ket lehet, és kell a' Gazdálkodásba, mint pró-
bált Fogásokat béhozni. A' Birtokos Urak pe-
dig könnyebben helyre pótolhatják azt, a' mi
eddig náluk elmaradt, és megválaszthatják azt,
a' mi módosítást, vagy egész elmellőzést, vagy
pedig egészen új rendelést kíván.

A' Képezetek atyafisága (Associatio Idea-
rum) sok olly dolgoknak megrendelését is fog-
ja szűlni, a' mellyek sem az én, sem a' Birtó-
kos elméjébe nem ötlöttek, azomban pedig
szükségesek. Ha ezen észrevételek azokkal a'
Fogásokkal, a' mellyeket ezen Gazdatisztben
előadok, alkalmaztatva (applicative) egymás
után iratnak: a' Tiszteknek egy Űtmutatás ké-
szűl belőlök minden Jószág, vagy Uradalom-
ra nézve. Ha ez elkészűl: minden Földes Űr
kevesebb kárral változtathatja Gazdatisztjeit; ha
a' szükség úgy hozándja magával.

Utóljára még ez egyet szükség megmonda-
nom, hogy az itt leirt Fogásoknak egy része
tulajdon tapasztalásom; más része pedig, ki-

vált a' Fels. Urbarialis Rendelések, Gyűjtemény; és ezek nekem sok Levelezésbe, és fáradságba kerültek. Ha a' Pauli Úr Munkája előbb látott volna Világot: a'kor t. i. mikor még én gyűjtögettem: rajtam nagyot könnyített volna. De megvallom Munkám össze állítása után is az említett könyvnek nem kevés hasznát vettem; a' midőn azokkal az én Extractusimat összevetettem, és sok Írásbeli hibákat megjobbitottam. Irtam Csurgón 1817.

A' Szerző.

M A G Y A R

G A Z D A T I S Z T.

A' gazdasági Kormány - Székekről
közönségesen.

Minden Földes - Uraság, vagy személynél-
sen gazdálkodik, vagy meghatalmazott Biz-
tosai által.

A' személynél gazdálkodást, Igazgatásnak
(Directio) annak mások által való folytatását
pedig Kormányshékeknek (Administratio) vagy
Biztosságnak (Commissio) szokták minálunk
nevezni.

A' nagyobb Jóságokban mind a' két gaz-
dálkodás neméhez legalább e' következő Tiszt-
viselők szükségesek a' Fő - Igazgató mellé; már
az akár maga az Uraság, akár Administrator,
vagy Praefectus legyen.

1. A' Fő Pénztartó.
2. A' Fő Számvevő.
3. A' Fiscus.
4. A' Fő Indzellér.
5. Az Erdőbíró, és
6. A' Jegyző.

Itt kettő a' megjegyzésre való.

1. Az Igazgatásnak, az a' módja, melly
szerint már ma valamely Uradalom egy vagy
több Felvigyázásokra fel van osztva, csekély
ítéletem szerint, leggazdaságosabb.

Ezen Felvigyázók úgy használtatnak több nagy Házaknál, hogy

a) A' külső Gazdaságokat feltserélve legfeljebb is minden fertályban meg vizsgálják, és észrevételeiket az Igazgatásnak elő terjesztik.

b) A' Számadásokat elkészíttetik, és mint részes Számvevők azokat legalább újra összeheszmólják (recalculant).

2. Jobb ha az Igazgatásnak vagy kormány-széknek minden tagjai practicus Gazdákból állanak, mint az; ha megfordítva a' pennások, több esztendőig való szolgálatjokért, Gazdatisztségre emeltetnek.

Minden Igazgatásnak v. Kormány-széknek foglalatossága kétféle, úgymint:

1. Iromány (Cancellistica).

2. Gazdálkodás (Oeconomica).

Amannak tárgya főképen:

a) A' szükséges Levelezés, és a' mellyek ide tartoznak.

b) Az egész Uradalom köz fel-vételének abrossza.

c) A' Domestica Conscriptió, és Fundualis könyvek készíttetése.

d) A' Vizek libellája, és a' Csatornák, vagy Árkok menetelének rajzza.

e) Minden majorok térje, és a' tejendő gazdasági épületeknek helye le ábrázolása.

f) Minden szükséges épületeknek abrossza, és a' Felvetés (Ubrieß und Uberschlag.)

g) Az erdőknek Vágásokra és Vetési szakaszokra való felosztása, és a' találtató, vagy vetendő fa nemek színes lerajzolása.

h) Az Allodiaturának nyomások szerint való abrossza minden Major számára különösen.

i) A' megszállás, vagy mivelés alá szánt pusztáknak előre való ábrázatja.

k) A' Számadó-könyvek formája, beadásának ideje, és hiteles volta megállítása.

l) A' Számadó-könyvek' hónapos kivonásinak szoros bekérése és megrostálása. A' Kamarai Számadásban ezen kivonások annyit érnek, mint a' kalmári Számadásban a' Contó courantok.

m) A' részes biláantzok formája, 's ideje meghatározása. Közönségesen ezek, Termés, Cséplés, Tenyészet Maradék 's a' t. Tabelláknak neveztetnek, és ha jól készítettnek, nemtsak a' költséget és jövedelmet, hanem még egyik esztendő is a' másikkal bilántozzák; önként értetődik, hogy a' kormányzék kötelessége ezeket össze vetni, megítélni, és a' több részesekből közönségest tsinálni.

n) Hasonló tárgya a' Kormányzék foglalatosságának, a' Számadó könyveknek megrostáltatása, a' talált Nehézségeknek a' Számadónak kiadása, a' megfejtés végett: ezeknek a' Ráitélőszékek (Sedes Censuralis) által való megitélése, és a' szerint a' Számadóknak Bent vagy Megmarasztása, és Feloldozása (Convictio, et Absolutio).

o) Legalább a' Gabona, és bor folyó árának minden hét, tizennégy vagy harmincz napban való meghatározása a' mellytől az Eladónak engedelem nélkül alább szállani nem szabad.

p) Ugyan a' kormányzék határozza meg az eladó Termésnek mennyiségét is a' Magtartó hónapos kivonása, vagy Conto Courantja vezetése szerint: idő szakaszonként, vagy egyszerre.

q) Ugyan minden eladásokról; és Árendákról szőlő Szerződéseket is a' Kormányzék hagy helyben módosit, vagy vissza vet.

r) A' Szegődségnek (Conventio) a' bő vagy szűk esztendőkhöz való mérése, és meghatározása is a' Kormány széket nézi.

s) Ugyan a' kormány székek készít minden Majorhoz, a' Gazdatiszttség megmutogatása, és többszöri kihalgatása után különös Utasítást (Specialis, v. localis Instructio.)

t) Végre minden munka, költség, Termések és Jövedelmek közt egy közbilánxot von: a' melly a' Birtokosnak egy summában szemeeleibe terjeszti az egész esztendei költséget, és jövedelmet, ennek hova lett fordítását, és a' Maradékot, vagy Fundus Instructust. Ez a' munka némelyeknél Gazdaság tükörének, másoknál pedig a' kalmári Számadás szerint fő bilánxnak neveztetik.

Meg kell vallani, hogy ez sok irás, és sok munka: de szükséges; és ha a' birtokos ezt nem tselekszi: úgy jár mint a' gondatlan Kalmár; a' ki soha se bírálván meg magát, csak akkor eszmél fel, mikor már elpusztult.

Azonban szükség itt e' kettőt meg jegyezni, hogy:

1. A' helyes maga megbírálásra a' mester-séges és számtalan Rubrikákból álló Számadó könyvek, és részes de szövevényes bilánxok semmit se használnak; és el lehet mondani, hogy azok mentől együgyűbbek, s következés szerint világosabbak: annál gazdaságosabbak.

2. Ha a' Kormány székek csak az Iromány-nak fekszenek: bizonyosan papiros gazdaságot folytatnak: ennél pedig jobb a' Rovás, és 'Satskópénz, a' mint a' régi Gazdák mondják.

Lássuk tehát azoknak második foglalatosságát, t. i. a' Gazdálkodást, a' nevezetesebb

XVI

tárgyak szerint azon Kérdésekre elszaggatva, a' mellyek a' Gazdatisztben meghatározva fordulnak elől.

A' Földekre nézve.

1. Hol sok, vagy kevés a' szántóföld az erőhöz képest?

2) Ha sok: jobb e' azokhoz béreseket állítani, vagy pedig gazdaságosabb ha a' felesleg felébe, napszámba, vagy éppen bérbe, és ez is rövidebb, vagy hosszabb időre kiadatik?

3. Ha pedig kevés mind a' szükséghez, mind az erőhöz, azt kell megítélni, ha van e' és lehet e' a' fajészásnak kára nélkül irtani? A' bizonyos hogy a' ritka és elvénuült nagy erdők egy részét gazdaságosabb Csemetékkal és mag - v. makk - vetéssel jó erdővé változtatni, más résszit pedig ki irtatni. Ha irtani nem tanácsos, vagy éppen nints is mit: nintsenek - e rétekké fordítható Bozótok, és felszántható kopár rétek a' határban. Vagy mindezeknél könnyebb, és jobb-e a' 3. Nyomást kétfőre változtatni, sőt a' kerülő vetést behozni?

A' Rétekre nézve.

1. Mi szerben vannak a' rétek a' szántóföldekhez? közönségesen véve vagy szint' annyi rét szükséges, mint a' földek holdszáma; vagy még több is, ha a' földek soványak lévén, a' trágya kedvéért nagyobb marha - számot kell tartani.

2. Valljon a' széna a' szükséges marhák természetéhez való-e?

3. Ha minden rét sássas: árkokkal kell - e segíteni, vagy pedig az Ugarokban gazdaságosabb rövid füvet termeszteni? mint tartatlan árkolásokra minden idén költeni.

4. Gaz-

4. Gazdaság e' a' felesleg réteket, vagy robottal, vagy pénzesekkel kaszáltatni? vagy pedig hasznosabb a' robotot a' termesztésre fennt tartani, és a' réteket vagy felébe, vagy bérbe pénzért, vagy kaszásokért kiosztani?

5. Hol kívánja az okos gazdaság, hogy az elsoványodott földek 10—12 esztendőre rétekké, és a' rétek szántóföldekké változtassanak? mint a' Tisza mellett sokan tselekesznek, és földjeiket trágyázás helyett, Felváltással (*Koppelwirthschaft*) kövéritik.

6. Hol és mikor jó a' szénát Gőbölökkel eletetni vagy ölszámba eladni hol tanácsos? 's a' többi.

A' Szőlőkre nézve.

1. Hol érdemes Majorság Szőlőket tartani, és mennyit, a' házi szükségre, vagy a' kereskedésre tekintvén?

2. Okosság e' jó erdőket, vagy a' dombosabb szántóföldeket szőlő alá kiosztani?

3. A' kilentzed gazdaságosabbe vagy a' Hegyvám az újonnan építendő szőlőkre nézve.

4. Hasznosabbe a' Kilentzedet, v. Hegyvámot termésben bekivánni? avagy nem gazdaságosabbe az eshető részt több időre bérbe kiadni? vagy épen a' szőlőket örökre felszabadítani, és a' bejövő Summa pénzen javitható más Jóságot szerezni? mint a' Hazában több helyeken megesett.

5. Mit mutat a' bor-árulási Calculus a' Körülálláshoz képest? több e' a' jövedelem, vagy tsak a' vesződség, ha az Uraság maga méreti borait mint ha a' kortsmán bérbe adatnak?

Az Erdőkre nézve.

1. Hol van az Uraságnak sok vagy kevés fája épületekhez, szerszámokhoz, vagy tűzre?

2. Hol kell vettetni, vagy ültetni, és mitsoda nemet?

3. Jobb e' ez, vagy amaz erdőt épületekhez, és tűzre használni vágások szerint: vagy pedig hasznosabb azt makk, és gubats termésre használni?

Hasznosabbe, ha az Uraság összevett, vagy tenyésző Sertésseivel eteti fel a' makkot avagy pedig jobb, ha a' makkot az Uraság eladja.

5. Akkor nyer e' az Uraság többet, ha a' gubatsot maga szedeti fel, vagy akkor ha annak szedését kótyavetyére ereszti. A' Véghejiek magok szedik, és eladván bizonyos messzeségre elviszik, a' mint a' kereskedő kívánja.

6. A' Gubats kőből nem csak a' száraz és nyers gubatsra, hanem a' nagyságra nézve is különböztvén, gazdaságosabbe' a' Pozsonyi kőböllel élni, mint a' Véghejiek tselekesznek?

A' Tenyésztetésre nézve.

1. Elég e' a' Marhaszám és annak Neme a' földek trágyázásához, vagy felesleg is van? és mellyik.

2. Hol mellyik marha neme jobb a' jövedelemre, vagy munkára? tekintettel lévén a' szénának minéműségére, és a' Legelőre nézve.

3. A' hol kivált a' trágyára szükség van, vagy éppen nints, Gulyát kell e' tartani, vagy Csirát, vagy több a' haszon ha a' szomszédok, vagy egyes Árendások a' legelőt pénz, vagy napi számért kiveszik?

A z E r ő r e n é z v e .

1. A' Tisztek, vagy Tselédek száma kicsiny e' vagy nagy?

2. Mi gazdaságosabb a' Cselédekre nézve; a' benttartás e' vagy deputátumadás: vagy ennél akár mellyiknél jobb a' felebeli munkás, vagy a' Napszámos?

3. A' költséget feléri e' a' jövedelem? mert közép szer szerint egy hóld őszi föld háromszori megszántására, beboronálására, és a' termés hazahozására négy marhás nap kívántatik, és vetésre, maghordásra, és a' learatásra rendszerint hat gyalog munkás mén fel. Ha pedig trágyázni is kell minden idén egy hatod részt: ezen felül szükséges minden 60 szekér trágya kivitelére, hat marhás nap. Hatvan szekér trágyát pedig hat darab marha után lehet várni. Innen az Alföldi trágya nélkül való termesztés legoltsóbb volna: ha a' Cseléd tartás könnyebb, a' mező közelebb, és a' gabona árra a' felföldével egyenlő volna.

4. Ha a' Bérestartás elkerülhetetlen, egy Bérestől legfelebb is tsak 30 hóld föld megszántását lehet várni.

5. Nem gazdaságosabb e' a' nagy téreket megszállítani, és ez által állandó erőt szerezni: mint azokat Legelőül használni, vagy bérbe minden 3. esztendőben ki adni?

A z É p í t é s r e n é z v e .

1. Állandó vagy drágább épületeket kell e' tenni, vagy pedig oltsóbbat: de romlandót?

2. Gazdaság e' másutt venni fát, és készteglát; és ez által a' maga erdőjét a' Birtokosnak, míg tsak lehet megkimélni?

3. Mennyit gazdaságos egy idén valamelly épületből elvégezni, egészen e' vagy tsak egy harmad részben?

4. Hogy jobb az Áttsal, és Kőmivessel alkuđni: általtában, ölszámra, vagy pedig nap-számban?

Az eladásokra nézve.

1. Mellyek azok a' termések, vagy egyebek, a' mellyeknek eladását az Uraság a' Gazdatisztre bízhatja, és mellyeket tart fenn magának.

2. Hány köbölre vagy akóra tehet a' Gazdatiszt maga fejétől Szerződést, és mitsoda Mennyiséget tartozik a' helybenhagyás végett bejelenteni?

3. Hány részben tanácsos a' termést eladni? egyszerre e'? vagy pedig fertályonként, és azt is apródonként. Vagy talán legjobb egy Vevőt is üressen el nem eresztteni.

4. Ki határozza meg az eladó Áruknak árát, a' Hormányszék e', a' Gazdatiszt, vagy együtt a' Tisztek, és mennyi időre?

5. Mennyi időre lehet és kell a' Vevőknek hitelt adni? (Credit)

6. Kit rendel az Uraság az eladások, vévések, és Szerződések hiteles voltának behi-zonyítására?

Az Árendákra nézve.

1. Mennyi időre gazdaságos valamit árendába adni vagy venni.

2. Jobb e' az egyes tsendes Igérés? vagy gazdaságosabb a' jó előre kidobolt kótya-ve-tyezés?

3. Mellyek lehetnek az illendő feltételek minden árendálásban?

4. Mitsoda beneficiumokat gazdaságos árendába adni, és mellyeket nem kell?

5. Nyertesebb e' az Uraság, ha Jóságát hosszabb időre árendába adja, vagy tanátso-
sabb, ha maga gazdálkodván néha nyer, né-
ha vesz?

A' Kereskedésre nézve.

1. Lehet e' a' termesztés és tenyésztetés
mellett a' Gazdatisztól kívánni; hogy össze-
vett ökrökkel, borjúkkal, sertésekkel, dohán-
nyal, deszkával, 's a' t. kereskedést is folytasson?

2. E' végre tanátso- e' hogy minden Ura-
dalomnak különös kereskedő Cassája legyen?

3. Mitsoda feltételek ide szükségesek?

Ezen, 's több elhalgatott kérdések alkal-
maztatva való meghatározását kívánom én a'
Gazdatisztben a' kezdőknek elő adni, fijata-
labb erőre bizván az Uradalmi Fiscus kidol-
gozását.

E L S Ö R É S Z.

A' R e n d e l é s t e v é s r ő l.

§. 1.

A' Gazdaság - Folytatás eloszlik közönsé-
gesen:

1. A' Rendeléstevésre.
2. A' Felvigyázásra (Inspectio.)
3. A' Rendtartásra.
4. A' Megkiméllésre, és
5. A' Gondviselésre.

I. A' Rendeléstevésnek tárgyjai:

1. A' Termesztés.
2. A' Tenyésztetés.
3. Az Építés.
4. Eladás és Vevés.
5. Kereskedés.

6. Árendába adás vagy Vevés.

7. Szerződések' (Contractus) kötése.

8. A' szegődött, vagy Conventióban lévő Mesteremberek, és Cselédek fogadása, igazgatása, dolga, megfenyítése, és eleresztése.

9. A' Jobbággyokkal való bánás.

II. A' Felvigyázásnak tárgyai ezek:

1. Mindazoknak gyakorább megnézése a' mellyeknek Végrehajítások eránt rendeléseket tett a' Gazdatiszt.

2. A' Számadások', ezeknek hónapos kivonási, és Tabellák' készíttetése a' rendelt időre.

III. A' Rendtartás forog

1. A' Kész pénz.

2. A' Magházakkal, Pintzékkel, és Tenyészetekkel való bánás, és

3. A' kisebb és külső Gazdáknak a' Gazdatisztól való függések körül.

IV. A' Megkiméllés tárgya.

1. A' Készpénz.

2. A' Termések', és Készítmények' pontos használása.

V. A' Termések gondviselése vagy elromlástól való őrzése.

§. 2.

Mind ennyi Tárgyak körül megbotlás nélkül és haszonnal forogni nem lehet: ha tsak a' Gazdatiszt bizonyos rendet, sort, módot, és meghatározott időt nem tart a' dolgok felosztásában, és elintézésében. Erre nézve

1. Minden Héten Szombaton Tisziülés tartatik, a' mellyben a' Gazdatisztnek Segédjei megjelenni kötelesek.

2. Ezekről, és ezek által meg lehet tudni, azokat a Helyeket, a' mellyek a' Termés, és Tenyésztetés alá vannak rendelve.

3. Ezeknek Mennyiségét a' Fundualiskönyv, az Erőt az Urbarialis összeírás, Personalis Status Tabellája, és a' Tenyészet' számját a' Számadók' könyve kimutatják.

4. Mi az eladni való: a' Magház, a' Pajta-Mester, és a' Megtartó elő fogják számlálni.

5. Mik vannak Árendában, a' Szerződések Protocolumból ki lehet tudni.

6. Mit kell ki igazítani (reparare) vagy újonnan építeni: mikor az Uradalmat mezőről mezőre, és határról határra megjárja, szemével meg látja: és

7. Mitsoda Rendeléseket tegyen továbbra, a' többi Tisztek, és a' Tisztülés-könyve útba fogják igazítani az új Gazdatisztet.

§. 3.

A' Tisztülésnek (Sessio officiosa) ezek, 's illyenek a' tárgyai:

1. Mindenek előtt a' Földes - Uraságnak, vagy a' Kormányzéseknek parantsolati olvasatnak fel, és azoknak, a' kiket egyenesen illetnek: a' Végrehajtásra tudtára adatnak.

2. A' múlt Tiszt-ülésben tett Kormányi rendelések, a' Protocolomból újra felolvastatván, a' Gazdatiszt azoktól, a' kikre ez, vagy amaz rendelés' végrehajtása volt bízva, rendre Híradást kér: de maga is, mikor kerül az Uradalomban, megnézi, hogy úgy ment-e a' dolog végre, a' mint a' Hírüladás volt.

3. A' szükséghez, és időhöz képest új rendelések tételnek, és a' Protocolumban sorra mindenek béirattatván, a' végrehajtás az ahol

való erő, idő, és költség is meghatároztatnak, és kinek kinek az őt' illetők tudtára adatnak.

4. Az eloszlás előtt még azon Levelek is felolvastatnak, a' mellyek a' Terméseknek itt, vagy ott való piatzi árráról szólnak. Mellyek szerint a' részes, vagy külső Eladások, a' Tűdősításhoz alkalmaztatott árra le, vagy feltetnek.

5. Ezek után jönnek az Uraságtól függő mindenféle Embereknek panaszaik, és kéreményeik. Ha a' panaszok az Uraság Földes-Uri Jussait illetik: a' Fiscálisnak adatnak; a' polgári egymás közt való Perek, és Keresetek, a' legnagyobb szelídséggel és igazsággal elintéztetnek. Ha pedig a' kéremények az Uraság' kegyességét nézik, vagy magok a' Tisztek ellen kernek is Elégtételt: azok megvilágosítva egyenesen a' Földes - Urasághoz küldetnek; és a' Panaszló a' messze járásra semmi módon ne kényszeríttessék, sem a' kérő. Végre a' Tisztülés Protocolomába beirattatnak mindenek.

6. A' Panaszlók és kérők után a' Zálogok adatnak elő, és adatnak ki, a' rendes Zálogok Protocoloma szerint; a' melly is az Esztendő végén kivonatván, a' Válságpénznek erősítésére a' Pénztartónak, a' Vadászok Megesmerése, és a' Gazdatitzt rá-írása alatt általadatik. A' Favevőknek mindenkor a' Tisztülésben, az Erdőbíró, vagy Vadászok jelenlétében adassanak Cédulák, a' mellyekkel a' Fizetők a' Pénztárnál jelentsék bé magokat. A' Vadászok pedig a' Fa kiadása után azokat bésszedjék; és belőlők mint a' Zálogokról mondatott, Generális Commissio (Meghagyás) és Megesmerés készítettván, a' Bébevés ez által erősíttetik. A' hol nagy és sok az Eladás; a'

Fáról különös Protocolomat kell vezetni. Másutt pedig a' kitsínységek, elég ha a' közönséges Meghagyások Protocolomába számszerint beiktattatnak.

7. Ugyan itt adatnak azok a' Meghagyások, mellyek szerint valami az Uraság számára kiadattatik.

8. Maga a' Gazdatiszt is minden Eladásokról, Vevésekről, és Árendákról szóló Szerződéseket, mellyeket Tisztülésen kívül tett, közönségesen felolvastat, és Tetteit mindeneknek hirüladván, a' Szerződéseket azoknak Protocolomába béiratja: mivel a' Vevőket és Idegeneket a' Tisztülésre halasztani nem kell, 's nem is lehet.

9. Ezen Tisztulásben a' Gazdatiszt a' kintstártól is, és a' kinlévő Tartozásokról, és Adósságokról nyomos tudósítást kérjen be a' Pénztartótól. Így a' Rendeléseknek helye és ideje, 's módja meglévén határozva, most már magokat a' Rendeléseket kell sorral felvenni.

EL S Ö S Z A K A S Z.

A' Termesztésről.

§. 4.

A' Termesztésnek tárgyai:

I. A' Gabona nemek' termesztése.

II. A' Széna-termesztés, és így a' rétekkal való bánás.

III. A' Bortermesztés, vagy is a' Szőlők' művelése.

IV. A' Fa-termesztés, és így az Erdőkkel való bánás.

§. 5.

I. A' Gabona termesztésben teendő rendelkezésekben gondolóra kell venni:

- a. Az Időt.
- b. A' Magnemeket.
- c. A' Mennyiséget.
- d. Az Erőt, és
- e. Az Eladó piatzokat.

a. Az Időre nézve ezek több Házaknál a' Földes - Uraság parantsolati:

1. Az igen agyagos, következésképen a' hideg földeket négyszer kell szántani Őszi alá; és Tavasz - búza, Rozs, Kolompér, Lóher, és Dohány alá kétszer, az az, először ősszel kell feltörni, és a' nyári szántást úgy intézni a' másikhöz, hogy a' földnek egyik megfordításától fogva, a' másikig 6—8 hét engedtessek a' Megrokkanásra (Fermentatio.)

2. Ugyan az ilyen földeket Őszivel, ha tsak az Esztendő nem rendkívül forró, és száraz, Kisasszony Hetében el kell vetni. Tavaszival pedig a'kor, mikor már az agyagis meghimlik, vagy omlik.

3. Gondolóra kell venni az Időt, és azzal élni magában a' Szántásban. Kivált az Ugarlás, és Forgatás idején az Urbáriom rendelkezését (melly szerint a' közelvalók Nspköltétől, Napnyugtáig tartoznak szántani) meg kell tartani: de 11 órakor a' Marhát ki kell a' járomból eresztetni, és 3 óráig enni, és nyugodni engedni. A' pibent Marha, ha a' Meleg is kissébb, jobban, és szaporábban dolgozik.

4. Sőt ezen tzelből azt is lehet a' Jobbágyok megegyezésével tenni, hogy Parlagolás - kor, és Forgatáskor minden egy napra, a' homokos és puha földekből 1200 □: a' nehéz és agyagosból pedig 900 □ öl kire kire kiméresék, és a' Jobbágyra bizassék, ha egy nap, vagy két délelőtt akarja azt betsületesen meg-

szántani. Így a' mellyiknek gyenge a' Marhája, azt maga megkimélheti. és az Urbárium se sértetik meg.

5. Azessős Esztendőben, nem a' nagy Erőnek egyszeri kiállítása teszi a' jó Vetést, hanem az okos felosztás; hogy minden hold földhöz három, négy Eke, egy Vető, és két Boronáló, sőt három legyen készen, hogy egy egy hold azonnal elis takartassék. Ebben legtöbbet hibáznak a' Tisztek; midőn egész Táblájokat hétszámra veri az eső megszántva, és vetetlen.

b) A' Magra nézve ezek a' rendelkezések:

1. Őszi búza, Rozs, és Árpa rendszerint természetessék minden Majorokban. Őszi Lentse pedig sehol sem. Az új Gabona Nemek Vetése eránt Kérdést kell tenni. A' vetnivaló Búzát mindenütt ritka drót rostával kell megvágatni.

2. Tavaszbúza, Árpa (Tenkely) Rozs és Kukoritza minden jó, és kövér földű Majorokban (annyival inkább ha az Őszi vetés nem jól bíztat) vettessék.

3. A' Zab a' soványabb Táblákban természetessék. A' búzával együtt érők nem jók.

4. Kolompér földet minden Majorban parantsol az Uraság különösen tartani. Úgy nem különben

5. Ha a' Csirának közel bő Legelője nintsen: Lutzernás - kertet is szükség állítani. A' hol azonban a' trágya nem kellő: ott Csirát nem is kell tartani.

6. Valahol a' Spanyol Merinosok tenyésznek: az Ugarban Lóhert is kell szénának termeszteni. Bükkönyt pedig a' Gőbolyóknek, Jármosoknak, és a' szeme, a' Lovaknak. Ha a' Lóher nem szereti a' földet: vagynak más jó fűmagjaink: azokat kell vetni.

7. Tavasz Lentsét, Bórsót az agyagos Táblákba kell vetni. Hajdinát pedig a' Homokos Táblákba, sőt a' felesleg tavasz földekbe is.

8. Ha a' Köleshez meleg, ikrás, fekete föld van, természetese megkivántatik.

9. A' Dohány termesztés eránt különös Parantsolatot kell kérni, minthogy ehez, különös föld, és értelmes Munkások kellenek.

c) A' Mennyiség meghatározása, és ez eránt való Rendelése az Uraságnak a' Táblák kiterjedésétől, és az Erőtől függ. Hogy kell az Erőt felvetni: Lásd a' Practicus Termesztőt.

A' Mennyiségre nézve ezek a' Rendelések:

a) A' Keserűvizi Majorban, minthogy az Irás semmi szín alatt meg nem engedtetetik: és a' földje is igen jó, erő is van hozzá: minden Táblák két Vetőre, vagy Nyomásra parantsoltatnak fordíttatni.

b) A' Tüskebokri Pusztán a' föld is jó, a' Marhánakis elegendő Legelője van, 's a' Birkák is a' Jótán kár nélkül füveltethetnek: de téli szükség épen nints: a' Kerülővetés parantsolatik bevetetni, hogy tavasz szalmát, és Lóherszénát lehessen bőventermesztetni. Egyéb-ütt pedig a' három Nyomásba való Vetés tovább is meghagyatik: mert a' Tenyésztetést az Uraság semmi módon nem kívánja a' Kerülővetés által kissebbíteni, se a' maga Majoriban se a' Falukban.

d) Az Erőre nézve ezek rendeltetnek:

aa. Az Érsekerdeji Majorhoz elegendő, és jó marhatartó Jobbágyság lévén, 4. Béres, és 16. ökör eltöröltetik. Ellenben

bb. A' Somhalyomi Pusztán a' két bijalosis megtartatik: de mind a' fájészásért, mind a'

Jótai legelőért, 's a' t. Árenda helyett a' Szomszédoktól, Szántók, és Aratók köttessenek: mert a' Béresektartása, és lakása itt igen terhes az Uraságnak. Meg kell azomban tartani állandóan, hogy az ilyen Haszonvételért kötött Napiszám az Urbárialis Tabellában, a' Robottartozás rubrikáiba ne irassék be; sem a' kötött Napiszámosok a' Robotosokkal a' Munkán össze ne kevertessenek; hanem az egész kötött napszámi tartozás a) külön könyv szerint vezettessék: b) külön munkára (a' mint fogadták) állittassék, és c) olyan munkások álljanak elől, a' millyek ígértettek Kaszálláshoz, vagy Aratáshoz.

cc. Az Aratáshoz is vagy száraz Kepések, vagy általjában a' Ritkakereszti Helység szólittassék meg. Ugy is most tornyot építenek, és az Uraság, (ha tetszik mind Étel, mind kepe részeket kész pénzel kifizeti, vagy pedig annyit érő téglát ad nékik: sőt a' Császárszegi Legelő is még három idén meghagyatik nálok a' mostani Árendában, tsakhogy: a' terhet főzést és sütést el lehessen kerülni.

Mennyi legyen az Arató a' Holdszámhoz képest: e'ből az együgyű Számszerből a' Gazdatiszt megitélheti. Egy Hold búzát, vagy Rozsot 4 erős Arató le szokott vágni egy nap: hát ennyi 's ennyi Holdat hány arató váгна le egy nap? vagy hány nap tsak ennyi, vagy annyi Arató? A' Robotosok, a' kik közt tehetetlen Aszszonyok, 's nevendék Leánykák és gyerkőtzék is vagynak, batan, sőt heten vágnak le egy holdat; és egy erős kévekötöző ezeket szint úgy meggyőzi; mint a' négy erős Arató után dolgot talál.

Minden egy dolgos erős Arató után esik napjában két 22 kévéből álló kalangya. Így

van a' képésekkel a' dolog: de a' Robotosok után, bár egy kalangya essék egy napra, és az is csak 18 kévés.

A' szemes szalmából a' Mezőn nem enged az Uraság köteleket hányatni: mert ez sok drága időt is elveszen, és sok szemet is elperget, hanem a' Majorban kell 'súp szalmából az Aratás előtt jóval; a' mikor kivált a' Gyűjtőket, vagy kaszásokat is kiveri napközben az eső, köteleket a' Rozshoz: a' Búzához pedig gyíkin, Csáté, vagy vessző gúsból hányatni.

dd. A' Gabona behordásra minden Birkások, Gulyások, Vendégfogadósok, Kanászok, és Molnárok az Uradalomból álljanak elől szekereikkel két napra, a' mint kötelezték magokat a' mikor a' Remanentiális (fentmaradt) földekből mindeniknek, és a' Rétekből is 4 hold, és 4 kaszás adatott nekik. Az ilyen Erő szerzés többet ér, az Árendák feltségázásánál.

ee. Nem a' nagy Táblavetés tölti meg a' Magházat; hanem a' jól mívelés; és annak idejében való oltsó betakarás. Erre nézve azt a' részét a' Táblának, a' mellyel a' Gazdatiszt semmi módon nem bír, felében, vagy napi munkáért is gazdaságosabb bizonyos feltételek alatt kiadni, mint melléjek Béres - ökröket állítani.

ff. Kézi - munkásokat pénzért is kell fogadni, kivált az apró munkára; és a' Marbás Jobbágyokat, a' legszorgosabb időre meg kell kímíteni.

gg. A' dolog kerülő Czigányokat is a' mezei munkára rá kell szorítani; és csak hegedülésekért, és lótserebelésekért őket meg nem kell szenvedni.

hh. A' Mesteremberek általjában maradjanak a' magok Mesterségek mellett, és a' Szántásvetésre, nem kell nekik utat nyitni, a' földet Árendába adásával. Rétet, és kolompér földet mindazáltal lehet nekik adni, a' hol Hétivásárok, és Piatzok nintsenek.

ii. A' dolgozó erőt neveli még a' Népesítés, és Megszállítás is.

A' Népesítésre ezek parantsoltatnak:

1. A' pusztán maradt Házhelyeket (Sessio) a' Gazdatiszt a' maga hatalmával is megszállítani tartozik.

2. Új Helyeket pedig kiadni meg nem engedtetetik, hanem az eránt a' Földes-Uraság' Rendelését ki kell kérni.

3. A' Jobbágyokat külön válni, és az által a' Helyeket fél vagy fertályra leosztani meg nem engedi. Ha mindazonáltal

4. Valamelly Hely úgy megnépesedett, hogy azok többé Helyek' terméséből el nem élhetnek: a' Gazdatiszt adja a' maga Vélekedését az Uraságnak, hol lehetne ezekkel népesíteni, vagy épen őket megszállítani a' Major, és Helységi Tenyésztetés, és Fajészás kissebítése nélkül.

5. A' Megszállítás sarkalatjai ezek: a) Hogy a' Megszállók vagy marhas Szántóvető, vagy Mesteremberek legyenek. b) A' Szántóvetők lehetnek Jobbágyok, Felebeliek, vagy Árendások. A' Feltételeket, és a' helyet az Uraság határozza meg.

§. 6.

Eddig a' Magvetést illető Gazdatiszti rendelkezések adattak elől: most már a' Termés eránt kell illendő Rendeléseket tenni. A' főbbek ezek:

1. A' Búzát általjában ugyan mind, de a' miből vetnivalót akar a' Gazda készíteni: oltsóbb pénzes Munkásokkal egészen, és jól meg kell gyomláltatni, és belőle a' Rozsot is kiválogatni.

2. Ugyan a' Vetésrevalót két, három nappal tovább kell a' szárán érlelni; mint a' Pénzrevalót, a' melly mentől pirosabb, és fényesebb, annál betesebb.

3. Az Aratáshoz a' Sarlók tovább is megtartassanak, és újságonkapásból a' Takarókaszák bé ne hozassanak: mert hozzájok, a' tapasztalás szerint, mind erős Munkások kívántatnak: mégis a' mi kövér és gazdag Termésünket nem bírják rendre dönteni. Az Aratók egy úttal a' Földibodzát is kivágják jó alantán: de a' marók közzé ne vessék. A' levágásnak igen nagy a' következése: mert általa a' föld a' bodzától két három Esztendő alatt kitisztul.

4. A' Mezőkön 50—100 kalangyákat nem kell sorbarakatni: mert ha a' Menyő bele üt: végig ég; sőt ha sok az eső, szárogatásokhoz való térséget se lehet sok helyen találni.

5. A' Csűrőkben is nem kell olly magas Kazlakat, vagy Ásztagokat rakatni, hogy a' Feladogató a' szekérről fel ne érje: mert ez sok erőt kíván, és a' hirtelen eső előtt se lehet hamar bétakarni.

6. A' szerentsétlen essős Esztendőkben jobb kevesenként a' száraz kévét béhordani, és kisebb Asztagokba rakni, mint nedvest, szárazat özszerakatván, elrohasztani. Ha minden szárogatás mellett is maradnak fel a' megválogatás által sengés kévés: ezeket igen keskeny, és hosszabb Asztagokba külön kell rakatni

katni szalmával egyvelgest, így valami tsak meg marad belőlök.

7. Minden kazalba, vagy Asztagba bészúrva legyen az írott Rovás a' Kalangyák számáról, és neméről; és így a' kilentzed, vagy Tized a' Majorságterméstől megkülömböztetve is rakassék össze.

8. Először is ugyan vastagon kell az Asztagokat fedetni rozs-szalmával, a' melly tartósabb (kivéven a' Magnak való Búza asztagokat), a' mellyekhez vastag búza-szalma fedél kívánatik: de a' leroőkkanás után két hétre, mindeket újonnan szükség beborítani. Sőt késő Őszszel egészen kell őket fedni, és ezt Tavaszra ismét kell tselekedni.

9. Minekelőtte az Asztagok össze rakattatnának: minden Táblákról, válogatás nélkül 3—4 keresztre való kévéket a' Pajtába kell vitetni, eltsépeltetni; és így próbát tenni: hogy a' Gazdatiszt megítélhesse körülbelől, mennyi a' reménylhető Termés?

10. A' hol Cséplőket lehet kapni, és Cséplőszérők vagynak, és a' 'Supszalmára szükség van: a' Cséplést tovább is meg kell tartani. A' hol ellenben, se Cséplők, se Cséplőszérők nincsenek, a' Termés azomban sok, a' Tenyésztes sok szalmát, és hamar kíván; Nyomtatószerők azonban vagynak, és az Asztagokat, vagy a' kereskedőkrenézve, vagy a' Hörtsököktől soká tartani nem lehet: a' Nyomtatás nem tiltatik, vagy együtt is mind a' kettőt kell használni. Cséplő machinákat pedig a' Gazdatiszt, a' FöldesUraság engedelmével nem állíthat.

11. Cséplőket, a' hol lehet, kell állandóan megtelepíteni, kivált a' magános Majorok, Birka, Gulya - aklok, pusztai Csárdák, és Malmok mellé kell nekik árendás házokat

építeni. Ez a' bátorságra, és a' készen álló Munkásra nézve is követést érdemlő praxis sok helyen.

12. A' Cséplésben, és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak mindenkor, és mindenütt elsőséget kell adni az Idegenek előtt.

13. Legelőször is a' Vetnivalónak Kiverése eránt tegyen a' Gazdatiszt rendelést; és utána mindjárt a' Marhák, és Birkák számára szükséges tavaszi, és őszi szalmát készíttesse.

14. A' Cséplő és Nyomtató részt, vagy maga vegye meg a' Gazdatiszt, vagy Commissio mellett engedje tsak meg, a' mások által való megvételt.

15. A' Cséplésben azt a' sort kell tartani, hogy a' mire legelőbb van szükség: ugyan az is veressék ki. Ha mindazáltal kár nélkül megeshetik: a' legjobb szemeket utólja felé kell hagyni a' kiverésre.

16. Valamikor, valamelly Kazal, vagy Asztag a' kiverésre kimutattatik: a' Magtartó jelenlétében, három négy kalangyával különös próba tétettség; hogy meg lehessen bizonyosabban tudni, hogy az, vagy amaz Asztagból mennyi szemnek kell kijönni.

17. Mindjárt a' bemérés előtt meg kell először minden gabonát, a' polyvától, vadóttól és kivált a' portól a' rosták által tisztíttatni, és addig azt a' Magtartónak veszedelme nélkül nem is lehet a' Bévevésre meghagyni (pro Percepto assignare.)

§. 7.

II. A' Szénatermesztés kétféle: 1) A' természeti Réteken. 2) A' vetett Réteken való Szénafű-termesztés:

a) A' természeti Rétekre nézve ezek a' Rendelések:

1. Minden Majorban légyen Rétgyalú, és Hasogató-borona. Amazzal minden tavasszal el kell a' Vakondak - túrásokat, és Hangya'sombíkokat teríttetni. Ezzel pedig ősszel szükséges a' Mohos, és terméketlen Réteken a' gyeptöveket meghasogatni.

2. A' meghasogatás után trágyázni kell mindazokat, a' mellyek soványok; azomban sem a' víz meg nem szokta futni, sem természetesen nem seppedékesek.

3. A' Seppedékeseken árkokkal szükséges a' feles vizet levenni; a' kopárokat pedig vízzel elboríttatni, a' hol lehet.

4. Semmiféle Réteken, kivált pedig a' Seppedékeseken meg nem engedtetik tavasszal a' Marhalegeltetés, mert a' hagyott nyomok miatt nem lehet őket megkaszáltatni tisztán.

5. A' Sástermő Réteken, míg a' sás gyenge, addig kell; és így legkorábban kaszáltatni. A' jó fűvet termők az Aratás idejéig feltakarthatnak, és a' Jóták, vagy fákallyain termő fű megnövése után, Aratás utánig lehet várakozni, és így egy erővel és költséggel, mind a' szénát, mind a' sarjút lekaszálni.

6. A' hol, és a' melly esztendőben széna bőven takarodott: a' sarjúra nem gazdaságos a' Jobbágy erőt vesztegetni, annyival inkább ha nints rendnek való fű a' Réteken. Az illyeket jobb harmad részibe, vagy Napi-munkáért másoknak kiadni; de jókor.

7. A' száraz szénát tsak egy éjjelre is úgy kell a' Réteken Boglyákba, Vontatókba, Rudasokba, vagy Petrentzékbe össze rakni, hogy minden Boglyán ember álljon; a' ki azt megtapodja, és nyomja a' szél, és talán hosszas eső ellen.

8. Ha az idő engedi: a' száraz szénát azonnal bé kell hordatni. E'hez képest a' jöhető eső ellen (a' melly a' kazlat is félen, és a' szénát is a' szekereken szokta érni) a' Szénás pajtákát, ha száraz is az idő: mindég üressen kell tartani, hogy a' szekereken megázott szénát lehessen hol elterigetni, és csak legutóljára tölteni meg.

9. Közönségesen pedig hosszú, és költséges Szénaszíneket nem kíván az Uraság építtetni, és akarja, hogy az Alföldi magasabb Szénakazlak, vagy hegyes Boglyarakás vitessék be. Itt ha félenn éri is az eső: hamar be lehet kitsiny tetejét burogatni, 's a' széna jobban megmarad, és kevés vesztégetődik el. Sőt a' Felföldi leásott, 's összezekötött Szálfák közzé való rakás is jónak találtatik, kivált az erős szelekre nézve.

10. Még a' Réteken fel kell a' Boglyákat a' Marbáknak, és Barmoknak mivoltokhoz mérve, osztani; és úgy a' Lovak, Jármosökrök, Csira, és Birkák eledelét külön is rakatni.

11. A' Rétekre nézve a' Sarjutakarás után az a' Rendelés általjában, hogy a' Gazdatiszt tegye tilossá azokat, a' mellyek a' Gőbölly, vagy Jármosökröknek, Csikóknak, és Csirának fognak, őszi legelőül szolgálni: a' többi kopárok, Bozótok, Jóták, és Erdők letiltásával pedig nem szabad a' Falubeliek Tenyésztesét hátráltatni a' Fels. Rendelések szerint.

12. A' Spanyol Birkák inkább az Ugarokon, száraz Jótákon, és Hegyoldalakon kopározának, mintsem a' Réteken mételyt kapjanak: kivéven a' Platzlikat, a' mellyek úgyis le fognak minden órán metéltetni.

b) A' Vetett Rétek azok, a' mellyekről felebb a' Vetnivaló magok közt volt a' szó; és hol, és miféle Marha számára, mellyik ter-

mesztessék megmondattott. A' hol mindazáltal elegendő, és jóféle szénatermő Rétek vannak, a' Vetett Rétek tartása, elmaradhat még most: mert valamennyi van, mind nehezen szárad, és e' miatt az eső elrontja, a' száraz nyár pedig nem termi meg őket. És így a' szántás, drágamag, és trágyázás fizetetlen marad. A' magunk Rétjén önként termő szénatű magokvetése általjában jobb. Azértis az igen kopár, vagy gazos Rétek felszántása, megtrágyázása megengedtetik alájok.

§. 6.

III. Tárgya a' Termesztésnek a' Bortermesztés, a' melly két részre oszlik, u. m. 1. A' Szőlőmivelésre. 2. A' Bórakkal való bánásra.

A' Szőlőmivelésre nézve ezek az Uraság rendelkezései:

1. A' Szőlő ültetés alá a' Gazdatiszt semmiféle földeket ki nem oszthat az Uraság tudta, és engedelme nélkül: kivált pedig az Erdők kiirtását e' végre semmi módon meg nem engedi: mert szőlő már több van a' Hazába, mint Fa.

2. A' melly Hegyek már bé vannak ültetve, és kilentzed, vagy Hegyvám alatt holdszám szerint vagynak: a' Szőlős - gazdák a' pusztahelyeket béültetni kénszeríttessenek; különben az Uraság kárt vall; kevesebb lévén mind kilentzedje, mind Hegyvámja.

3. Minden ilyen Helyeken a' Nemes Vármegyék által helyben hagyott, vagy helyben hagyandó Hegy Articulosok bevitessenek: és e' szerint

4. A' Betsűkre, és osztályokra 's a' t. nézve meghitezett Hegymesterek, és Hujdúk állíttassanak.

5. A' Szőlőhegy mindenütt körül legyen gyepűzve, hogy semmi titkos Irtásokkal a' Hegy ne nagyíttassék.

6. A' korhely Szőlősgazdák' Szőlője, ha két idén miveletlen marad; törvényesen betsültessék el, és adassék másnak.

7. A' Hegyekben lakás, és Marhateleltetés sok helyen igen be van véve: azonban pedig káros, azért is az embereket jó móddal erről le kell beszélni.

8. Ha mi Házhely után való Rétek, és Földek a' Hegyekben vagynak, azok ha lehet, kitseréltesse; mert ez a' szabados Eladást, a' melly alatt a' szőlők rendszerint biratnak akadályoztatja.

9. A' Hegyekben semmiféle Marha, és Baromlegeltetés meg nem leszs engedve: mert tapasztalás szerint kárt tesznek.

10. A' Hegyből a' szőlőt, hogy a' Gazdák nagy edényekkel el hordják, és piatzokon elárulják, meg nem engedtetetik. A' mértékletes, és képes használat (discretus usus botrorum) senkinek se szabad megtiltani.

11. Ugyan nem engedi azt is az Uraság, hogy a' Hegyhajdúk a' szőlősgazdák gyümöltsét, és a' szőlőt, mint állani, vagy felkötozni valókat a' Tiszteknek, vagy másoknak elhordják: a' tisztességes Asztali gyümölts, és szőlő olykori bevitele, mikor Vármegye Tisztjei, és egyéb utazó Uraságok bészállanak, a' szerint a' mint ezt a' Hegybeli Contractusok megengedik, egyik Tisztnek se lessz tilalmas.

12. A' Megakoláshoz való Fizérpáltzák, Borköblök, és Kapás Pintek, 's a' t. a' Nemes Vármegyék bélegjével hiteleztesse meg, és párban a' Helységnél is meglegyenek.

13. A' Majorság - szőlőkre nézve ezek parantsoltatnak:

a. Soha a' Szőlőtöveket kitakarni, vagy megmetszeni addig nem kell kezdeni, míg a' Mandola, és Baratzkfák virágozni nem kezdenek.

b. A' hol tsak kortsmaborok teremnek, és külömben is az Uraságnak kilentzedje, vagy Hegyvámja van: nem méltó, hogy Majorság Szőlők tartassanak. A' jó, és legalább Asztalibort termő Hegyeken pedig tovább is megtartatnak, vagy szereztetnek is a' házi szükséghez képest, A' kereskedésre nézve alább fognak rendelések tétetni.

c. A' magas Hegyeken fekvő szőlőket nem szükség télre betakartatni: mint a' Sopronyiak se takarják; annyival inkább, hogy az költségbe kerül, és még se használ ott semmit, a' hol tsapra metzván a' szőlőket, mint a' Dunántúl majd mindenütt, a' tőkék olly magassak, hogy betakarni lehetetlen.

d. Az alacsony Halmokon a' töveket be kell ugyan takartatni: de szüret után; egyébkor pedig lapossan kell a' szőlőföldjét kapálni, mint a' Hegyallyján, Borsod, Abauj, Sopronyban, a' Muraközben, és másutt szokás. A' harmadik kapállást Canicula végén el nem lehet mulatni. Ez a' szőlő szemét szembetünőleg neveli.

e. Ugyan karózással se szükség a' Szőlők költségét nevelni. Karó nélkül szintúgy terem a' Veszsző, ha felköttetik; és hosszúsága elmetéltetik; (mint a' Hazabeli praxis több helyeken gyakorolja).

f. A' felfolyó Szőlőtövek, vagy Lugosok többet teremnek ugyan; de mindenkor savanyúbb levet adnak. Azért is ezt a' módot mi-

nálunk nem lehet olly haszonnal követni, mint az Olaszoknál, a' hol nagyobb is melegség sokszor, mint a' Szőlő megérlelésére kíván-
tatik.

B. A' Bortsináláshoz, és az azokkal való bánáshoz ezeket a' Fogásokat kívánja az Uraság megtartatni:

1. Mikor a' Hegymesterek, vagy magános Szőlősgazdák az eránt jelentést tesznek, hogy a' szőlő megérett: a' Gazdatiszt azonnal értelmes Gazdákat küldjön ki, a' kik hitelesen megtudják ítélni, hogy a' Szüretet ellehetne kezdeni, vagy nem.

2. Hogy a' Dézmálás össze ne toldúljon: bizonyos napokat kell meghatározni, hogy ez, vagy amaz Vidéken mitsoda nap kezdődjék a' Szüret, és Dézmálás.

3. A' Dézmálásra nézve külömbféle praxisok vagynak az Országban. Azért is a' Gazdatiszt e' részben újításokat nem tehet. A' hol a' Hegyeken vannak a' Borházak, és az Uraságnak jussa van nem csak a' Termés összeírására, hanem a' hordóknak kikóstoltatásához is: ott ezen végre tántoríthatatlan hűségű, és egyenes embereket rendeljen ki. Ha a' Gazdatisztnek gyanúsága támad Kiküldöttjei eránt: más idén, más Embereket rendeljen helyettek, a' mondott végekre.

4. A' kikóstolás és elpetsételés után a' Dézmálást semmit se kell halasztani; hogy a' Termesztők idejeket ne veszttegessék a' várakozásra; és szükségeiken az Eladással segíthessenek: a' mint ezt a' Törvény is parantsolja.

5. A' Dézmaborok ugyan mindenkor külön edényekbe töltsenek el; mindazáltal a' jobb Hegyekről való egész Edény-borokat az

együvetöltögetéssel, ismét különös nagy Edényekre kell össze szedni.

A' hol a' Borházak nem a' Szőlőhegyeken vagynak, és e' miatt tsak a' Must vétettethetik számba: a' praxist megváltoztatni nem szabad. Azért is! valljon az édes törkölyből ki kellé venni a' Dézmát, vagy nem, a' szokás (usus) meg fogja mutatni. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőt megdézsmálni nem szabad Urbarialis Rendelés szerint.

6. A' Dézmaborok öszszetöltésében még a' színre is kell vigyázni. Azért is a' fejérek fejérhez, és a' pirosak, vagy rézszínűek tsak a' magokkal egyezőekkel kevertessenek össze.

7. A' Majorság - borokra nézve ezek a' különös Rendelések:

a) A' jó Esztendőbeli borok, vagy édesek, vagy gyökerek. Mind a' kétféléből kell egy nevezetes akószámot félre, vagy a' jövő időkre el tenni. Az édesek nehezen tisztúlnak, és az idő változásival meg is zavarodnak. Az illyekkel tehát a' tüzes, más esztendőbeli borokat kell félszínre megkeverni. Így megtisztúlnak. Így a' régi, elgyengült borok is megfrissülnek, ha gyökerek új borokkal egy harmad, vagy negyed részben feltöltetnek.

b) Minden illyen félre tett borok petsét alatt tartassanak, hogy azokat a' kóstolgatással a' Kádárok vagy Kulcsárok el ne rontsák.

c) Deputatumokra a' Királyhegyi és Bandzsalgói Majorság termékek fordíttathatnak egyedül, és más nem.

d) Általjában a' hordók minden 14. napba egyszer megtöltögettessenek, és petsét alatt lefojtva álljanak. Mentől nagyobbak a' hordók, annál kevesebbek töltelék megyen beléjük, de

a' mennyiség alább, a' Kiméllés közt fog elől fordulni.

e. Az Uraságnak minden hordóji megbélyegeltessenek, és az akószám rajtok eltörülhetetlenül legyen felírva. Mivel azonban a' nagy új hordók akkor, ha tele töltetnek: szélességekben rokkanni szoktak, és a' miatt a' Fizér időmúlva nem jól mutatja az akószámot: az első, vagy üres fizérezés mellett kell az akó számnak rájuk iratni.

f. A' boros pinczékben égettbort, és zöldséget, káposztát, répát, vagy kolompért tartani kártétel nélkül nem lehet.

g. Az új borokat, akár Majorságtermés, akár Dézma legyen is az, az őszszeirás szerint vetesse a' Gazdatiszt, Meghagyásával (Commissio) Számadása alá; de mihelyt a' forrást elvégzik megtöltetvén, újonnan vetessenek és adassanak Szám alá; és így az, a' mit a' hordók először el-ittak, és forró hijjokba töltelékül felment, mint tsakegyszer; de bizonyosan megtörténő dolog, pro Erogato assignáltassék.

8. Legelsőben is a' gyenge vagy szagot kapott borokon kell kiadni.

9. Mindenkor a' Gazdatiszt mutassa ki a' Tölteléknek való hordót, és azt is, a' miből az ő Commissiója mellett kapnak a' Cselédek, Cséplők, kortsolyások 's a' t. áldomást.

10. A' borokat nem mindenütt szokták lefejteni az Országban. Azértis az eladó borokra nézve, a' helybeli praxishoz tartsa magát a' Gazdatiszt: de az Uraság asztali borait, minekutánna tökéletesen megtisztultak, egy általjában le kell fejteni. A' Sopronyi, Muraközi, Badatsonyi, és kivált a' Hegyallyjai kövér borok, néha Esztendő, 's több múlva forrják annyira ki magokat, hogy a' Megetzetesedés fél-

elme nélkül lefejtethessenek. Erre tehát vigyázni kell.

11. A' nagy pintzéknél 30—60'stöbb akós hordók tartassanak vassal megabrontsolva. A' hol mindazáltal a' kereskedés hordó, és nem akó számszerint szokott folyni: a' Gazdatiszt (ha okosabban nem lehet) a' szokástól el ne áljon, legalább annyiban, hogy ha nagy hordókban tartja is az Uraság borát a' Pintzékben: kissebb, az az, a' vidékben szokásban lévő 190—194 ittszékeket, mint az egész Hegyallján szokás, készíttessen, és a' bort ezekben, vagy ilyen módon adja el.

12. A' hordóknak kissebb, vagy nagyobb mértékjéhez képest, többféle felzsráfolható vas abrontsok tartassanak az Uraság pintzéinél. Ugy a' bőr, és bádogszivárványokkal való élés tovább is megtartassék. De a' Hegyallyján az ilyenekre nem kell költeni: míg ott az 50—60 akós hordók módiba nem jönnek.

§. 9.

IV. A' Termesztésnek negyedik tárgya az Élőfák' termesztése, vagy röviden az Erdőkkel való bánás.

Az Erdőkkel való bánás 1. A' Fáknak Nevelését, és 2. A' megnőtt Fáknak gazdaságos Használását határozza meg.

α. A' Fa-nevelés magában foglalja

1. A' vetést.

2. A' Csemeték ültetését.

3. A' Fijataloknak gyarapítását.

β. Az Erdőknek gazdaságos használása pedig áll:

1. A' Fának a' rendes időben elő Vágásában.

2. A' Vágásokra való helyes felosztásban.

3. A' Vágásnak módjában.
4. Az Erdőnek kiméllésében.
5. Az Erdők külömbféle Jövedelmeiben.

§. 10.

A' Favetésre ezeket tartsa maga előtt a' Gazdatiszt:

1. Ha valamelly Földjeik vagy Rétjeik vagnak a' Jobbágyoknak ez, vagy amaz Erdő közepén: azok annak útja és módja szerint egyet-érőkkel tseréltessenek fel; és a' föld minéműségéhez képest vettessenek bé makkal, vagy maggal. Az Erdőmesternek tudni kell, hogy az hideg, sűrű, veres, vagy sárga a' vagy föld Bikk, és Fenyőfát nevel; a' jó föld pedig Tölgyet, Gyertyánt, és Szilt; a' homokos pedig az Akátz, Nyír, Nyár, Olasz, és Canadai Jegenye, vigan nőnek. A' Kőris, Eger, sőt a' Tölgy is az olyan Berkekben különösen nő, a' melyekre valami folyó víz olykor ki szokott önteni.

2. Az Erdőkben találató foltokkal; sőt maga az Uraság Föld, és Rétjeivel is ezt kell tselekedni: ha az Erdőközben találatnak; és ezek nélkül a' Gabona Termesztés, vagy Tenyésztetés nem szenved.

3. A' homokos Fellegvári Határban semmi Erdő nintsen: tehát itt is, és másutt is, a' hol a' fában fogyatkozás van: egy plága vettessék bé, természetéhez való fa-magokkal, és árkoltassák körül a' Marhák ellen.

4. Általjában a' Helységekhez közel lágy, vagy tűzifa vettessék: távolabb pedig Épület-hez való, Tölgy, Kőris, Szil, és az agyagos Hegyeken Fenyő, és Gesztenye's a' t.

A' Csemeték' ültetése, hamarább ad használható fát: azt tehát el nem kell mulatni ültetni.

1. Az elvénült, ritka, de még ollykor-ollykor makkot termő Erdőkbe: Ez jobb illyen helyen, a' makk, vagy magvetésnél, a' mihez felszántani kell mindenkor a' földet.

2. A' magas, kopár, köves hegytetőket, és oldalakat (mert illyen helyeken csak itt ott találtatván föld, ezt a' Magvetés alá nem lehet elkészíteni) Csemetékkal kell berakni.

3. Az Akátfá Csemete ültetés mindenütt tetessék, a' hol a' tűzi fa vagy szűken, vagy éppen nem találtatik, és a' Méhtenyésztetés divatjában van; és más fa-nemek a' Határban, nem a' megkívántató szerentsével természetnek, azzal a' vigyázással, hogy az igen ritkán essék, mert ez ollyan természetű fa, mint a' torma, mentől többet vágják, annál széltébb terjed, és hamar nevedvén, mind tűzi, mind, épület fát ad.

§. 11.

A' Fijatalok vagy vetett magról, vagy a' Vágásokban a' levágott fáktöveiről nevednek, vagy pedig ültetett Csemetékről szaporodnak. Mind a' háromra az a' Rendelés: hogy míg 7—8 láb magasságra nem nőttek: köztök semmiféle Marhalegelés meg nem engedtetik: de megtartsa a' Gazdatiszt, hogy az illyen Termesztés által, ott a' hol a' közönséges legelők az Erdőkben vagynak a' Jobbágyok Marháji legelő nélkül ne maradjanak.

Minden utak mellett eső Erdőkre ugyan: de kivált a' Fijatalosokra nézve az Uraság fő Rendelése ezek lehetnek:

1. Hogy azon semmi Országutakat mellőző, bujkáló szekérutak ne engedtesse. Erre nézve inkább az Országutak kivágással tágíttassanak, hogy a' föld megszáradhasson hamar, és

a' fák árnyékjaiban soká tartó sár ne kényszerítse a' Szekerezőket az Erdőbe való kitérésre.
E' végre

2. Az illyes utak mellé eső Erdők' hosszában, árok vonassék.

3. Ha a' Vágásbeli Fijatalok mód nélkül sűrűk volnának: szemesen és okosan lehet belőlök Létzeket, fonni való Vesszőt, és a' görbékéből, 's rútvál indúltakból módjával póznákat is kiszemelni.

4. A' Mogyoró - bokrokkal felvert vén Erdők, vagy a' vetett egész Mogyorósok, hogy Abrontsnak valót hozzanak, a' görbegurba szálaktól megtisztíttassanak, minden 6—8 esztendőben egyszer, a' tövig levágás által.

§. 12.

Mind a' tűziölfák, mind pedig a' Szerszám fák' vágásának ideje 1-ső Novembertől fogva Februarius végéig állandóan meghatároztatik. Az Épületekhez November, és Decemberben kell leginkább fát dönteni.

§. 13.

A' Vágásnak módja a' legyen, hogy az elvénült Dugának, Deszkának, Hasogatványnak, Szeglábaknak, és Malomszereknek való fák, vagy tövestől döntessenek ki; vagy földszint fűrészeltessenek le; és a' minden rend és sor nélkül való szanaszél, és fentvágás, ezennel megtiltatik.

§. 14.

A' Vágás tsinálás a' Kormányszéktől függ, a' melly is a' Szakaszokat a' Földmérő által kifogja tzövekelteni.

Ha mindazáltal valamely Jóságban a' Gazdatiszt maga a' Kormányozó : a' Practikus Termesztőben az Erdőknek gazdaságos Előelintézésekre szolgáló Jegyzéseket szeme előtt tartsa, és a' Jágerek , Kerülők , és Székelyeket is meghalgassa.

§ 15.

Az Erdőknek Kémellése e' következendőkben állittatik meg :

1. A' hol agyag van , a' mellyből mórtéglát (Vályog) tömött , vagy rakott sárfalat lehet tsinálni : e' talpakra , és szeglábakra való Házépítés meg nem engedtetik. Ez okon s' Jobbágyoknak is , tsak fedél , ajtó , és ablak képeknek való fa adattassék , a' Törvény-rendelése szerint. A' hol pedig kő van 's téglá : az Uraság számára is ezekből kell építeni. A' hol tsupa homok a' föld ezen rendelés nem állhat.

2. Hasogatvány és sövény Herítés tsak ott engedtetik , a' hol téglá , kő , mész nints , elvénült fa , és veszső pedig minden haszonhozás nélkül bőven van.

3. A' Szénás , Gabonás , Cséplő , Nyomtató Pajták , a' hol tsak lehet , fából ne épüljenek.

4. Fűrészmalmost , ha víz van is hozzá , tsak ott kell építeni

a. A' hol az Uraságnak másképen pénzé nem tehető erős Erdője van , és az Uraság parantsolja.

b. A' hol a' szomszéd Uraságoknak ilyen Erdőjök van , és felében vagy harmadában fát a' fűrészre örömet , és bővön hoznak.

5. A' Hamuzsír-égetés tsak ott engedtetetik meg , a' hol a' fát ölszámra nem lehet eladni : Lágyszerem , a' melly a' tövéről újra hajt , hozzá férhetetlen vén Bikk , és Cserfa Erdők vagynak.

6. A' Vén Gyertyánosok, Tölgyesek helyett pedig, új Vetések, vagy Csemete ültetések, tessenek és az elvénuült fák téglá és mészégetéshez használtassanak.

7. Üveg hutájink a' Hazában annyin vannak, hogy azok se fizetik meg magokat. Azért is ezeknek állítása még most elmarad.

8. Az Erdőkben való vigyázatlan tüzelés, és a' fatövekbe való tüzrakás erősen megtiltattik. Ugy szinte mindenféle Irtást is az Erdőkben egészen tilalmassá kell tenni, a' munka ingyen való elvesztése, és a' Favágókra szolgáló Törvényes büntetés fenyegetése alatt.

9. A' Jobbágyok Urbáriális Fájészására a' téli hónapok 1-ső Novembertől fogva 1. Martiusig hetenként két nap nyitva vannak. Sok úton mindazonáltal, mint hogy semmi esett fa nints; és nem is lehet: elsőben Úriszék, és onnan a' Nemes Vármegye által a' Helyek száamához képest a' Csontos sűrűjét kell felosztani, és a' szabad Fájészásnak örökre véget vetni. A' régi Hamuháznál, a' hol az esett fa bővön van, a' nyári fájészás is, némely Héten két nap megengedtetetik, annyival inkább, hogy miolta a' Csavargók tudják, hogy az Erdőkben senki se járhat, egészen megfészkeltek magokat, sőt Élőfákat is adtak el Idegeneknek; Czimborássaikat pedig magok megrakódtatják. Ezt a' jegyzést a' többi Erdőkben is használni kell, és reményltelen a' Helységeknek fájészó napot engedni. A' fájészást megszorító Rendeléseket mindazáltal a' Nemes Vármegyénél a' helybenhagyás végett bé kell jelenteni. Így Csomboron, a' hol a' Vágások miatt már most semmi esett fa nints, és a' Jobbágyoknak nyers fát kell adni; az adandó ölnek mennyiségét a' Nemes Vár-

Vármegye fogja elintézni, a' tartandó Úriszék megállítása után.

10. A' Méhek, madárfészkek, és tapló kivágásáért Élőfát ledöntők a' Haza törvényje szerint, mint falopók is, és hántók büntetessenek meg; a' Jobbágyok pedig a' kárt megtéríteni, és 3 napot szolgálni tartoznak büntetésül.

11. Jágerek, Kerülők, és Székelyek minden Erdőkhöz tartassanak, a' kiket egyik Revirből, a' másikba többször által tenni, nem találta-tott roszsznak.

12. A' Határdombokat, és Határfákat, jó karban kell tartani, hogy a' Szomszédok ezeknek nem léte miatt az Erdőt ne kissebbsék.

13. A' Vágásokban az ágak, és gallyak tso-mókba, és százszámra való kötözése (Rőzse) sok őlfát megkiméli. Ezt tehát a' Gazdatiszt is tselekedje, és a' Jobbágyoktól se tiltsa.

14. A' száraz és jó fából való Építés tovább tart, és a' Hárs, Fenyő, Nyár, Kőris, Szél, és Venyitzfát nem eszi a' szű; de a' földben hamar rothad. A' fenyő legtöbb terhet elbír. A' Tölgyfa száraz helyen soká tart; sőt a' vízben is; de mint gerenda, kevés terhet bír el. A' Gesztenye, és Jegenyefák is tartóssak: de nem erősek:

§. 16.

Az Erdőkből való haszonvétel a' fájészáson, épület, szerszámfa, Eszközök, Edények, 's a' t. készíttetésén felül, a' mellyek az Uradalom szükségét takarják, e' következőkben áll:

11. A' tűzfának ölszámra való eladásában. Mellyre nézve a' népesebb Városokhoz közel bészárható lerakodó kerítések legyenek; vagy az illyes városokban állíttassanak; a' hova az eladó fát könnyű móddal a' Vágásból egy fáradt-

sággal be lehet venni. Ha mindazáltal a' vitelnek, vagy távolabbra, vagy Urbáriomi erővel kell vitetni, akár nap, akár karátsonfa számba, mind a' mennyiséget, mind a' megszűséséget, különös Uriszék által kell meghatároztatni, és a' Nemes Vármegye jóváhagyásával annak módja szerint közönségessé tenni.

2. Az Épület fának eladásában, a' mi is öl, és tzól szerint szokott árúztatni. E'hez képest az a' Rendelés, hogy a' Vágásokban az Építéshez alkalmas fák, előre a' Jegyzőbalták által megbélegeltessenek, külön döntessenek, és a' Lerakodókba hordassanak. Illyenek a' Mester, Koszorú, Kereszt, és Hónaly gerendák, Szarúfák, Létzek 's a' t.

3. A' Duga és 'Sindel készítés; de a' Tekető, és Melentze tsináló Czigányok sehol az Erdőkbe be ne szabadíttassanak.

4. Az Abrontsvágatás Készíttetés, és Eladás.

5. A' kártétel nélkül való Legeltetés, a' melly ha Közlegelőn felül van mint az Uraság Tulajdonja (ha tsak lehet.) Kaszásokért, és Aratókért engedtessek a' Jobbágyoknak, vagy a' Szomszédoknak.

6. Ugyan a' száraz, vagy esett fából való fájészást is illyen haszonvételért kell ott, a' hol a' Jobbágyoknak nints kezeken az Erdő a' közelebb eső szomszédoknak megengedni. A' körtvélyest pedig, a' melly se az Uraságnak nints kezén, sem ide a' Jobbágyok fájézni a' megszűsés miatt nem járnak: tanátsosab a' szomszéd Kalóinknak engedni a' fájészásra szekérszám szerint, mint hamunak égettetni.

7. A' Makkoltatás, a' melly többféle, mert van potyadek makk, a' mi ollykor az Uradalom Sertésseitől felmarad, és a' futómakk, midőn tsak némelly fákonn találtatik valami. A'

potyadékot nem kell kiadni, hanem kitsirázni, és Csemete nevelésre fenntartani: a' futó makkot pedig mindenkor Napiszámért engedni. A' makkoltatásban azt kell megtartani, hogy az Erdő több kisebb és nagyobb részekre osztassék fel, és a' feleslegvaló adassék ki kótyáztas által.

8. A' Gubatsot termett Erdők is ilyen módon szaggattassanak Szakaszokra, és vagy maga szedesse az Uraság meghatározott, és kido-bolt Summáért köből számra; vagy kótyáztas-sékel: az első mindazonáltal jobb gazdaság: de a' gubats robotban való szedetése meg nem engedtetik.

9. A' Vadgyümölcst, és Mogyorót a' Jobbágyok a' magok háziszükségekre szedhetik: őket tehát ezen dologban csak mérsékelni kell, és nem akadályoztatni: hogy t. i. a' fát a' gyümölcs miatt le ne vágják, vagy össze ne tördeljék. Instructio. Exeg. Mag.

10. A' Cser, és fiatal Berek, vagy Egerfa hántás is az Erdők használása közzé tartozik: de mivel a' meghántás után a' fa el szokott veszni, jó lesz ezt a' Rendtartást követni: melly szerint a' sűrűen nőtt fiatalok szálszámra adatnak el a' Vargáknak, Kalaposoknak, vagy pedig csak a' szálfáknak héjja, és a' meghántott fa ölbe vágatik; és eladatik. A' Hárs, és Venyitzfa hántás botskornak sehol meg nem fog engedődni.

11. A' Vadászat: a' mellyet minthogy a' Hazai törvényje elegendő kollátok közzé szorított: a' Gazdatiszt, és Jágerek magokat ahoz tartásák. Különösen a' lőtt vadakra nézve az a' Rende-lés, hogy

1. A' lőtt Vadaknak különös Protocolloma tartassék, és a' Magtartó a' Vadat vegyeszám-

ba, és a' Gazdatiszt meghatározott árra szerint engedje mind azt eladni, a' mi az Uraság' asztalára nintsen rendelve. A' taxa mindazáltal

2. Vagy mértékletes legyen, hogy Vevője mindenkor találtassék; vagy pedig a' Vendégfogadósoknak, és Traiteuröknek alkú szerint szolgáltatassék kezekre az egész esztendőbeli lövés. A' Tisztek mindazáltal képesen a' taxa szerint, a' magok asztalára is tarthatnak meg belőlök.

3. A' Vármegye Gyűlése, és Fő-Ispán megjelenése alkalmatosságával, és a' Vice-Ispán Uraknak Vaddal kedveskedni, illendőség is szükség is.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' T e n y é s z t e t é s r ő l.

§. 17.

A' Tenyésztetésnek tárgyai a) A' Ló. b) A' Szarvasmarha. c) A' Birka. d) A' Sertés. e) A' Méh. f.) A' Selyemhernyó.

Gazdasági haszna a' Tenyésztetésnek 1) A' Pénz. 2) A' Teherhordás. 3) A' Trágya. Ezen gazdasági czélok megállítják, ez, vagy amaz Tenyésztetésnek szükséges voltát, és kiterjedését.

Hogy lehet ezen Czélok legnagyobb haszonnal elérni, a' Practicus Tenyésztetőben bővön előlterjesztvén, itt csak azon fogásokat íróm le, a' mellyek helybeliek, és a' Gazdatisztnek parantsolat helyett szolgálnak.

I.) A' Lótenyésztetés kétféle, vagy Házi (Szelid) vagy Menesi. A' Házitenyésztetés e-zennel minden Majorokban megrendeltetik: olly módon, hogy

a.) A' Tisztség számára maga tart az Uraság Orrhegyen két, négy - négy lovas Igát (Зуг) Talyigáson pedig három, két - két lovast.

b. Mindenütt öt, hat, és hét esztendő, szálas kantza lovak vetessenek össze, és idővel is illyekkel pótoltassanak ki.

c. Ezen kantza lovak rendszerint minden idén meghágattassanak, és mellettek Reserva tartassék.

d. Ezen lovakat kotsiban használhatják a' Tisztek, 's tartoznak is használni az Uradalom dolgaiban, mint a' Fiscális a' Gyűlésekre, és egyéb utazásokra. A' Tisztartó a' Vásárokra, és az Uradalmi Felvigyázásra. A' Pénztartó, a' Tartozások behajtására. Az Indzsellér mindenüvé az Uraság dolgaiban 's így a' többi Tisztek is. De a' személyes utazások az Uraság engedelme nélkül tovább is megtiltva lesznek.

e. Minden Igának kímélése, és gondviselése, azt a' Tisztet nézi, a' kinek hordozására állíttatott; és így a' kotsisi gondatlanság, eledel elvonás, a' lejárás, és kíméletlen hajtás eránt méltó kérdés fog tétetni.

f. Ménest az Uraság csak Szivárványkúton enged tartani, és azt istsak azzal a' kiterjedéssel, hogy mindenkor 30. Anya kantzákból, 3. Ménből álljon. Az egyik Mén Paripa, a' másik Hintós, a' harmadik pedig Igás lófaj legyen, és ez az Igás lovaknak szolgál.

g. Ezen felül még, tart az Uraság két Mén lovat a' Hereki Majorban, és Lovászt az Ispány gondviselése alatt, a' Szekeresi, és Malomfői Jobbágyság kedvéért, a' kik többnyire mint Lótartó emberek. Hogy az Uraság a' tzelját elérje

1. A' Hágatás taxája csak 2 forint lessz.

2. A' Mogyorós tovább is meghagyatik náluk Árendában, a' hova levemhezett, vagy vemhes kantzáikat kiverhessék.

3. Csikóst magok tartsanak magoknak.

h. Külömben a' Lótenyésztetés egyedül,

és egészen a' Ménesmester kormányozásától függ. Az Útasítás ehez a' Practikus Tenyésztelőben ki van dolgozva. Így tehát a' Gazdatisztet ez a' Czikkely csak annyiban illeti, a' mennyiben a' nyári és őszi Legelőt, a' melly most minden Anyakantzára, fijaival együtt 5 hold, nem kevesítheti; télitartására pedig, a' jó szénát, abrakot, szalmát kézre hordatni, és a' szükséges Épületeket, Hágókertet 's a' t. jó karban tartani az ő kötelessége.

§. 18.

II. A' Szarvasmarha Gulyában, és Csirában tenyésztetik.

A' Gulyára nézve ez az Uraság rendelése:

1. A' Gulyában minden darab marhára, legalább három hold nyári legelő, és így a' Tenyésző, a' Tinó, és Üsző gulyának, ha csak 100 darabból áll is külön külön: kilentz, tíz, száz hold; teleltetésre pedig a' háromnak 600 szekér széna, és két annyi szalma kivántatik. Azért is, minthogy az Uraságnak ilyen nagy legelője sehol nincs a' setét erdőn kívül, és a' ből is bizonyosabb és nagyobb jövedelme van a' legelőnek árendába való adással: csak a' Jantsár szállási Pusztán tartatik egy Gulya, és az is csak 50 darabban egyfeléből.

2. A' Sziróki eltöröltetik, és helyébe, minthogy itt a' legelő hegyes, és szellős Birka a' kol fog állíttatni.

3. A' Kenderföldi 150 darab rúgott Borjúkból, és Tinókból össze vett Nevendékgulya pedig tovább is megtartatik, és még 50 darabbal nagyíttatik, mihelyt a' Bijalok eladatathatnak, és ez által a' legelő megnagyobbodhatik a' nélkül, bogy a' Polgárok ökörjárások legkevesebbet is megszoríttassék.

4. A' Lázi Gulya a' számos marhatenyésztetésért, és nevelésért tartatik: azért is innen kikerülő Tinók, vagy betanítva, vagy vadán adatnak el. Az első mód bajos, és sok szerentsétlenséggel jár. A' Kenderföldi pedig leginkább a' Kereskedést, trágyatsinálást, és a' szénának, 's szalmának pénztételét tzeleozza.

5. Minden Gulyabeli Marhát vagy a' hátulsó lapitzkáján, vagy a' szarván bélyeggel meg kell sütni. Így mind a' tévedt, mind a' lopott marhára rá fognak akadni a' Keresők.

6. A' Lázi Gulya, 90 Anya számba határoztatik meg.

§. 19.

III. A' Csirára (Svájtzéria) ezeket rendeli az Uraság:

1. A' Bálványberki eltörültetik, minthogy itt a' trágyára sintse semmi szükség, a' Major is félre esvén, a' téjből kitsiny a' haszon: és a' Feltörőiek közlegelőjét emésztvén azoknak szelíd tenyésztetését hátráltatja.

2. Ellenben Hőgátra nagy testű Hazánkbeli Fejér Tehenek szedessenek össze, fejessenek, és szép borjút neveljenek, a' mellyeket, telelni már ősszel a' Kenderföldi össze vett Borjúkhoz kell verni, és különösen jól táplálni.

3. A' Csirát többnyire árendába szokás adni: de ez általán véve a' Csirának elfajzására szolgálván, csak a' Simongátit kell árendába eresztetni, és aztis igen mértékletes taxa szerint: de ellenben a' Csirás minden borjút, kivált a' szépen indulókat 12 hetekig tartozik szopni engedni. A' Köldöki, Sebesi, és Csalánkerti, minthogy mind Városok tövében esvén, a' fejést téjül mindennap ellehet adni, a' mi legjobb haszonvétel, tovább is a' Gazdaság kezén

hagyatni: és ide, minthogy a' Vidék is, mind hegyes: Tioli, Stájer, vagy Moldvai Tehenek szereztetnek: mert ez mindenik tejelőbb faj.

4. A' Csirának új esztendeig zab, és Árpaszalma jó sarjával öszszerázva lehet az eledele, azután pedig leveles széna, és lóher legyen.

5. A' tejelő Csiráknak közel legelő tartások mindenütt a' mozgásra nézve: de különben zöld Lutzernával étetessék egész nyáron: és ezért van a' Lutzernás kert állítva.

§. 20.

IV. A' Birkatenyésztésre nézve az az Uraság akarata általjában:

1. Hogy Birkát csak ott fog tenyésztetni, a' hol annak magas, szelid, és rövid fűvet termő ritkás Erdőji vagynak, kivált az őszi legeltetésre, és tavasszal, 's nyárban a' sereg az Ugarokon megforoghat. Azért is a' lapos rétekre, és vizenyős közlegelőkre való őszi és tavaszi kiverés ellesz tiltva: mert itt csak a' mételey, golyva, és sárgaság szaporodik.

2. A' kosarazás is csak a' magas szántóföldeken engedtetik meg tavasszal, és a' késő őszi fektetés maradjon el.

3. A' ritka szőrű ordinári birka mindenünnen eladattassék lassanként: mert ezt csak a' kosz, vagy rüh emésztí.

4. Ellenben az Alföldi Jóságokban a' Fürtös, vagy egyenes szarvú Juh tovább is meghagyatik, sőt az ilyen fajbeli dízma-bárányokkal is szaporíttatik azért, hogy kevesebb költség, és fáradság után, szint annyi hasznót hoz bundának, ködmönnek, kordovány-nak, pokrótnak, gubának, szűrnek való bőrrivel, szőrivel (a' mellyeket a' köznép álhata-

tosan visel) tejével és sajtjával, mint a' Spanyol-birka.

5. Ellenben a' Farkas-Erdőhöz, Hejszter úthoz és a' hegyes, kopár Tsillagvárhoz, a' Birsfalvi, Hullámi, és Kisjónási Merinos seregek meghagyatván, a' többiek eltöröltetnek: mert a' tíz esztendeji számadás megmutatja, hogy bár a' gyapju megjobbult, mind árrára, mind minéműségére nézve: mégis a' jövedelem nem nagyobbodott: mert a' sereg háromszor semmivé lett, a' dög, métely, és golyva miatt, mint alacsony fekvésű Majorokban. A' hegyes, kopár Birsfalvi Majorban pedig a' Himlőnek és mételynek híre sint. Jobb kevés jó, mint sok rossz, a' mi az Uraságnak se hoz hasznót, és a' Helységek szarvas marháját is kopá oztatja. Itt legelhet az Anya-sereg a' maga Bárányival Őszig, a' mikor a' Bárányok Siógátról is Horogfára hajtatnak telelni, Birsfalváról is. Horogfa lessz e' szerint a' Bárányoknak a' jövő Nyáron is, mint a' nőtény Toklyónak is nyári legelőjük. A' kos és Örü-toklyók pedig Várdombon fognak mind telelni, mind nyaralni: és így tovább.

6. A' Spanyol seregek éppen nem fejetnek, míg ez a' kérdés jobban meg nem világosítatik.

7. A' Spanyol seregekben az Uraság nem enged a' Birkásoknak semmi Birkatartást, mint-hogy ez által a' dög, és kos az Uraság serege közé könnyen béhozattathatik, hanem minthogy a' Mezei emberek Tőkepéaze (Capitális) a' Tenyésztetésben áll: a' Conventiót úgy kell tsinálni, hogy neki Birka helyett szarvasmarhatartás engedessék.

8. A' Birkások ha a' herélést megtudták tanulni, szorittassanak rá, hogy a' szelid himlő bé-

oltást is tanulják meg: Így a' Tisztektől is meg kívánja az Uraság, hogy ezzel a' fogással tökéletesen megismerkedjenek.

§. 21.

V. A' Sertésenyésztetés igaz hogy a' Hazában olly rossz lában van, hogy a' magunk Tenyésztetése a' belső szükségnek se felel meg, és nem hogy valamit ki lehetne hajtani, hanem még minden Esztendőben több ezer darabnak be kell jönni a' Török birtokokból. De mint-hogy a' Makk az Uraság Jóságiban csak egyszer szokott teremni 5 esztendők közt, és csak ritkán 3 – 4 közt a' sertés sereg tartás az Uraságoknak igen költséges, sőt a' kanászok tolvaj, orgazdasága, és rabolása miatt veszedelmes is; kénytelen az Uraság e' következő Rendeléseket tenni:

1. Hogy a' Tisztség a' Jobbágyok által a' sertésnek házi, vagy szelíd Tenyésztetését mozgítsa elől a' lehetőségig. Azért is a' köz legelőhöz, és a' Polgárok Ugarjokhoz való út meg ne szoríttassék, sőt az Uraság szükségtelen Ugarja is tőlök ne tiltassék.

2. A' Futó és kezekre eső makkoltatás kiárendálásában is az Urbárium meghatározása szerint a' Polgárok legyenek az elsőek.

3. A' Sz. 1. nagy Erdő sűrűsége miatt ritkán hozván makkot, és az Uraság Majorjától igen kézen kívül esvén, itt a' sima szőrű sereg eladattassék, annyival inkább, hogy az Uraságnak, és a' Városi Hizóvevőknek is, a' sima disznók nyersen is ehető, kemény szalonnájára semmi szüksége sints.

4. Ha mindazáltal a' köznép tovább is ezen fajnak tenyésztetése mellett marad, minthogy

a' néki, kivált Roboton főtt étel helyett való eledele: ne akadályoztassék.

5. Ellenben minthogy a' Kürtösi Erdő kézen is van, és Bikk, Csoportos, és Csüggő Tölgyből; sőt egy része Cserfákból áll, és tsak igen ritka dolog hogy itt, vagy egy, vagy másik Makkneme ne diszlene: az Uraság számára szálás, és hosszú testű göndör vagy Rátz disznó sereget kell állítani ötszáz darabra. Ez a' faj szelídebb, hamarább, nagyra növő, és felényi időre meghízó. De ennek ismét különböző Változási lévén (varietas) jól meg kell választani. Az úgy nevezett Citza legjobb; már a' siská, vagy Mangulitza, és Bagún, alább valók.

6. Ha makk van; mindenkor az őszi Ontózásból kell szaporaságot hagyni: ha pedig nints: a' tavaszi hagyás jobb, mint a' nyári, a' mit felfüstölni gazdaságos.

7. Sem a' Göbéket, sem a' Kanokat nem kell négy esztendő koroknál legfelebb is tenyészni engedni: sőt jobb negyedfű korában mind a' kettőt kiheréltetni. Ezentúl nehezen híznak, és a' kanok többire meg is tetvesednek.

8. A' két esztendő Göbe legjobban ontózik az esztendő, vagy másfél esztendő Kanból.

9. A' Göbének kiherélése többnyire szerentsétlen, és utánna a' hízás is: azért is esztendő korokban, míg nem görögnek, a' magának hagyandókon kívül mind meg kell javítani, és mint süldőket (Frischling) eladni.

10. E' szerint, tsak két és három esztendő ártányok neveltesse a' meghizlalásra.

§. 22.

VI. A' Méhek tenyésztésében az Uraság semmi mesterséges ujításokat, és költségeskedést nem akar: hanem

1. Általában az együgyüséget parantsolja követni, a' melly a' Méhek természetével jobban megegyezik.

2. A' Szalmakasok sok időktől fogva már esméretesek a' Gazdák előtt, a' hozzájuk tartozó szalma karikákkal együtt; azért is azoktól még most ugyan el nem áll.

3. A' Szalmakas, és karika fűzés e' végett mindenütt a' Méhészek téli tartozása közzé iratassék be. Az ilyen kasoknak és karikáknak egész nagysága, a' Practicus Termesztőben elől van adva: azért is szorossan e'hez kell magokat a' fűzőknek tartani: és általában apróbb kasokat fűzni. A' mellyek ha megtelnek, lehet alól tett karikákkal nagyítani, 's elég nyereesség is az, ha a' karika a' mostoha Esztendőben megtöltve, a' kasok alól elvétethetik, és az Anyakas meghagyatik. A' késő rajok fenekes karikába, vagy fertályos kitsiny kasokba fogassanak bé, és belőlők télre, kettő, három is egymás felibe tétessenek, ha a' Magkasokra nagy a' szükség.

4. Hogy minden bokorban Méhház legyen épen nem szükség: sem az az idea nem jó, hogy az Erdőkerülő Méhészek is legyenek, vagy a' Méhészek egy úttal Mezőkerülő: mert a' hajtó pénz miatt, elrepül a' raj, 's a' t.

5. E' végett a' Dinnyés Gerenden egy; más pedig a' Vizvári berekben, és a' harmadik a' Hárskúti hegy alatt állíttassék. Ezen völgyek háttal fekszenek a' felszélnek, oldalról pedig Mogyorós, és Hársos erdők fedezik, viz

van közel, a' hely tsendes, és a' Méhek tavasztól fogva Sz. Mihály napig találnak elegendő eledelt: mert a' Lakosok is termesztik a' hajdinát, búkkönyt, 's az Erdőség is Hárs, Mogyóró, Akácz, és tele van Vad-borstúvel és Csolnával. Itt hát azon kell lenni, hogy 100 rakott Anyagas egy időről a' másokra mindég maradjon, 's a' Méhészség mellett a' Méhésznek elegendő kukoricza, kolompér, és dohányfold adattatván, élelme azokból legyen, 's maga keresse azt meg, és háznépe kezeivel.

6. A' többi aprólékos Méhházakat a' Polgár Méhészembereknek kell adni felében, vagy harmadában, a' szerint, a' mint az illy Polgárnak félannyi, vagy tsak harmad résznyi Kaszai vagynak, mint az Uraságnak. De az illyen szerződést szentül meg kell tartani. Az Urasághoz való hűség nem abban áll, hogy a' Gazdatiszt a' Kereső-Emberét elhúzza; a' mit ígér, meg nem adja, és a' mit ad, azt is rosszat is ad, keveset is, mint közönségesen tudja van: hanem abban, hogy az Uraságnak minden Munkás örömet dolgozzék, és a' Gazdatiszt ott mutassa meg Iparkodását, a' hol az Uraság haszna, a' mások megsértése, megharagítása, és kivált kára nélkül eshetik meg. Dohány, és Kolompér földet a' feles Méhészeknek is kell közel engedni és keríteni.

7. A' Méhház formája és mértéke meg van a' Practicus Termesztőben.

HARMADIK SZAKASZ.

A z É p í t é s r ő l.

§. 23.

Az Építés magában foglalja

1. A' kész, vagy régibb Épületek kiigazítását (Reparatio).

2. Az új Épületek állítását.

§ 24.

I. Az Épületek kiigazítására ezek a' Rendelések :

1. Míg az Épületek csak hibát kapnak, a' Pénztárnak nem esik a' kiigazítás olly nagy terhére, mintha azok a' fösvenység, vagy gondatlanság miatt, félig, vagy nagyobb részben is már elpusztultak. Azért is mihelyt a' Gazdatiszt olly hibát észre vesz, a' mi a' balasztással nagyobbodik, azt kiigazíttatni el ne mulassa.

2. Ezen végre a' Gaztatisztnek tellyes hatalma van a' veszedelem elfordítására, akár-mibe kerül is az. Hogy mindazáltal baszon nélkül ne költségeskedjék: értelmes Építő Mesterekkel közölje a' dolgot, és tanátsokat kövesse.

3. Ha a' Veszedelem nem hirtelen fenyegető, vagy már az Építőmesterek annak kevés időre elejét is vették kötelessége a' Gazdatisztnek a' dolgot az Uraságnak hírül adni.

4. A' Foldozások, és általjában minden kiigazítások (a' mellyek mindazáltal ledüléssel, letöréssel, vagy beszakadással nem fenyegetnek) minden három esztendőben egyszer, minden további jelentés nélkül megtetessenek 1000—1500 forintig. Ezen felül, maga fejétől ne költsön a' Gazdatiszt.

5. A' kiigazítás sokat foglalhat magába, mint az egész fedél, kidüllött téglá falak, Malom-fejek, és gátok elszakasztása, metszett árkok tisztogatása, és egyebek: azért is mindent

egyszerre meg nem bírhatván a' Pénztár, egy időn csak azok hozassanak helyre, a' mellyeket halasztani nem lehet, minéműek a' meg rongált Malmok, és elégett épületek 's a' t.

6. Minden Urodalomban legyenek Árok-metsző, Kőmives, 'Súpozó, vagy Nádozó 's a' t. 'Sellérházak. Hogy ezek örömetst lakjanak az Uraság földjén, kell nékik kolompér, és kukoritza földet; sőt a' Falu helyeken Rétet is bérbe kiadni fejős tehén tartásra.

7. Mész-gödröket kell zár, és fedél alatt, téglával kirakva mind Majorban tartani.

8. Ugyan Téglakementzét is kell tartani, a' hol agyag föld találtatik, hogy állandó Épületek tetethetvén, az Erdők a' sok faépület által ne emésztessenek. Téglát szalmával is lehet égetni.

9. Ugyan száraz és a' tzeinek megfelelő Épületfa Lerakódó is legyen minden Majorban.

10. Minden Majorban legyen két vas-abrontsos Lajt, szekérre téve megtöltve fedél alatt, két Csáklya, vagy horog, és rövidebb, és hosszabb Lajtörja, és Tűzoltó szereket a' Helységek is állítsanak magoknak.

11. Az udvarokon, és útszákön való pipázás keményen tiltva legyen.

12. Kútakat is kell mind a' Majorokban, mind a' falukban a' szükséghez képest készíttetni.

13. A két házak egymástól élőfákkal, a' millyen az Ákátz, Szeder, 's a' t. mindenütt elválasztassanak: a' falak tövihez mindazáltal ezek közel meg ne szenvedtessenek.

14. Szintűgy meg ne engedtéssék senkinek, hogy az udvarát közbe vetett Kamarákkal, Műhellel, Istálóval 's a' t. a' szomszéd házával mintegy össze kösse, mert így az égést nem lehet megszakasztani.

15. Kéményseprő minden Majorhoz fogadtassék, a' ki fertályonként az Uraság minden kéményjeit mulhatatlanul megseperje.

§. 25.

II. Az új épületek körül ezek a' Gazdasági fogások általjában:

1. Minden épülethez száraz, sőt a' Magházakhoz, Birka-akolhoz, Cséplő-Pajtához, és Kukoricza-Górékhoz(ha lehet)szellős, vagy magas helyeket kell kiválasztani.

2. Mentől több véget el lehet egy Építéssel érni: annál gazdaságosabb az Építés. Innen ha a' Szénás és Gabonáspajták, és teres Birka aklok alá végig Pintzék ásatnak: egy fedél alatt, két gazdaságos czélt lehet elérni, tsak hogy a' földet 3 láb vastagon kell a' bót-hajtásra teríteni; és ez jobbis, mintha a' lakóházak allyja üres, a' mi a' Házfalakat nedvesen tartja. Kitsiny, kézi zöldség, bor, és gyümöls pintzéket mindazáltal minden illyes Épületek alá kell egy végről állítani. Így kell a' Vendégfogadókkal Mészárszéket, kukorictza, abrak, széna, bőr, és faggyú-tartókat össze kötni.

3. Tartós Épületeket kell inkább kevesenként kemény matériából állítani, mint hamar elromló oltsókat.

4. Már fellebb a' Vágások-állítása alkalmazosságával, a' fanemek erős, vagy tartós voltokra nézve megkülömböztettek: azt tehát meg kell tartani.

5. Minden falba, és földbe menő gerendák, talpak, és szeglábak, oszlopok sövénykarók, és Hasogatványok végei tűzzel pörköltessenek meg, a' földbe állítás előtt.

6. Az apró és együgyű Épületeket, a' Molnárok és faragó emberek mértékletesebb fizetésért megteszik.

7. Általjában minden Épületeket ölszámba kell építtetni, és különkülön minden darabot kialakudni, az állandóságért egy vagy több esztendei jótállást kívánni, és a' felmérést, és felvigyázatot az Uraság részére kikötni.

8. Mindenféle Materialét maga fog a' Gazdatiszt az Épülethez előre beszerezni: és ebben az esztendőben az építéshez még hozzá nem fog; hogy a' Pénztár egyszerre üresen ne maradjon.

9. Ezen okból, ha nagyobb az Épület: még az építést is több esztendőkre kell felosztani.

10. A' Materialékat is vagy az első kezekből kell venni, vagy valami Termésért betserélni. Illyen a' vas, deszka, létz, 's a' t.

11. A' belső készüléteket is darabszám, és különös alku szerint kell tétetni a' kályhással, Üvegessel, Lakatossal, és Asztalossal, és a' rossz munka vettessék vissza.

§. 26.

A' Fedelekre nézve általjában ezek rendeltetnek:

a) Cserép alá tsak azok az épületek tétessenek, a' mellyék az eléghetésnek ki vannak téve. Illyen helyeken a' Tűzfalak is szükségesekké tétetnek. A' többi gazdasági épületekre nézve a' 'Sindel, Nád, Gyikiny felvert, vagy sáros 'suppozás rendeltetik.

b) Az Ormózatok, ha a' fedél, Nád, vagy gyikiny: deszka nyerggel, ha pedig 'súp, sáros 'súppal szoríttassanak le.

c) A' Szarúfák végei a' fal külső színétől két lábra hagyassanak ki, hogy a' víz az Épület tövére ne szorgáljon.

d) A nagy Fedelek, akár cserép, akár nád alatt fekvő, és nem álló, vagy Frantzia-székekre állíttassanak. Az Állószékek, sok és vastag fát kívánnak, mégis a' feltöltést akadályoztatják. Általában pedig a' lakóházak fedeleiről meg kell tartani, hogy a' fajok, vagy padlást tartó kereszt gerendák három láb sűrűségre fektessenek egymáshoz, végeik alá, a' mint a' falba érnek, mind egy egy kis darab deszkák helyheztesse, és éleire való vastagságok 6—8 tzolra meghagyassanak. Már ha a' szoba 3—4 ölszéles is: 9—10 tzolos Mestergerenda vonassék a' kereszt, vagy fajok gerendák alá élire fordítva. Ha az Épület 5 ölszéles, a' Mestergerenda vastagsága 12 tzolnál kevesebb nem lehet. Keresztgerendáknak mind jó az, a' mit a' szűnem bánt, mint a' Hárs, Nyár, Szil, Venyitz, Kőris, és Fenyőfák.

e) Mihelyt a' Mestergerenda három ölnél hosszabb, ha 12 tzol vastag is semmi terhet nem bírtartani. Ellenben mennyivel rövidebb három ölnél: annyival nagyobb terhet, és vastagabb töltést megszenved. Teher alá a' Tölgy, és szurkos fenyő (Fähren, Pinus picea) épen nem való. A' Kőris, fejer, és fekete, kivált pedig veres fenyő (Pinus larix) két láb vastag töltést is elbírnak, ha három ölnél valamivel rövidebbek: mert ha hosszabbak, vassal kell a' közepét a' fekvő székhöz felfüggeszteni: vagy a' Mestergerenda helyett nyereggel kell élni. (Sattelbaum.)

f) A' töltésnek való Háypadlások nem községes, hanem négyszegű egy tzol vastag téglával boríttassanak meg.

g) Mindenféle Padlásokon való ablakok, a' pallat színétől másfél, legfellebb két láb magasságra emeltessenek fel.

h) A' Cserép fedeleken hagyandó ablakok, úgy nevezett kerek, vagy ökör szemek legyenek, és magasságok tsak létzekkel, vagy deszkával emeltessék fel, és nem a' szarúfákra rakni szokott téglá fallal, és Cseréppel lapossan boríttassanak bé.

i) A' 'Sindel, Nád, és 'Supfedeleken hagyandó ablakok 24 tzol szélesek, és 8 magosak szoktak lenni.

k) A' Cserép 'Sindelt mohával kell a' létezkekhez, és egymáshoz le foglalni: az Órmózatokon, Eszterhajakon, és sarkakon pedig mészszel. A' hajlásokra Pléh - Csatornák szükségsek.

l) A' Nád, Gyíkiný, és 'súp fedeleken a' sarkakra, hajlásokra, és Csepegésekre két olly vastagon kell a' nádat 's egyebet kötöztetni, mint másbóvá. A' deszka, vagy 'sindel tsepegések azomban tovább tartanak a' duplázásnál.

m) A' Lakóházakban, Magházakban, és Istálló fedeleekben a' Fijók, vagy kereszt-gerendák (a' mint felebb mondatott) a' béégés ellen a' falbaszoktak eresztetni: a' kötőgerendák pedig, és szarúfák a' padláson felül, a' koszorú gerendákba súllyesztetnek bé. Az illyen fedél se be nem ég, sem ha valamellyik fijók gerenda eltörik is, az egész fedelet nem szükség érte felbontani. Azomban az erős szelek könnyebben levetik, mint a' hol a' fijók gerendák a' falba be eresztetvén két végeik dupla koszorú gerendák közzé szoríttatnak.

n) A' kötő, és koszorú - gerendák vastagsága, ha falon fekketnek 7, ha pedig lábakon

állhatnak: g) tzől, és a' kötő-gerenda a' másikkhoz két ölnyre szokott a' padláson felül, fektetni. Így széptöltés fér el két kötő-gerenda közt. A' koszorú gerenda körül fekszik a' falon; és ha annak majd tsaknem külső színével egyezik, annál nagyobb eszterhajt tsínálnak a' hozzá lefűrt szarúfa végek: és ez jobb, mintha a' szarúfák a' koszorúba bé vésetnek, és az üstök toldalék, vagy fíjók szarufák által készül meg.

o) A' melly fedél nem falra, hanem kő, vagy szeglábakra állítatik, mint a' Cséplő, Gabonás, Szénás-pajtákban, és Birka aklokban, Gulya és Ménes-Állás, vagy színekben, a' koszorú-gerenda kettőzve nyúlik a' lábak tetején körül, de hogy a' szél a' fedelet le ne vesse, a' koszorúk a' kőlábakhoz vassal lefoglaltatnak.

q) Az ilyen Épületekben egyik kőláb a' másikkhoz, vagy talpba eresztett szögláb 10 láb távol állítatik: másként a' koszorúfák meghajólnak, sőt le is törnek a' fedél terhe alatt, ha azt a' hó vastagon meglepi.

q) A' nagyobb fedelek alá három láb széles, és két láb vastag kőláb kell. A' kitsiny és könnyű fedeleket két széles, és másfél láb vastag kőláb vagy talpba eresztett 6—10 tzoos szögláb megbírja. Merő földbe ásott oszlopokra, kivált Cserép fedelet állítani, ostobaság.

r) Cserép fedelet sárfalra, vagy szöglábra tenni talpba eresztés nélkül, hasonló tévedés: mert a' Cserép alatt lerokkanik.

s) A' szarúfák sűrűsége egymáshoz három láb, vastagságokat, és hosszúságokat az Épület szélessége állítja meg. Négy öl széles Épülethez könnyű fedél alá, öt tzől vastag, és három öl hosszú szarúfák kellenek. Öt öleshez 6 tzoos, és negyedfél öl hosszú. Hat öles-

hez 7 tzol vastagság, és négy öl egy láb hosszúság kívántatik.

A' Cserepet (ha az Épület tsak negyedfél öl széles is) a' szarúfák meg nem bírják: azért a' közepek alá fekvő szék, és azokra hónaly gerendák (Schnee Baum) kívántatnak köröskörül, a' mellyeken fekszenek a' szarúfák közepei.

t) A' Létzeket is mértékre kell vágatni, és számszerint. A' mérték $1\frac{1}{2}$ $2\frac{1}{2}$ öl hosszúság, hogy a' minden fél öltre álló szarúfát vagdalás nélkül elérjék. A' metszett létzeket is úgy kell vásárolni, vagy metzetni, hogy a' hosszúság mindenkor Szarúfát érjen. Már 10 láb hosszú létzből, mindenütt elvesz egy egy láb hijjában.

u) Cserép alá másfél tzol vastag, vagy dupla létzek kívántatnak; és egyik a' másiktól fél láb távol szegeztetik fel. A' 'sindel, nád, gyékény, és 'sup alá az egy tzosos létzek is jók; sőt a' hol nyárfa, és egerfa terem: nem szükség metszett létzekre, és létz - szegekre költekezni.

x) Ha metszett létzet kell venni, tizlábast nem kell venni: mert azt vagy haszontalan el kell metélni, vagy a' szarúfákat kell három lábnál ritkábban állongatni egymáshoz. Legalkalmasabbak a' két ölesek.

y) 'Sup, nád, és gyíkinny alatt a' faragott Létzek 14 tzol távol állhatnak egymástól.

Ezen Mértékek arra szolgálnak a' Gazdatisztnek, hogy mikor Épületfát döntet, az Erdőt értetlenül le ne romboltassa, és az Építésben is a' Mesterembert is útba igazíthassa.

§. 27.

A' Falak, és így az Épület derekának megállításához ezek a' fogások szükségesek:

1. Minden Épületet a' Cséplőpajtákon kívül, a' hol tsak lehet, véggel az Északi szélnek kell fordítani. Igy a' fedél is tovább tart.

2. Soha fára, vagy talpra, kő vagy téglá Épületet ne állítson senki: mert az elrothadt fa, a' követ is maga után vonja idő nap előtt. Fát inkább lehet téglára állítani, a' hol a' föld nedves, és a' kő vagy téglá igen költséges.

3. A' fából építés, akár sövényre, akár talpakra, akár pedig szöglábak közé vályogból (a' hol tsak más módon építeni lehet) el észen tiltva. Amaz az Erdőt pusztítja, és földig ég, e' pedig kidül.

4. Kémény nélkül házat építeni meg nem fog engedtetni senkinek. Ha téglából nem lehet, vagy nem érdemes is, legalább a' konyha felett álló tapasztott hajdani Kun süveg forma Alföldi kémény, a' tüzelés veszedelme ellen nagy oltalom.

5. Ha ki fából, vályogból, vagy szalmás sárból kéntelen valami ok miatt építeni, vagy azt a' Gazdaság maga is úgy kívánja: legalább a' Fundamentom (Fej-tő) téglából, vagy kőből tétessék köröskörül két láb magasságra. A' hol pedig se talp, se kő, se téglá nints, és nem is készülhet: ott e' szalmás sárból rakás, vagy Fetskefészek, vagy tömött fal, vagy Vályogház meg lehet ugyan; de a' Fej-tőt keményen meg kell elébb alájok verni, hogy a' falak alatt idővel is ne engedjen semmit; a' fal külső színe a' földhöz közel vastagabban rakassék 3 tzollal, mint felfelé. Igy a' kidüllés, nem olly gyakor, és az Eszterhaj is szélesebben hagyassék, hogy a' vizet a' faltövéből távolabb vesse.

6. A' közönséges téglá, vályog, és sárfalak magasságát elég a' fíjók gerendáig 8 1/2

lára felemelni. Az ilyen szobák az egészségnek se veszedelmesek, és könnyen is fűllenek.

7. Az ablakok, ha kitsinyek és magassan esnek, egészségtelenséget okoznak: azért is a' Cseléd, 'Sellér, és egyéb apróbb házak ablakai 3 láb magasan kezdődjenek a' földtől; és legyenek két láb szélesek, és harmadfél láb magasak. A' Takátsok, szabók, és egyéb Mesteremberek lakására építendő Árendás házak ablakai szélességben $2\frac{1}{2}$, magasságban pedig 3 lábot mérhetnek.

8. Az ajtók rendszerint egy öl magasra, és három láb szélesre hagyassanak általjában.

9. A' Kályhák feneke, vagy ha ezek hogya kementzék volnának is, a' földtől egy lábnál magasabbra fel nem emeltethetik: különben a' szobák hidegek, és nehezen fűllenek.

10. Ugyan a' kályhákat mind a' három oldalról szabadon kell építeni. Ha a' Kályhának fél oldala fal, két annyi fűtés után se melegít.

11. Kályha nélkül Oldalszobát, vagy Benyílot rekeszteni soha se kell; mert nedves, hideg, és egészségtelen. Még ha külön kályha van is mind a' két szobában: vagy mind a' kettőt kell fűteni, vagy egyiket sem: mert a' mellyik nem fog fűleni, az nedves és penészes lesz.

12. Ha mindazáltal Benyílot kell hagyni, de azt fűteni nem lehet, a' két szobát választó faltetejét kell nyitva építeni a' gerendáig. Az ilyen melegítés szárazabb, mintha a' levegő az ajtón, vagy az oldal kályhának féloldalán és alant eresztetik be.

13. Minden Épület falakat ugyan általjában, de kivált a' Vályog, tömött és szalmás sárból rakott fetskefészeket meg kell várni,

nemtsak hogy ki - száradjanak, hanem meg is rokkanjanak fedél alatt, másként a' Vakolás tábla darabokban hűll le a' falakról.

14. A' Vakolást koránn tavasszal, és késő ősszel épen nem lehet tétetni, mert azt a' dér, és fagy lefogja szívni.

15. Ha a' mész a' Veremben megfagyott, vagy nagyon meg vólt égetve, igen erőtelen, és a' falakról mind le megyen. Tehát a' Mészet kell kövéríteni, vagy közzé, ritkásan keverni igen apró homokot, vagy víz helyett felereszteni savóval, sőt konyha sóval 's a' t. Ez a' két utolsó csak a' szobák' kifejérítésére fordíthatatik gazdaságosan, amaz pedig a' külső meszelésre.

§. 28.

Azt hogy a' Gazdatiszt Rajzolatokat, és egész Felvetéseket (Ueberschlag) készítsen, kivált a' nagyobb Épületekhez, kívánni se lehet. Az Építésigazgató, és az Áts, 's kőműves Mesterek ezt meg fogják tenni, 's tartoznak is. Erre nézve elég az, ha a' Gazdatiszt mind a' kétőnek a' principiumit jól érti. Ezek szerint megítélheti, mennyi öl kőről, mészről, homokról, hány ezer tégláról, vályogról, Állás és Padlás deszkáról, létzről, cserép, vagy fa 'sindelről, állás fáról, fíjók, koszorú, kötő és Mesterge-rendáról, szarú fáról, ajtó képekről, hány ezer létzszeagról 's a' t. tegyen előre rendelést, hogy se annak idejében az Építés meg ne akadjon, se felesleg az Erőt és Matériálét ne vesztessen.

Ezen ideához képest haszontalan költség lenne az is, ha e' Gazdatisztben, a' Gazdasági-Építéshez külön - külön réztáblák metszetnek annyival inkább pedig, hogy ezek igen sok-

ha kerülnek, mégis reménylhetők hasznok nints; minthogy minden Földes Ur, a' maga Értékjéhez, a' helyhez, és a' szükséghez kénytelen az Építést alkalmaztatni. Melly szerint sem a' Rajzolatoknak, sem a' Felvetéseknek nem lehet kívánt hasznok. Azért is mind a' kettőnek csak elkerülhetetlen, vagy megmásolhatatlan Sarkalatjai fognak itt elő adatni.

§. 29.

1. Ha a' hely kisebb, mint a' szükséges gazdasági Épület kívánja: ott építeni nem kell. Ha pedig az erő, és költség nem bírja az építést; úgy az építést kell három Esztendőre úgy felosztani, hogy első Esztendőben az Épület szerek szereztessenek meg; a' másodikban az Épület menjen fedél alá, és a' harmadikban vitessék tökéletességre.

2. Az Épületek' helyheztetésében a' szépségre is kell tekintetnek lenni. Fő dolog pedig a' tágasság meggondolása, mind a' szükségre, mind a' tűzre nézve.

§. 30.

A' Felvetésnek ezek a' Sarkalatjai a' Falakra nézve:

1. Ha a' falmagassága $8 \frac{1}{2}$ láb: vastagsága pedig egy láb: kell egy $\square$ ölfalhoz kő, $\frac{1}{3}$ öl, téglá 300; mész $1 \frac{1}{2}$ köből; Vályog 100. Általában pedig egy öl kőhöz, ha nagy darabok, és minden egy 1000 téglához 3 köből mész fel megyen.

2. Ha a' magasság egyezik az elébbivel, de a' fal vastagsága $1 \frac{1}{2}$ láb: egy $\square$ öles fal kíván követ $1 \frac{1}{4}$ ölet, téglát 900, meszet négy köblöt, és Vályogot 300—350.

3. Ha a' fal két láb vastag: kell hozzá kő $1 \frac{1}{2}$ öl, téglá 1200, Vályog 600, és mész 6

köböl. Az Árendás házak így épülnek, és a' matérialét ezen 3-dik pont szerint kell hozzájok felvetni.

4. Minden □ egy öl bolthajtásához kell, ha az csak fél téglavastag 200 téglavastag, és egy köböl mész.

§. 31.

A' Fedélre nézve így lehet a' Matériálét felvetni :

1. A' mennyi öl hosszúság az Épület, annyi pár fűző gerendát, és két annyi szarú fát szükség faragtatni.

2. A' hány öl az egész Épület kerülete: annyi öl koszorú gerenda kell a' falakra. Ha pedig kő, vagy szöglábakkal áll az Épület: két annyi öl a' koszorú gerenda, mint az Épület kerülete.

3. Minden két öl szélességre, egy kötőgerenda, és egy fekvőszék megyen.

4. Két öl hosszúságú deszkából négy szál, beterít egy □ öl padlást.

5. Két öles létréből hat szál kell egy □ ölhöz.

6. Minden □ öl bélétkezéshez kell 25 szeg.

7. Egy □ ölhöz kell Cserép 150. Tizennégy töl hosszúságú fa 'sindelből 300. 12 tölös 400.

8. Ezer 'Sindel felveréséhez kell 1500 'Sindelszeg.

9. Húsz kéve 'súp leterít 4 □ ölet. és annyi nád 3 ölet.

§. 32.

Különös jegyzések az új Épületek Nemei körül.

1. Minden Jóságban különös, pompás Rastélyokat, 's Házakat építeni az Uraság számára, a' legroszszabb gazdaság: mert az ezekben teendő Capitális semmi hasznot sem hoz; sőt maga magát is megeszi.

2. A' legnagyobb Birtokosok se építhetnek Gabonás, és szénáspajtákat olly számmal, hogy Termések beléjek férne: azért is egy-egy mindenikből egy Majorban elég, sőt szükséges az útban érhető esőzésre nézve.

3. A' Gőbolyhizlaló Istállókra mái időben kár költeni: mert a' szarvas marha tenyésztés időről időre mind kisebb lesz. Ez a' drágaságot húzza maga után. A' Bétsiek pedig, míg Moldvában, 's Lengyelországban oltsóbban vehetnek húst; a' mi Gőböleinknek nem adják illendő árrát.

4. A' nagy téгла pintzék, tsak ott hozhatnak valamellyes hasznot, a' hol híres borok teremnek, és szabad kivitel van. Egyébütt a' Körtsmabörökhoz, és Dézma tartogatásához, nem méltó költségeskedni a' pintzékre, Vasas hordókra, Kádárokra: 's a' t. és gazdaságosabb a' Szőlőket, bár vesse fel akár ki, vagy bizonyos Capitális letétele mellett felszabadítani, vagy a' Dézmát, 's Hegyvámot, minden idén kész pénzzel megváltani engedni.

5. Szint' illy gazdaságtalan költséget kívánván a' Borárulás, hasznosabb a' Körtsmáltatás jussát árendába adni, annyival inkább pedig az olly Jóságokban, a' melyekben bor nem teremvén, a' Csapra pénzen kell bort vásárolni, hozatni, elfolyatni, megetzetiesíteni, a' Gazdatisztet hivatala mellől bor után küldeni, és a' végre minden borkorban Csapszéket építeni, 's nagy pintzéket ásatni 's a' t.

6. Haszontalan Gazdaság az is, midőn a' Földes-Uraságok az összeütköző Határookra egymás truttzára Csárdákat, vagy Haramia fészkeket építenek.

7. Vendégfogadó se kell minden falúba: hanem a' Városokban, és az Országútakban eső Stationális Helyekben a' Szállók, és szekereseik befogadására. A' hol Statió, vagy Étezőhely, Legelő 's víz nints; nem áll meg senki.

§. 33.

A' hol az Uraságok a' magok számára, és Gazdatisztek' lakására Házakat, vagy Vendégfogadókat, Serházakat, Magházakat 's a' t. építtetni akarnak; bizonyosan Rajzolatot is fognak mindenikhez készíttetni; a' mellyet látván a' Gazdatiszt, vagy maga az Uraság, az eddig előadott Építésbeli Sarkalatok szerint, a' Materialéknak mennyiségét, Kőmives, és Átsi fellelítés nélkül is megtudja ítélni, 's megszerezni.

Mellyhez képest én itt csak a' Gazdasághoz képest adok némely Jegyzéseket.

§. 34.

I. A' Vendégfogadók állításában ezeket nem lehet elmellőzni:

a) A' Vendégfogadó alá, kivévén az Utazók számára való apróbb szobákat, pintzét is szükség építeni olly nagyra, hogy a' Vendégfogadós az oltsóbb, és jó Esztendőkből számosan vehessen özsze bort. Így a' Vendégfogadó Árendája jóval is nagyobbra nő. A' hol mind azáltal a' közelebb Vidékekenn is nem terem tartani, és kereskedésre való bor: elég a' pintzét, a' 3—6 hónapi szükséghez alkalmaztatni.

b) A' pintze - ajtót, vagy annak farát, mindenkor felszélnek kell fordítani, kivált a' ned-

ves agyag földben. A' száraz homokban erre nem szükség olly nagyon vigyázni. A' különös szobák alá azért nem javasolom a' pintzét nyújtani, mert hidegít, és a' falakat nedvesen tartja.

c) A' különös szobákat úgy kell egymásmellé állítani, hogy mindenik szobának ugyan különös ajtója is legyen a' Folyosóra, vagy Tornáztúra: de közajtó is legyen a' Választófalonn, hogy az Útasok, vagy mind a' kettőt együtt is használhassák, vagy pedig különösen. Ezen különös szobák földje deszkázva legyen, és nem téglázva, a' mi hideg is, nedves is, tisztátalan is. Leginkább télben betsesek az ilyen különös szobák: azért is a' fala magassága 9 láb, a' szoba belső világa 2 öl két láb, hogy hamar melegedjék: ablaka pedig, ha csak lehet a' folyosó felé is legyen; hogy az útas azon szemmel tarthassa kotsiját és portékáját.

d) Az Ablakokra bátorság kedvéért vas rostélyt szükség tsinálni: a' szobák előtt 6 láb széles folyosót hagyni, és végről Árnyékszéket állítani kults alá. Utálatosság melly nagyon elmellőzik az Építők ezt az igen szükséges helyet, és ha mit állítanak is, azt a' sáros udvarra helyezik.

e) A' különös szobákba se lakókat ne engedjen a' Gazdatiszt szállítani, se azokat Hamara, vagy Élэшáz helyett használni. Ez az egyik oka, hogy ha Országúthban van is a' Vendégfogadó: azt az útas elkerüli. A' folyosókon a' Galambtartást, és Fetskefészket meg nem kell szenvedni.

f) A' hol a' dolog érdemes: a' Vendégfogadóhoz a' Mészárszéket is hozzá kell kötni.

g) A' Szekérszín, kút, nagyobb, és különös Istálló a' Vendégfogadóknál elmúlhatatlanul szükséges Épületek.

h) Legszükségesebb pedig az, hogy a' holtsak mód van benne, az Udvar menedékes, száraz, és követsel megterített legyen.

§. 35.

II. A' Mag, vagy Termés - házak (Granarium) hány töltésre, öl szélesre, és hosszúságra épüljenek? a' Természek mennyisége határozza meg. A' Gazdasági észrevételek körültek ezek:

1. Ha Cséplő, vagy Szűrő nints alattok véggel kell Északnak fordítani, és tűzfalat venni fel.

2. Egyik Emelet a' másiktól 5—6 láb, és az ablakok magassága a' Padlástól másfél, vagy két láb: fenekek ezen ablakoknak (ha a' szemnek nem szépnek tetszik is) kívülről legyenek menedékesek, és nem a' Magházba; mert ezen a' zápor és hófermeteg a' szem közzé foly, amazon pedig az udvarra.

3. Táblákat belől kell a' falra aggatni, és nem kint.

4. Az ablakok magassága 8 tzol, szélessége pedig két láb.

5. A' legalsó Töltés hogy a' földtől meg ne ereszkedjék, vagy a' feneket kell a' külső föld színénél két lábbal magasabban emelni száraz homokkal; vagy gerendákra kell a' palatot rakni.

6. A' Garábitsok a' Magház két végén vitesenek fel a' fal mellett, és nem az Épület közepén, a' hol azok négy különös falat kívánnak, és a' legjobb Töltés helyét is elfoglalják.

7. Könnyíti a' felhordást, ha a' sákok kiöthető Csigákon vonattathatnak fel, és a' szem Töltséren eresztetik le minden Emeletből.

8. A' Cserép fedél igen melegen tartja a' szemet a' Magházban. A' hol mód van benne, a' dupla fa'sindel legjobb, utánna a' nád, gyíkinny, és 'sup.

9. Ha a' Magház alsó Emeletje Cséplő, vagy szíró: akkor az Épület belső világa öt öt, és szorultságból négy lóval is lehet benn nyomtatni.

10. A' nagy Majorokban a' Magházat Cséplővel együvé kötni nem kell: hanem az előbbi szélesség szerint hosszabb egy Emeletű Cséplőt építeni, és két végére kerek Nyomtatószerőt állítani, a' mellynek az övedzője 6 öl. Így 8 ló megforoghat benne.

11. Ha a' Magház 5 öl széles, a' falat $2\frac{1}{2}$ láb vastagon kell rakatni, és hogy az Emeletek le ne törjenek a' teher alatt: a' fíjók vagy keresztgerendák 8—9 tzolra meghagyassanak. Két öl szélességén túl 12 tzol vastag Mestergerendát kell a' fíjók gerendák alá húzni: de a' Mestergerenda is 3 ölnél inkább rövidebb legyen, és soha Tölgyfából ne készüljön. A' veres, fehér, és fekete fenyő, szálfa legtöbb terhet bírnak.

12. A' Magházak alá nagy pintzét állítani okos költség: de akkor a' Bolthajtást egész téglára kell tsinálni, két lábra homokkal megteríteni, és kivált ha Cséplő, vagy Szíró az alsó emelet: ennek fenekét nem deszkázni, hanem 6—8 tzol vastag Tölgyfa-pallatokkal kell béborítani.

13. Azomban akármelly okossággal építse is valaki a' Magházakat: azok mégis a' Célnek meg nem felelnek, mert: a) Igen költségesek. b) Kevés szemet lehet benne kár nélkül tartani. Ez okon —

14. A' Gabonatartásra, az újabbak a' Faggót Kéményjeit kezdik bevinni. Az igaz, hogy ezekben kitsiny helyen nagy szám szemet lehet tartani a' tűz veszedelmén kívül, és kevesebbe kerülnek: de meg kell vallani, hogy egy nagy hibájok van mégis: és e' miatt őket közhasznúkká tenni nem lehet. A' hiba ez, hogy sok esztendő van nedves; sokszor a' gabona sengésen arattatott, 's rakatott Asztagokba, sokszor itt is bé-áznak. Így hát a' szem is 'sengés, lágy. Ezt a' Faggót-kéményyibe feltölteni, annyit téssen, mint a' Gabonát megdoshítani. Így hát tsak ugyan kell Magház, a' mellynek padlásain a' vékonyabban terített szem meg-szikkadjon: hogy a' kéményekbe tölthessék. Ez egy igen okos Gazdatisztet kíván, és száraz napokat. Némellyek a' Magházakat kívánják úgy építtetni, hogy azoknak fele hosszszattöltésnek tartassék meg, fele pedig szaggattassék több keskenyebb, vagy szélesebb, de egyenlő magas téglá vermekre, vagy kéményekre. Ezekbe el lehet a' gabonát soká tartani; ha amott jól kiszáradtak: és ez így mondván igaz is: de a' praxisban nem így van: mert ha a' 'sengés gabona a' padláson a' 'sisik ellen épségben megtartathatik addig, míg jól kiszárad, azután is meg marad, és így kő-verem nem kell.

Ezt az újításra nézve kénytelen voltam megjegyezni: de azért nem az a' célom, hogy a' Faggót-kéményeket megvetésbe hozzám; nem! hanem az, hogy a' Gazdatiszteteket figyelmetesekké tegyem a' szemnek jól kiszáraztatására. Így a' Hőkéményeket szintúgy lehet használni, mint az Alföldi földvermeket, a' mellyekben a' száraz szem épségben soká megáll: de ha 'sengés: bizonyosan megromlik, és ez
az, a'

az, a' mit így mondanak a' Magyarok: Dohos búza, vagy Veremszag.

§. 36.

III. A' Birkaaklok állítására ezeket kell megtartani főképen:

1. Birka akolnak magas Épület nem kell, a' mit a' szél annál inkább ront, mentől fel-emeltebb a' hely a' mire vigyázni szükség.

2. Az Akol' udvara úgy jó, ha tágas, és száraz. A' menedékes Ódalog, a' mellyekről a' víz kifelé foly, és nem a' Barom alá, leg-jobbak: és a' hol csak ilyen magosságot se lehet találni: ott Birkát nem is kell tenyész-tetni: kivéven a' homokos Határt.

3. Az Aklot soha se kell olly helyre állí-tani, a' honnan a' Birka másként ki nem me-het, ha csak a' falunn végig nem úszsza a' sárt, vagy állóvizet.

4. A' Birkás-lakást úgy kell az Ako' Ud-varához fordítani, hogy mind az ajtóból, mind az ablakon is megláthassa a' Sereget, és se-gítségül lehessen minden pillantásban.

5. Nagyságát az Akolnak a' szám, széles-ségét a' kereszt gerendák kaphatóssága al íja meg. Ha fa van: 4—5 öl szélessége legjobb; de Mester gerenda kell a' kereszt gerenda alá. Az igen keskeny, és csak 3 öl széles Aklok nem fe-dezhetik eléggé a' Birkát a' hó fuvatagtól. A' számra, vagy tágasságra nézve ez a' számszer (proportio) hogy egy Birkára 4 □ lábat kell venni legalább is, noha két birka 7 □ lábön is megfér. E' szerint ha az Anyasereg 800—1000 darab, az Akolnak 30 öl hosszúságot lehet adni bátran.

6. Az Akol falát, ha telik vagy egészen téglából, vagy 3—4 láb magas téglafundamen-

tomra, vályogból kell építeni. A' sár vagy vályog falat a' Birkák elszokták nyalni. Magassága a' falnak legfelebb 7 láb, és vastagsága kettő.

7. Az Aklot közfallyal is el kell legalább két helyen rekeszteni, hogy mind a' betegek, mind a' későn-ellettek külön lehessenek.

8. Az Udvar téressége ezer Birkához 2400 □ öl, és ez ingyen sem sok: ha a' ganajos Állásból, száraz helyre akarja a' Gazda a' Sereget hajtani, a' minek pedig meg kell lenni:

9. Formája a' Birka akolnak már ma többféle. Némellyek az L. mások a' H. betű formára, mások pedig egészen kereszt formára építik. Az első tartós, és együgyű, hosszú oldalával Északnak, a' röviddel pedig a' Fekete tengerről jövő téli Napkeleti szél ellen fordítottatik. A' második, és harmadik igen költséges és tartatlan: mert amannak fedelén 8, a' harmadikon pedig négy hajtások vagynak, a' mellyek mind a' záport, mind a' hófermetegyet rakásra sodorják.

A' Cél ezen építésben az, hogy a' Birkákat egyik oldalból a' másikba lehessen hajtani a' zivatag elől. De ezért nem szükség tartatlan költséges Épületet tenni: mert ha az L. betű forma aklot megfordítjuk, az az, a' Napkeletre fekvő oldalt az Északihoz Napnyugott felől ragasztjuk, és hosszát egy fallal végig két részre, és két udvarra hasítjuk, és a' birkát a' szélvész ellen egygyikből a' másikba hajtjuk azokat semmi fermeteg nem érheti, és fele költségbe kerülván sokkal tovább is tartanak. Az így épült Akolban a' Spanyol kosok se szenvednek hideget.

§. 37.

IV. A' Ló Istállók minéműsége, a' Méhesek, és Sertéshizlalók a' Practicus Tenyésztőben előladva lévén, itt az ökör, gőboly, és Csira Istállók építéséhez adatnak csak elől némely gazdaságos fogások u. m.

1. Mindenféle Istállókat véggel kell Északnak fordítani, és szájjal éppen nem. Így fedelek tovább tart, és melegebbek is.

2. Valamint a' Birkaaklot, úgy ezeket is vagy téglából, vagy téglafundamentomra vályogból kell építeni. A' falak vastagsága két láb, magassága pedig kilentz, tíz láb.

3. Sokan azon okból, hogy az Épület igen széles ne légyen, a' Jászolt az Istálló közepére hosszszat nyújtják el. Ez (akár ki vesse fel) nem keskenyíti, hanem szélesíti az Épületet: azért is a' Jászlok tovább is megtartatnak a' két oldal falak mellett végig.

4. Szélessége a' Járomos, és Gőboly ökör Istállóknak általjában öt öl. Ebből innen is, túl is, 3 láb szélesség jászolnak, a' szalmának be, a' trágyának pedig kihordására, és az ökrök faránál útnak, 7 láb kiméretvén: látni való, hogy az ökör állására és lefekvésére 8 láb fel marad. A' Csira tehéneknek 7 láb szélesség elég, útnak pedig csak egy öl hagyatik fent. Melly szerint a' Csira Istálló belső szélessége 4 $1\frac{1}{2}$ öltre megyen.

5. Hosszúságát ezen Istállóknak a' Marhák száma állítja meg: mert az ökörnek is hogy le is fekhessék, a' Csirát pedig fejni, és szoptatni lehessen, és a' borjúzásra is minden darabnak elegendő térje maradjon: legalább négy láb szélességet kell számlálni.

6. Az Istállók feneke vagy téгла, vagy tölgyfa padlat. Amahoz fa tsatorna kell végtől; ehhez pedig húgyárok.

7. Hogy ezek az Istállók szárazak legyenek, a' fijók gerendák mellett egymással általellenben kissebb, és könnyen bédugható Szellőket kell hagyni.

8. Jobb gazdaság ha a' Bércsek', és Csírások' hálására minden ilyen Istálló egyik végén, egy szobátska, és tüzelő kandalló építetik; mintha az említett emberek a' Kerekjászolban feküdvén, az Istállón minden lyukakat bédugnak, a' szénát össze keverik, és a' pipából a' tüzet is sokszor elejtik.

9. Az Istállókban a' széna, szalma, és trágyahordás kedvéért egy öl széles kereszt-utat is kell hagyni, minden 20—25 darab marha közt, a' mellyeknek ugyan annyi Kerekjászlok, és ajtók felelnek meg. Az ajtók' szélessége két szárnya, öt láb.

10. A' felső padlást, vagy vékony téglával vagy sárral meg kell tapasztani: így tovább tart.

11. A' Keresztútakon Csigátskákon állhatnak a' lopások.

§. 38.

V. A' Kukoritza igen ritka esztendőben száradhat meg jól a' szárán: 'sengésen pedig, ha Magházba, vagy Padlásokra töltetik: megpenészedik, és megkeseredik. Ilyen okból a' szegény Gazdák fűtött Szobájok vékony padlására szokták teríteni, a' hol pedig nagyobb a' Termés-Veszszőből font Kasokra töltik.

Az újabb tapasztalás a' metszett létz Górékat legtartósabbaknak, és jobbaknak találta. Építésekre ezek a' fogások:

1. Az Épület fundamentoma, vagy harmadfél láb magas téglalábok, vagy pedig négy szögeletűre faragott vastag tölgyfa törzökök, és a' Góré hosszúságához képest 6—8 darabból állván, élire fektetve lábak helyett szolgálnak.

2. Minden két öltre egy ilyen törzök fekszik, és ha a' Góré kettős, a' darab talp hosszúsága 10 láb, vagy téglaláb van kettő egymással átalellenben. A' téglaláb, két $\square$ láb.

3. A' törzökbe, vagy téglalábokba 9 töl vastag koszorú gerendák süllyesztetnek bé, a' szél ellen.

4. A' koszorú gerendák talp helyett szolgálván, 8 töl vastag szöglábok állítatnak rájuk, két öltre egymástól: a' mellyek tartják egyszer'smind az egész fedelet.

5. A' szöglábok pántokkal erősítettnek két felől a' szél ellen, és a' kukoritza nyomása ellen kereszt gerendákkal egymással szemközt derékban is, és fent is, a' fedél alatt összeköttenek.

6. A' Górének oldalai köröskörül metszett létzekből állanak, és végeik az alsó és felső koszorú gerendákhoz szegeztetnek, közepek alá pedig két helyen minden öt láb magasságra karfák, vagy kollátok vésetnek be köröskörül a' szöglábokba.

7. Egyik létz a' másiktól fél töl nál is valamivel keskenyebben szegeztetik fel, hogy a' szél ugyan bé fújhasson: de a' veréb be ne férjen.

8. Függő fenekek a' Góréknak dupla deszka, hogy a' szem bent tartassék.

9. Ajtó a' min a' fejes - kukoritza bé szokott tölteni, kettő van egymás felett a' Górének éjszaki végén deszkából, déli végén pedig sűrű létezésből.

10. A' fenek alatt az alsó koszorú gerendák minden 4. lábra vékonyabb kötő gerendákkal foglaltatnak össze: másként a' teher a' deszka feneket össze törné.

11. Ha egyes a' Góré, az épület szélessége belőről 3 láb, kívülről pedig a' szöglábak vastagsága miatt $4\frac{1}{2}$ magassága az épületnek $2—2\frac{1}{2}$ öl, hossza pedig a' termés nagyságához nyújtatik ezen számszer szerint. Minden három Cubik láb üredékben elfér 1 köböltutás, vagy fejes Kukoritza jól tetézve könnyen. E' szerint ha a' Góré hossza 66, szélessége 3, és magassága 12 láb: lessz az egész üredék 2160 Cubik láb, a' mellyben elfér 720 tetéz köböl fejes kukoritza.

12. A' nagy Majorokban az egész Góréin-gyen sem elég, és minthogy az épület igen keskeny és magas, és e' miatt a' szél könnyen feldönti, ha csak két felől meg nints támasztva: két Góré-t szokás egy fenékre, és egy fedél alá állítani: De hogy a' szél a' feltöltött Kukoritzát minden oldalról szabadon fujhassa: a' két Góré egymástól végig, $2—3$ láb széles úttal el ven választva. Az ilyen épületnek legelső Rajzolatját Keszthelyen 1794-ben készítvén, építettek a' Gazdatisztek: de szokott okoskodások szerint, nem a' mértékhez szabva, melly miatt az egyiknek két középső lábát (minthogy azokat elmulatták össze kötni) kinyomta a' Kukoritza: a' másoknak pedig a' létezése is ritka: de belső világa is öt láb, három helyett. Nem szárazt igazán, és a' Veretek a' Magtartónak esztendő-t által több köböl hijánosságot tsinálnak. A' honnan az a' következés, hogy a' mértéket szorossan meg kell tartani, és száraz léttzel kell az oldalokat, fél tzől távol egymástól, beállongatni. Ha a'

létz nyers, és ezentúl fog száradni a' Góréen egyik létzet a' másiktól tsak egy fertály tzolra kell szegezni. Ha meg szárad: fél tzol lessz könnyen a' két létz közt az üredék. Ha az építő erre nem vigyáz, a' Verebek bele fognak járni.

Meg említem még itt a' Kukoritzatartónak azt a' nemét, a' mellyet 1818-ban T. Somogy Vármegye Ind'sellérje Török Ur talált, és formájára nézve az alól tsapó malmok leg nagyobb vizkerekjéhez hasonlít, és benne a' kukoritzát meg lehet tetszés szerint fordítani.

§. 39.

VI. A' Pintzék ásatásában ezek rendeltetnek:

1. A' Lakóházak alá (a' mint fellebb mondatott) nagy Pintzéket építtetni nem kell: kisebbeket mindazáltal, minéműek a' Zöltség, Tejes, vagy asztali bor Pintze, az épület egyik vége alá ásatni nem tiltatik. A' nagyoknak helye, a' száraz Hegyóldalak, a' Gabonás és Szénás-pajták allyai. Az agyag föld többnyire igen nedves. Ha a' Magház száraz természetű homokból áll, gazdaságosan, és kár nélkül lehet alá végig Pintzét ásatni, mint Zákányban láttam.

2. A' téгла Pintzék magassága rendszerint másfél öl: szélessége pedig a' hordóknak nagyságához képest 3, legfeljebb 4 öl. Ha a' Pintze 4 öl széles, és a' magassága a' bolthajtással együtt 2 öl: két sorral állhatnak benne a' 45—60 akós hordók: Végől pedig 100 akós, 's nagyobb is állhat magánosan.

3. Ha teher fekszik a' bolthajtáson, vagy a' Pintze fundamentomán Gránárium, vagy Gabonás-pajta áll: a' Pintze falát 3 láb vastagra

kell hagyni. Ha pedig a' Pintze terhet nem hordoz, vagy hegyben van ásva, és szélessége csak $2\frac{1}{2}$, vagy három öl: a' fal két lábnál nem vastagabb.

4. Akár hol ásattassék Pintze: a' bolthajtáson fellül legalább 5—6 láb vastagon feküdjék a' föld, hogy hűs legyen.

5. Minthogy sok úton hamar vizet ér az ásó: elég a' Pintze mélységét 6—7 lábnyira ásni, de hogy meleg ne legyen: a' bolthajtás egész téglára, és a' fal $2\frac{1}{2}$ láb vastagra rakassék mindenütt mésszel, és az egész Pintze egy öl vastagon meghordatván földel, tsináltassék rá a' helyhez képest gyíkinnyel kötött seggenülő fedél. Leánygödriben a' Nádat kell ide fordítani.

6 A' Pintzék ha lehet farral, a' lélek lyukkal, vagy ablakkal fordítassanak észak felé. Ha az ajtót délnek kell ez, vagy amaz okból fordítani: úgy intéztessék a' dolog, hogy a' Pintze torok végén fordulás essék (Repetir Platz), A' melly Pintze oldalhosszat fekszik észak, és dél közt mindenkor nedves a' két felől járó hideg, és meleg levegő miatt. Azért is jobb ilyen az oldal ablakok helyett a' pintze napnyugotti farán, és keleti szájján csak léleklyukat hagyni.

7. Ha a' Pintze két öl melly: a' Pintzetorok 16 láb hosszú, és egyik léptső a' másiktól 8—9 tzolra emelkedik fel. A' léptső talp szélessége rendszerint 10—12 tzol. Ha a' Pintze mélysége más felől, akkor a' Pintze torok hossza 13 láb.

8. A' torok szélessége a' kisebb hordókhoz 3, a' nagyobbakhoz pedig legfelebb 6 láb. Ilyen a' bolthajtás' magassága is.

9. A' nagy pintzék fenekén, a' hol lehet, a' hordó mosadék kieresztésére Csatornát kell végig vinni.

§. 40.

VII. A' Téglakementzékre nézve abban határozta meg magát az Uraság:

1. Csomboron, téglagyag, víz, és a' Sz. Iványi vén bükkös, és gyertyánfás Erdő kézen vannak, 's a' két szomszéd Városbeliek a' téglát, és tserepet jól fizetik egy olyan Téglakementze állítassék, a' mellyben egyszerre 40 ezer téglá, Cserépen kívül megfér, és jól kiég.

2. A' Kementze három szájjra, és bolthajtásra fog épülni. Hoszsza a' kementzének négy öl, és 2 láb; szélessége pedig 3 öl és 2 láb A' fal magassága 2 öl és 2 láb, és minthogy a' kementzét semmi partha nem lehet beásni a' sikság miatt; a' falat fél lábbal vastagabban és így 3 láb vastagságra kell rakattatni; különben 2 $1\frac{1}{2}$ láb elég volna.

3. A' Kementze szájjakat elválasztó lábak 3 $1\frac{1}{2}$ nyom vastagok, és ötödfél láb szélesek.

4. A' téglapadok, a' mellyekre a' nyers téglák állongattatnak (Mauerbank) körül mennek a' falak mellett a' kementzében. Ezeknek vastagsága 18 tzól, és magassága is annyi. A' Téglakementze közepén is hosszszat, szükséges ilyen padokat a' középső szájjnak jobb, és balja felől rakatni, szélessége egyik-egyik padnak 3 $1\frac{1}{2}$ láb, és magassága 18 tzól.

5. A' bolthajtás egész téglavastag, és három sorban csak igen keskeny, úgymint 16 □ tzoos kéménykék állanak rajta. Kilentz ilyen kémény mindössze elég, másként a' meleget elereszti,

6. Az egész épületben sárral van a' téglá öszve foglalva.

7. Minthogy a' Kementzenagy, és e' miatt a' téglát mind ki, mind behordani szaporátlan, a' két hoszszú fal oldalán, sőt végtől is olyan keskeny ajtókat kell hagyni, a' mellyeken a' Talyitskás ki, 's be járhasson (Sandthür).

8. Ha a' bolthajtás pusztán állana, a' tsak két három égetés után is szélt repedne, azért is azt szükség földel és gyeppel 4—5 láb vastagon megtéríteni.

9. Az ilyen kementzének a' szájjak felett üstököt is kell tsinálni, és tseréppel meghorítani, szélessége az Üstöknek 2 öl, és a' hossza egyezik a' kementze szélességével.

10. Általjában hiba ugyan az, de kivált a' bolthajtásos Téglakementzéknél, hogy a' Gazdatisztek, vén tölgy, és egyéb nyers tőrsököket, és tőkéket hordatnak téglát égetni. Az ilyen fa tüze az alsó téglákat üveggé olvasztja, öszsze folytatja, és görbíti, fentebb pedig, és kivált széltől égetetlen hagyja. A' lángoló nád és szalma után, sokkal jobb a' téglá. Az eger, száraz vén gyertyán, hársfa tusak, bikkfa, és nyárfá, legjobban égetnek, mert lángolnak, és felényi is többet ér e'ből, mint ama'ból két annyi.

11. A' Szilvási Majorban, az újonnan állítandó gazdasági épületekhez téglát szabadon kell égetni (Feldbrundt) és ezt minden idén folytatni, az esős esztendő kivévén. Itt sok a' nád, és szalma; tehát haszonra kell fordítani, és lassanként mind állandó, és kemény épületeket tétetni.

12. Hoszszú úton ellenben kő elég van, és az erdő kitsiny. Tehát itt a' Téglá-égetés megszűnik, hanem kőből építsen mind az Uraság, mind a' Jobbág.

NEGYESEDIK SZAKASZ.

Az Eladásról és Vevésről.

§. 41.

1. Minden nagy Summák' eladását fenn-tartja az Uraság magának: azért is a' Gyapjú, Méz, Égettbor, Hemú'sír, Dohány - vevőket egyenesen hozzá kell igazítani.

2. Izy a' Gabona és Borok' eladása is az Uraságtól függ; mihelyt a' Kereskedők 300 köblön, vagy 200 akón felül akarnak vásárolni. Különösen pedig a' Kukoritzza mindenütt, a' hol tsak Disznóhajtás van, egy Summában adattassék el kótyavetye által. A' melly Esztendőben makk nints: a' Kukoritzát Julius elején leggazdaságosabb elkótyázni.

3. A' kisebb eladások eránt a' Gazdatiszt' keze ugyan meg nem lesz kötve, mindazáltal magát ahöz tartani tartozik, a' mint az Uraság a' Gabonának, vagy Bornak folyó ár-rát hónaponként, két hetenként, sőt a' legközelebb eső Jószágokban minden héten is meg fogja állítani; és az eladni való Summát meghatározni.

4. Hogy pedig az Uraság a' Terméseknek folyó - árát, és az eladhatónak Summáját világosan tudhassa; a' Gazdatiszt' kötelessége erről, vagy arról tudósítást tenni.

5. Ezen végre a' Kereskedő Városokban bizonyos Levelező barátokat is kelletik tartani. A' kik hogy Vevőket is tudjanak igazítani; az eladó Termésekről őket tudósítani szükséges. Az úgy nevezett házi, és bójáró 'sidók ezen-nel az Eladásokból kitiltatnak.

6. A' távol való Gazdatisztek egymás közt, sőt a' szomszéd Uraságok Tisztjeivel is Levelezést tartoznak, a' Termések' folyó - árra, és a' szavahihető, és esméretes Kereskedők eránt folytatni; és egymásnak az ilyen dologban barátságosan szolgálni.

7. Annyival inkább hogy ezek az eladásra egészszen meghatalmaztatnak azzal az egy megszorítással, hogy minden árúban botsátandó Terínések', és Tenyésztetések' árra a' Tiszti ülésben közönségesen határoztassék meg a' jövő hétre. Melly meghatározásról (ha nem ha nagy a' Summa, és azt tartani nem tanátsos) alá szállani nem szabad.

8. Hogy Vevőjök legyen a' Kereskedőket felkeressék mind közel, mind távol, és a' kik Hitelekről esméretesek; azokat szívesen befogadják, ha semmit nem vesznek is. Az illyes asztali, és egyéb költségeket az Uraság nem fogja soha is neheztelni.

9. Mentől többen vannak az ilyen esmerős, és szótartó Kereskedők, annál jobb. Azért is meg nem engedtetik, hogy minden portéka tsak egynek kezére jádszatván; a' többiek üressen, sőt kártehető szándékkal botsáttassanak el; a' felelet terhe alatt.

10. Nagyon lekötelezi a' Kereskedőket az olyan ártatlan kedvezés, melly szerint valamit (a' járhatatlan utak miatt) 5—10 nappal későbbben vitethetnek el; és e' miatt sem a' Szerződés meg nem másoltatik, sem pedig drága fúrosoknak fogadására nem szoríttatnak. Illyen lekötelezés az is, midőn a' betsületes kereskedőnek valami az, hébenkorban, valamivel oltsóbban, vagy jobb minéműségű Termés adattatik el, hogy néha ő is nyerjen: mert ha mindég veszít; hozzánk ugyan többet visz-

szá nem jó. Ennek a' kedvezésnek leginkább ott van helye, midőn valamellyik a' nem kellő, sőt hibás portékát is megveszi.

11. A' rendes kereskedés a' Hitelen állván, a' meghívésre nézve az Uraság rendelete ez: hogy a' megalkudott Termésnek egy 4—5 részit a' Kereskedők a' Szerződéskor letegyék, ugyan annyi részét az elvitelkor, és az utolsó 4—5 rész lételére (ha a' szükség úgy hozza magával) egy hónapi várakozás engedtessek. A' Szerződés megbánása által az Előpénzt a' Kereskedő elveszíti; de ha éppen a' napra, egy vagy más ok miatt meg nem érkezhetik: azt megbánásnak magyarázni nem kell: ha pedig levele által jelenti álhatatosságát (a' mint e-lőbb mondatott) 5—6 napot is kell utánna várakozni.

12. A' mi készen nints, arra sem az okos kereskedő nem szokott alkudni, se pedig a' Gazdatiszt azt előre el ne adja. A' nagy Summa Gabonára nézve ez a' rendelés többször kivételt szenved.

13. A' Gabona eladásában a' távol eső Gazdatiszt azt a' Rendet tartsa meg: hogy az egész eladható Termést hónapok szerint ossza fel, különösen vigyázzván az olyan hónapokra, a' melyekben a' Vevők rendszerint meg szoktak jelenni. Az apró Vevők Augustus, és Septemberben legtöbben jelentik magokat, a' nagy Kereskedők pedig Januárius, és Februariusban vesznek össze nagyobb Summát először; és Május elején másodszor. A' Kukoritzá termést ha a' Sertés kereskedők helyben akarják felétetni: az Uraság hizlalóját is oda lehet nékik addig engedni, míg az Uraságnak nem kell.

14. A' borok' eladásában az a' gazdasági fogás tartassék meg: hogy az erőtelen és Korts-maborok folyvást, és jutalmas árra botsátiasanak: mert ezek a' tartással gyengülnek is, fogynak is. A' jóféle borokat tovább kell tartani, kivált a' jó esztendőből valókat.

15. Azoknak a' Helységeknek, a' mellyek Vendégfogadókat tartanak árendában, két hónapi hitelt is kell adni.

16. A' Gyapjúeladást az Uraság magának ugyan fenn tartja, hogy azt az első kezekbe adhassa: de minthogy a' Parlagi Jóság igen távol esik: a' Gazdatiszt ott jó Vevőknek, és jó Szerződés mellett adja el.

17. Mind a' jobbféle gyapjú külön nyíressék, mind pedig a' testen való gyapjúk külön rakassanak, és mindenikből iskátulyákban mustra gyapjú küldessék ez Urasághoz.

18. A' távol való Gazdatiszt is megtartsa azt, a' mit az Uraság követ, hogy t. i. a' Vevők állítsanak 'sákokat.

19. Ugyan illyen helyen a' gyapjút Kótyavetye által rendeli az Uraság eladatni.

20. Így kell a' jóféle kosokat, anyákat, és bárányokat, a' többet ígérőknek eladni.

21. A' többi aprólékos dolgokat minden Gazdatiszt igyekezzék folyó árrán eladni; és a' fenntartással ne engedjen semmit kárba menni. Azt azomban minden Gazdatiszt feljegyezze magának, hogy a' nagy eladással a' Fundus Instructus soha egyik esztendőben is meg ne gyengíttessék: hanem egyenlő rakott maradjon.

22. Az Árendás-házak, vagy Magvaszakadtak kótyavetyére botsátiasanak.

23. Ha Szőlők adatnak el: a' nagyobbak többfelé hasítva adassanak el. A' Kótyavetye

ilyen dologban nem a' leggazdaságosabb: azért is esméretes íparkodó embereknek, ha jobban fizetik, hitelben is oda lehet adni olly módon, hogy a' Vevő a' Szőlő árát, és Interestét, ha pénze elegendő nints, Terméssel is lefizetheti, bizonyos 2—3 esztendőök alatt.

24. Általában akár mi adatik el, Termés, vagy Tenyészet: azt a' Kereskedő maga szállíttassa, és a' Gazdatisztnek meg nem engedetik, hogy a' Jobbágyok valamit Robotban szállítsanak. A' legnagyobb kedvezés a' Kereskedőkre nézve ebben határoztatik meg, hogy a' Gazdatiszt folyó árrán megkínálhatja a' Jobbágyokat a' Szállítással, és velek Szerződésre lépven, az eladott portékát felrakódtathatja, de semmi kárról magára kezességet nem vállalhat. Az ilyen szállításra, minthogy az pénzhozó: a' Jobbágyokat bátorítani kell minden módon, kivált pedig azzal, hogy az ilyen Kereskedőket tőlök semmi némű Tartozásban, vagy Adósságban el ne foglalja a' Tiszt.

25. Egyedűl a' Gyapjú lesz az, a' mellynek szállításához a' hosszú fűrt megengedi az Uraság lekötöni.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az Árendába - adásról.

§. 42.

Minden Beneficiumok (Haszonvételek) Kótyavetye által adassanak ki a' többet Igérőknek. Ezt úgy kell érteni, hogy az Árendákat azomban soha se kell úgy feltségázni, hogy az Árendás ki ne jöhessen velek: külömben az Árendába adás meg fog tsökkenni. Az Árendába adásnak ezek a' Sarkalatjai:

1. A' körül eső Vidékben mindenkor egy Fertály, sőt a' nagyobbak Félesztendővel adasának hírül kidobolás; sőt az Ujság-toldalékokban is, hogy mikor, mi fog Kótyavetye alá botsáttatni.

2. A' lepetsételt levelekben is el lehet fogadni a' többet ígérest, és ez jobb a' kikiáltásnál.

3. A' kik a' Kótyára botsáttatnak bizonyos Summát tartoznak előre le tenni a' Gazdatisztaságnél; és azt vissza kell adni azonnal, ha valamellyiknek valamit elütöttek a' kezéről. Így a' nyerekedő Collicitánsok el fognak maradni. Ezek tsak azért vesznek pénz nélkül valamit Árendába, hogy másnak haszonnal eladhbassák. Ez az Árendának rontása, és össze beszellésből következik.

4. Azt is hírül kell adni előre, hogy havalki Árendába akarja ugyan ezt, vagy amaszt venni, de maga el nem jöhetvén, azt a' kit küld, mind pénzel, mind biteles meghatalmazással készítse ki: különben a' kiknek ilyen Bizonyságok nem lesz; a' Kótyavetyébe nem részesülhetnek.

5. Ugyan a' Feltételeket is előre szükség a' Közönséggel közölni, a' mellyek alatt fog valami kiadattatni.

6. A' ki-igazítás (Reparatio) azon tárgyakat illeti, a' mellyeket őrzeni lehet: de a' Fedeleket, elrothadt Ajtófeleket, Ablak rámaikat, Gerendákat, Kapulábfákat, és Kerítéseket a' rothadástól, 's a' Csapásoktól is meg menteni lehetetlen lévén, az Árendások arra ne kényszeríttessenek, hogy ezek helyett újat tsináljanak: mert más valamit ki-igazítani, és más valamit újjonnan tsináltatni.

7. Mikor valami Árendába kiadatik: a' Gazdatiszttség által kiigazíttassék; és minden, mitsoda karban találtatik, papirosra irassék; és párban is az Árendásnak a' végett kiadassék, hogy az Esztendőök eltöltével mindent hason ó állapotban tartozzék vissza bortsítani, kivéven a' 6 szám alatt megjegyzett elrothadásokat.

8. A' Csapásokról egy Árendás se köteleztessék felelni, mindazáltal a' Vigyázatlanságból származható tűzi, és egyéb károkat megteríteni tartozik.

9. Sőt a' ki-igazításokra nézve legjobb úgy szerződni, hogy mindeneket a' Gazdatiszt építtessen, földoztasson, és igazíttasson helyre: de az Árendás az árendán fellül a' ki-igazításra bizonyos 5—10 percentót fizessen esztendőnként.

10. A' Kortsmáltatás jussa általjában Árendába adassék. Így szinte a' Malmok is, Serházak, és Pálinka-égetés.

11. A' Kortsmáltatásra különösen e' következő fogásokat meg kell tartani:

a) A' Vendég-fogadásoknak a' Fajészás a' hol mód van benne, ne tiltassék: külömben a' Vendégszobák üressen és hijjában fognak lenni, kivált a' Falukban, az Országútak mellett.

b) Minden Kortsmához, bizonyos mérsékelt fizetésért Földet és Rétet is kell adni, és a' képes legeltetést épen nem kell tiltani: külömben ezek az emberek a' Csappénzből el nem élhetvén, tolvaj, vagy orgazdaságra fognak vetemedni.

c) Egy Uradalomban minden Csapszékeket, és Borárúlhatás jussát együvé foglalni nem kell: hanem külön külön kótyáztassék minden darab. Ezt a' Malmokról még szorosabban meg kell tartani.

d) Minden ilyen Haszonvételek 3 esztendőnél hosszabb időre ki nem adattathatnak az Uraság tudta nélkül. A' Vendégfogadók és Csárdások szerződéseibe béiktattassék ezen három pont:

aa) Ünnepek napokon, míg a' déllyesti Isteni tiszteletnek vége nints: a' musika meg nem engedtetik; és az is éjfélnél soha tovább nem tarthat, és addig is a' Gonoszbírák, és éjjeli vigyázók kézen legyenek, az udvaronn Pipázók, Veszekedők, 's Verekedők ellen.

bb) Semmi lopott, vagy rabolt portékának helyet ne adjanak; de ha féltekben ellent nem állhatnak: a' Tisztségnek azt halasztás nélkül béjelentsék.

cc) Semmiféle Termésért, Lenért, Kenderért, Kukoritzáért, Zabért, Gabonáért 's a' t. Bort, pálinkát a' Jobbágyság vesztegető feleségeiknek ne mérészeljenek adni.

12. Ellenben a' Puszták, Legelők, és szántóföldek 6 esztendőre edathatnak: mert kevés időre Marhát se szerezhethet az Árendás, és a' Szántóföldek elsoványodnak, ha az Árenda kevés ideig tart. A' Földeket nem egyféleképen szokás bérbe adni. A' Dohány és Lenföldek legdrágábbak, és többnyire több esztendőig tartó Censusban biratnak. A' melly szántóföldekhez erő nints: azok drága Cseléd- és Ökör-tartás helyett hat időre adattatnak ki, és Hóldjától néhol adnak 3 nap számot és kilentzedet; másutt pedig 4—5 napot gyalog szolgálnak tölők, és kilentzedet nem adnak. Legközönségesebb a' Felében való kiadás. Ez a' mód sokkal hasznosabb a' Bérestartásnál. Tehát ezt használni, el nem kell mellőzni.

13. A' Bordézmát, vagy Hegyvámot is 6 esztendőre kell bírni engedni.

14. Az egész Falukat, és a' hozzájuk való Alodiáturát 10—12 esztendőre is kész az Uraság Árendába adni, ha valaki az egész árendát mindannyi esztendőre leteszi előre, melly Summából minden esztendőben egy tized rész az árendában lehajolván, az Uraság az Árendásnak a' $\frac{9}{10}$ résztől 4—5 percentot fog fizetni.

15. A' Birka-sereg sehol se fog árendába adatni. A' Homoki pusztát mindazáltal valami Birkatenyésztetőnek kész az Uraság kiadni 6 esztendőre, minthogy ide közel szalma nints, se valami Uraság Majorja.

16. Az Erdőjit az Uraság Hamú'sir égetésre, vagy Fűrész-malmokhoz épen senkinek nem adja: mert a' nyereség az erdőket leöli. Egész Vágást mindazáltal Csengeten lehet Árendába adni. Az esztendők' számát a' kötésben, a' kiárendált, és kijelelt Szakaszok száma határozza meg. Ugyan ilyen a' lapos erdő is Atád szomszédjában. Azt azért, mint tseres, nyires, és nyárfás sűrűséget 36 esztendőkre fel kell osztani, és több szakaszonként a' Városnak árendába lehet eresztetni: de a' Vágás törvényjeit tartoznak szorossan megtartani.

17. A' Mészárszékeket a' Marha drágasága miatt igen mérsékelt Summáért lehet és kell árendába adni. Általjában megjegyezvén azt, hogy a' Mészárszék, Vendégfogadók's a' t. 'Sídónak ne adattassanak. A' Mészárosok továbbá arra semmi módon ne kényszeríttessenek, hogy az Uraság Tisztek, vagy akár ki dög-marháját is kívágni tartozzanak. A' mi egészséges, de vagy lába törött, vagy másik keresztül öklelte, ide nem értetik. Különösen tiltva legyen az, hogy a' fagygyút zabért, és kukoritzáért ne merjék adni, hanem pénzért limitatio sze-

rint: és addig a' szappanosnak se adhassák azt el, míg a' Helység ki nem elégíttetik.

18. A' Malmokat, ha Compániába állott emberek, vagy egész Helységek akarják kivenni: elsőségek legyen azért: mert az árendás, és ennek kártételei idején, nagy erővel jöhetnek egyszerre segítségül.

H A T O D I K S Z A K A S Z.

A' Szerződésekről. (Contractus)

§. 43.

1. Se eladás, se Árendálás ne tétessék pusztá szóval; hanem minden megegyezés Írásba foglaltassék; és a' mellyek nagyobb mennyiségről szólnak; vagy több esztendőkre terjednek egynél: az Uraságnak a' Helyénkahyás végett párban megküldessenek.

2. A' Szerződésekben általjában egyenes szívűség kívántatik: De minthogy minden Szerződés két oldalú, és ha szinte az Uraság részéről minden egész szentséggel megtartatik: is: a' másik Fél mást gondolhat, és tselekedhetik; és e' miatt a' Szerződésnek Per a' következése: a' Fiskális befolyása nélkül Szerződések, kivált olyak épen ne kötessenek, a' mellyek az Uraság Jussait valami módon illetik.

3. A' Termések' és Tenyészetek' eladásáról szolló Szerződések is pedig, legalább több Tisztek tudtával, és jóvá-hagyásával készüljenek; és a' Helybe-hagyás az Uraságtól megérkezvén, a' Szerződés folvó Numerus szerint, minden esztendőben irassék be a' Protokolomba.

4. Minden Szerződésnek Árendái terhei félesztendőről félesztendőre fizetessenek le a' Cassába.

5. Az Uraság semmi Cautio neve alatt le tenni szokott Summát nem kíván senkitől, (mert így csak a' Capitálisták fognának árendálhatni) és mások nem. E' pedig, minthogy minálunk kevés a' Capitálista, csak az Árendát rontja: minthogy a' Concurrentiát kizárja.

6. A' Szerződésnek részei ezek:

a. Világosan megirassék, kik a' Szerződő Felek.

b) Mi adatik el, és minémű? vagy Árendába az Uraság részéről: mitől fogva, meddig; és

c) Mitsoda feltételek alatt?

d) Mikor, és hány részben tartozik az Árendás, vagy Vevő a' megállított Summát letenni? és

e) Mitsoda kötésbeli büntetés alatt.

7. Mind azon eszközök, szerszámok, és edények, a' mellyek az Árendás kezére bocsátatnak, felirassanak a' Szerződések hátára.

8. Az Uraság az Árendásokat ugyan az Árendált Haszonvételek bírásában megtartani fogja: mindazáltal a' 'Semlyesítőnek meg nem engedi, a' hamis mértékre való sütést, és a' Sütő aszszonyok' eltiltását, azért hogy ő Árendát fizet. Így a' Molnárok is semmi just ne formáljanak az Árendátorságból magoknak arra, hogy a' nyereségre vett gabona örletése miatt a' szegény embert eligazítsák, 's várakoztassák 's a' t. Így azért, hogy a' 'Sidó ez, vagy amaz Boltot árendálja, a' Jobbágyokat a' dohánnyal, lennel, kenderrel, vajjal, mézzel való kereskedésből, a' mellyeket az Urbárium

ezeknek megengedett, semmi módon ki nem zárhatja.

9. Minden Szerződésbe bele iktattassék ez a' Czikkely: „Ha pedig egyik, vagy másik rész „ezen Szerződésnek valamelyik pontját meg- „sértené: szabadlégyen a' sérelmes félnek ez, „vagy amaz, közelébb eső Törvényszéket (Fo- „rum) Itélőbiróul választani a' Dicasterialis „Táblák előtt; ha azok távolabb esnének, és „a' hova a' Szerződésbeli Perek Törvény sze- „rint tartoznának. “

H E T E D I K S Z A K A S Z.

A' Kereskedésről.

§. 44.

A' Kereskedésre mitsoda előre való készü-
lés kívántatik: a' Hazagazdálkodásában elől ad-
va van. Arra a' Gazdatisztnek nints sem ereje,
sem érkezése: azért is ezen tárgy körül ez a'
sinórmérték tartassék meg:

1. A' Gazdatisztnek Termesztőnek és Te-
nyésztetőnek kell lenni főképen, a' mellynek
Miveit, ha jó áron el tudja adni, az elegendő
kereskedés azért is

2. Gabonát, Bort, Mézet, Viaszt, Hamú'sírt,
Gubatsot, a' mellyeken hijjánosság esik (Cá-
ló) és már vagy a' 'Sidók, vagy az Örmények,
és Rátzok kezén van, mind addig nyereségre
összse venni nem kell; míg a' Gazdatisztség ta-
nításával a' kereskedés principiumi összse kap-
tsolva nem lesznek, és a' Váltó, vagy Csere-
szék (Forum Cambiale) fel nem állítatik kö-
zönségesen.

3. Mindazáltal az olyan Helységekben, a'
mellyek a' Dohányról híresek, és az Appáltó

a' maga Factorát hozzájok minden idén elküldi, lehet a' Dohánytermesztőknek 1000 forintig előre: termesztésbeli segédet kiosztani, és a' Dohányt az Appáltistának öszseséggel eladni.

4. Ilyen a' Malomkövekkel való kereskedés is, tsak hogy tudni kell, hol vágatnak azok a' kövek, a' mellyeket a' Molnárok leginkább szeretnek, legközelébb? mibe kerül hozatások, és mitsoda áron szoktak elkelni?

4. A' Duna, Vág, Dráva, Mura, Bodrog, és Tisza mellyékén kell talpakkal, deszkákkal, létzekkel, 'sindellel 's a' t. Kereskedést folytatni, 2—3 ezer forintig.

5. Így lehet a' Vashámorokkal Cserekereskedést állítani, és a' Vasszerekért maga termesztésbeli gabonát és bort felszállítani.

7. A' hol makkos erdők, vagy a' melly esztendőben makk nints: a' közel eső Uradal-
makban lehet tallóra Sertéseket is öszsze venni, és Sz. Mihály nap tályra kukoritzán meghizlalni: de a' hol, és a' mikor makk van, Sertéseket makkra venni nem gazdaság mindenütt, mert illyen esztendőben a' hízott Sertés megtódul; a' megtoldulás pedig a' portéka árrát leszállítja. Jobb a' felesleg való makkot a' Kibérelőknek, vagy általjában, vagy darabszám szerint kiadni.

8. Már fellebb is mondatott, hogy az Uraság a' Kenderföldi Pusztán rügott borjú, és Tinó-gulyát kíván állítani; azért is, hogy abból illendő haszon legyen, szabad a' Nevendékeket eladni, vagy Jármas, sőt Gőboly ökrökért is, a' hol a' dolog érdemes, kitserélni.

9. A' Hoszszú-erdőnek egy részére lehet, és kell Meddőteheneket is öszsze venni. A' Felső Vármegyének a' Marhahúsbeli fogyathozások tudva van, a' kik ide közel esnek.

10. A' Balaton mellyéki, Veresvágási, Bük-
kösi magas Hegyekben fája, és mészköve bő-
ven lévén az Uraságnak a' Mészégetéssel, a'
Hegyallyján pedig duga, és másutt a' sóval,
és oltott mésszel való hasznos Kereskedést el
nem kell felejteti.

NYOLTZADIK SZAKASZ.

A' Cselédekről és szegődött Mesteremberekről.

§. 45.

Cselédnek neveztetnek a' Béresek, Kotsi-
sok, Hajdúk, Erdőkerülők, Méhészek, Hizla-
lók, Csikósok, Lovászok, Gulyások, Csirások,
Birkások, Kanászok 's a' t. a' kiknek számát,
vagy fizetését a' Gazdatiszt, az Uraság különös
jóvágánya nélkül a' maga fejétől nem na-
gyíthatja.

Ezek körül megtartásra valók:

- a) A' Cselédeknek Szegődsége.
- b) Fogadása, Szolgálat felmondása, és a'
változás.
- c) Személlyes kötelessége kinek kinek.
- d) Megfenyítése, és
- e) Eleresztése a' Szolgálatból.

§. 46.

I. A' Cseléd Szegődségében ezek a' Ren-
delések:

- a) A' mit az Uraság pénzen veszen maga-
is, és nem terem: azt neki fizetésben ígérni
nem kell: ha mindazáltal van valami olyan,
a' mit az Uraság, ha mindjárt vette is azt, má-
soknak is szokott eladni, mint a' Só, Szalonna,
Mész, Vas, Deszka, Hordó, Botkor 's a' t.

abból ő nékik is kell eladni azon az árron, a' mennyiben az Uraságnak áll, és a' Szegődségből fertályonként lehajtani.

b) A' Szegődség állhat kész-pénzből, szemes gabonából, vagy vetésből, szarvas marha, és sertés tenyésztetésből; a' szerént, a' mint valamellyik a' vidékhez képest szokásban van. A' kész-pénz mennyisége, a' mint az idő szűkebb vagy oltsóbb; változó, és megyen 30—50 forintra, a' többi pedig állandóan megtartásék. Ezért is a' Gazdatiszt már Sz. Mihály napra az Uraságnak Előterjesztést tegyen (Projectum) az eránt, hogy mennyivel kiántatik a' pénzbeli fizetést emelni, megkissebbíteni, vagy meghagyni.

c) A' kész-pénz mellé egy Béresre, vagy Rotsisra 8 köb. Rozs, és 4 köb. Búza egy hold őszi vetés, két kaszás rét, fél hold Kukoritza, fél hold Kolompér föld, és egy fertály Kender's ugyan annyi káposzta föld (a' mellyeket az Uraság megszántat: de művelésére és betakarására magát nem kötelezi) két darab szarvasmarha, és 6 sertés nyári legeltetése.

d) Az Alföldön a' szemes gabona mellé, két hold őszi földet szoktak a' Gazdák fizetni, és két darab marhát teleltetni.

Ez a' Szegődség sok; de a' belső tartás még több, és sok válogatással, zúgolódással, panaszszal, ruha fejezítéssel, foldozással, és a' kenyér sütés sok fával jár. A' Marha és Sertés-tenyésztetés leghasznosabb része az egész fizetésnek, és azomban az Uraságnak nem a' legterhesebb. A' szegény ember, mind a' maga, mind a' felesége vesztegetése előtt, kitsiny Értékjét Marhába veri; annyival inkább, hogy az a' test növéseivel a' Tőkepénzetskét is bátor-ságba helyhezteti; 's hasznos kamatot is hoz,

a' miből ruházkodik, tejel, vajal, és 'síroz. De minthogy a' köz-legelők ez által egy egy Majorban 40-60 darab Marhával megterhelhetnek, 's ezen felül még az Árendások is ide hajtanak: rendeltetik, hogy az Uraság semmi Marháji a' mondottakon felül a' köz-legelőkön ne legeltessenek: hanem ha azok igen bővek és termékenyek.

e) A' Fás helyeken lakásúl Cselédházak építetnek, a' tüzelésre pedig esett fák engedtetnek egy személyre 4 szekérrel, és ezt az arra rendelt napon, és vidéken, a' Cselédek egyszerre magok megvágják, és haza viszik. Az Alföldön míg erdők nem nevedvén, az építés meg nem könnyítetik, az úgy nevezett Putrikat kénytelen az Uraság készíttetni.

f) A' kész pénz minden fertály esztendő végével kifizettségé.

§. 47.

II. A' Cselédfogadásra legalkalmasabb a' Sz. Mihály, és újj esztendő közt eső idő: és a' szolgálat mindenütt új esztendőkor kezdődik. Tehát

a) A' ki változni akar, vagy a' kin ki kell adni: Sz. Mihály napja rendeltetik a' szolgálat' felmondás idejéül. A' ki ezt elmellőzi úgy tartatik, mint a' ki a' szolgálatot folytatni akarja.

b) Bizonyság levél, vagy kezes nélkül, kivált a' meszsziőről jötteket és esméretleneket be nem kell fogadni, mert a' Bujdosók is el szoktak télre szegődni.

c) Erős, egészséges, serény, és feleséges Cselédeknek kell egész esztendőre fogadni, és kinek kinek szegődött bérít, és a' keze alá adandó dolgokat írásban kell kiadni. A' fizető Tisztek is a' pénz, vagy Termésbeli fertályt a'

Szegődségre is különösen felírják. A' Termésről megkívánja az Uraság, hogy az hasznavehető, nem szemet, rosta-allya, és üszög legyen. Az ilyen hűséget az Uraság nem köszöni meg: hanem azt iparkodásnak fogja igazán tartani; ha a' Gazdatiszt olly jót, és tisztát termeszt, hogy azzal mind a' Vevő, mind a' Cseléd ditsekedjék. Ha az esztendő olly mostoha, hogy minden Iparkodás mellett is, Üszög, Vadótz, és Konkoly termett: a' mitsoadás a' termés, ollyannal lesz a' fizetés is.

§. 48.

A' Csikósok', Gulyások', Birkások' Szegődségét, e' következők szerint kell elintézni, és mind egyforma lehet:

1) Egy Birkásnak, Gulyásnak, Kanásznak, vagy Csikósnak négy ökör, és két borjas tehén, és 10 darab Sertéstartás engedtessek a' köz legelőn, ha négy Bojtárt tartani kötelesek. Fél Sessióhoz való föld és rét is mutattassék ki nekik, és minden egy személyre 8 köből Rozs, és 4 köből Búza fertályonként, és így öt személyre 40 köből Rozs, és 20 köből Búza: és minden egynek kész pénzül ezüstben 30 forint, vagy ennyit érő papiros-pénz adassék ki. Ez a' fizetés nagy: de a' praxisban így taláztatik, és néhol jóval is fellebb.

§. 49.

III. Személyes kötelességekre nézve ezeket kívánja az Uraság a' Cselédektől megtartani:

1. Jó erköltsűek, józanok, és kötelességekben szorgalommal eljárók legyenek.

2. A' kezek alá bízott marhát tisztítsák, ételét, italát, és legelő fűvét kiadják, kárba

ne ereszsziek, mellőlők semmi időben eltávozni ne merjenek, a' marhát ne verjék agyba főbe; és a' kinek ökrein ostorvágások látszanak, az ilyen embert a' Gazdatiszt fenekeltesse meg, és ereszsze útjára.

3. Hogy a' Béresek, Kotsisok, és Marhapásztorok éjtszakázók, tántzosok, részegesek, kortsmások, tolvajok és orgazdák legyenek, semmi módon el nem nézetik. A' kinek seregében idegen marha találtatik, és a' nélkül, hogy azt a' Gazdatisztnek tüstént hirül adná; mint Orgazdát, vagy tolvajt pártfogás nélkül törvényszék eleibe kell állítani.

4. A' marha pásztorok az alatt a' színalatt hogy marhájok veszett el, a' Gazdatisztől Utazó levelet szoktak kérni; és e' mellett 10—20 mértföldeket is özsze járnak, Czimborássaikat útasítják, velek prédálni mennek 's a' t. Erre nézve soha egynek se kell a' nélkül Utazó levelet adni, hogy valamellyik Erdő - kerülő melléjek a' keresésre ki ne rendeltetne: a' ki a' Gulyásnak, vagy Kanásznak hol jártáról, és tselekedetéről a' Gazdatisztnek elhíhető tudósítást tartozik tenni.

5. Ugyan a' marha-legeltetőktől megkivánja az Uraság, hogy a' marha - itatókat tisztítsák, a' Vállukat vízzel megtöltsék, 's a' külső sebet orvosolni tudják. A' zöld Galitzköves etzet minden sebet a' vele mosás után hamar begyógyít; a' Terpetin-olaj a' kukatzot ki-öli a' sebből 's a' t.

6. Ha a' seregben valami nyavalya mutatja magát: a' Gazdatisztségnél az eránt, azonnal jelentést tegyenek.

7. A' Béresek a' szekerekhez lőtsöt, nyújtót, járomszeget, bélfát; az ekéhez pedig kor-

mánydeszkát, rúdat, vánkost, téslát 's a' t. magok tartoznak faragni.

8. A' marha nyakára, köröm kisarjazásra, körmök elsütésére, kipállásokra különösen vigyázzanak. Ha az ökör nyaka megdagad, sós vízzel mosni, ha kitserepesedik 'sirozni; ha a' körme közti kipállik, sós etzettel kimosni, sós hájjal bétömni, ha kisarjazik, vagy békavaras, kék kalitzköves 'sirral kell kötni: ha pedig inát rántotta, meleg borseprővel éjjelre azt többször egymás után be kell dörgölni, sőt tapasztani. A' bor-seprőbe Agyagot kell elébb keverni.

9. Vagy van reá szükség, vagy nints: nyárban az ökrök és fejős tehenek szájját sós etzettel kimosni minden Hólnapban egyszer szükség.

10. Ugyan minden tavasszal pályinkával, 's büdöskő virággal hintett sőt kell a' szarvas marhákkal nyalatni. Hogy a' szántó ökröt a' légy ne tsigázhassa, fa-olaj sárjába mártott ruhával azokat a' részeket meg kell húzogatni, a' mellyeket a' bogarak lepni szoktak mindennap. Az ide tartozó szereket a' Gazdatiszt kifogja parantsolni.

11. A' Kotsisok között, ha valamellyiknek keze alatt rosszabbak a' lovak: az azt mutatja, hogy a' kotsis szeles, nyargalódzó, korhely, abraktolvaj, álmos 's a' t. Az ilyen embert útnak kell eresztetni.

12. A' Lovakat nyárban meg kell mosni, 's ha folyó víz van, minden két hétben meg is úsztatni. Ez a' Lovakat frisseli, és erősíti.

13. A' Patkoltatást legjobb volna ha a' Kotsisok magok költségén tétetnék a' szükséghez képest, mint a' Katonák. Ezért is a' mellyik felvállalja: Esztendőt által patkó pénzzül

a' mostani pénz szerint minden napra egy garas rendeltetik, és így esztendő't által 18 for. vagy ezőstben napjára 1 kr.

14. Ugyan így a' kotsi kenésre 6, és a' szerszám négyszeri kenésére két lóhoz 6 font hájnak az árrát ki vehetik folyó ár szerint.

15. A' Birkások a' himlő - béoltást, kosznak orvoslását; a' Csikósok, Gulyások, Kanászok a' herélést, és bebélyegezést jól értsék és ezekért Herélőknek ne fizetessenek az Urasággal.

§. 50.

IV. A' Cselédek' megfenyítésére ezeket kell megtartani:

1. A' Gazdatiszt a' Tisztüllésben ítéltesse meg azon Cselédeket, a' kik testi büntetésre méltók. Erre nézve:

2. Meg nem engedi az Uraság, hogy a' Gazdatiszt (ha meg - haragszik) parantsolhassa, húzd le: annyival inkább, hogy maga verkedjék.

3. A' melly Cseléd kétszeri testi megfenyítés után meg nem jobbúl; harmadszor el kell szolgálatból küldeni.

4. Harag, vagy nem szenvedhetéshől mindazáltal a' jó Cselédet, és kivált az Urasághoz való hűségéért, meg nem engedtetik, hogy valamelyik Gazdatiszt elereszsze, vagy eltsapja.

§. 51.

A' Csirások kétfélék. vagy Befejők, vagy Árendások. Itt a' Befejőkről van szó: mint-hogy a' Csirának árendába adása, vagy az Uraságnak: de többnyire az Árendásnak veszedelmes. Azért is az a' rendelés:

1. Az Avasi Tirolisi Csira, az oda való Ispánnak felvigyázása alatt lészen. Ez okon, a' mit fej.

2. A' Csirás minden nap, az Ispán ittze szerint megméri, és a' Csirás is felrójja, hogy az Ispán számadásának bizonyságául szolgáljon.

3. A' Csira áll 30 fejős-tehénből, és ez ne szaporíttassék nagyobbra, hanem a' felesleg esztendő, vagy idősebb borjúkat pénzé kell tenni. A' téli tejelés kedvéért mindazáltal hat bival tehenet lehet ide által hajtani, minthogy ide N. Város közel esik, és télben a' bivalok jól tejelnek.

4. Ezen Csira mellé két fejős, és egy legeltető - bojtár engedtetik: és fizetések a' Gazdával együtt azon a' lábon áll, a' mellyen a' három bojtártartó Gulyás a' földre, rétre, gabonára, és kész - pénzre nézve.

5. A' Pénzesi nagy Pusztán, a' melly alacsony, sőt bozótos, és a' trágya szükséges: állíttassék egy 40 darabból álló bival tsorda de minthogy itt a' tej nem kellő, a' tejet kővér sajtnak kell nyomatni, és ez hasznosabb a' Vajtsinálásnál.

§. 52.

A' Méhészek szegődségére tartozik, hogy

1. Értelmes emberek választassanak. A' babonás, és tudatlan ember, a' legjobb Méhházat is elpusztítja.

2. Ha ilyenek nem találtnak, tanítani kell őket. Ezen végből

3. A' Horpási öreg Méhész fővigyázó módon, többször megjárja a' többi Méhházakat; a' hibákat orvosolja, és a' tudatlanokat oktatja, mind a' Méhekkal való bánásra, mind a'

Szalmakasok fűzésére őszi, és téli napokon. Mellyért is az ő fizetése 20 forintal nagyobb legyen a' többiekénél.

4. A' Rajzás idejeheli hat hetekre a' mondott nagyobb Méhházokhoz a' Méhészek mellé holnapos segédekét rendeljen a' Gazdatiszt.

5. Fizetések a' Méhészeknek két hold őszi, és annyi tavaszi föld, 4 kaszás rét, két fejős tehén, és mindenestől négy darab Sertés legeltetés. 6 Köből Rozs, 4 köből Búza, és 10—15 forint ezüstöt érő papirosban.

§. 53.

A' Szegődött, vagy Conventiós Mesteremberek a' Kádár, Kováts, és a' Kerekgyártó.

Ezeket az Uraságok nem egyféleképen fogadják, és használják. Némellyek, kivált a' Városokban darabszám szerint, és megalkudva dolgoztatnak velek; és azt is vagy a' magok, vagy az Uraságok materialékjából. Mások pedig szegődséget adnak nekik, kivált a' melly Majorban sok a' szekér, talyiga, szán, bor, ló, és kotsi.

Ez az utolsó az N. N. Majorban elkerülhetetlen; azért is mind a' három Mesterembert Szegődségbe kell fogadni, illy feltételek alatt általjában:

1. Mind a' háromnak maga ád az Uraság matérialét.

2. Az Uraság ád mind a' Kovátsnak, mind a' Kádárnak egy egy Legény fizetést: és így a' Gazda, és Legény egyenesen is az Uraság' számára dolgoznak. Ha a' Gazda másnak is akar dolgozni: azt a' maga matérialéjából, és különös Legény és Inas által tselekedtesse: de a' nélkül hogy az Uraság' munkája hátra ma-

maradást szenvedjen, vagy Matériáléje feldolgoztassák.

3. A' Kormányozó Tiszt' Meghagyása nélkül, semmiféle embernek Tisztnek, vagy Cselédnek kívánságára nem dolgoznak semmit.

4. Mindeniknek különös Könyve legyen, a' mellynek egyik oldalára a' Meghagyásokat sorban egymásután írja be a' Gazdatiszt, a másakra pedig a' tsinált munkát, és az arról szőlő menedéket. (Quietantia)

5. A' Matériálét mérték, font, és számszerint vegyék mindenkor kezekre; és az erről szőlő könyveket az esztendő végén a' Számadó könyv mellé mint Tanúságot bé adni tartoznak.

§. 54.

A' Kádárookban megkivántatik, hogy

a) Írást tudjanak, hogy a' Magtartó kiadásit, és Bévevésit hitelesen bizonyíthassák. Ezért is fel is szokás őket eskütni, mint a' Pajtabírókat.

b) Kötelessége a' Kádárnak a' Pintzékkel és Borokkal való bánás, töltögetés, lefejtés, megtisztítás, orvoslás, hordók feneke felferése, kiszáraztása, abrontsolása, dugafa' készítés, és hordók' állítása.

c) Hordótsinálás neve alatt jönnek a' kútvedrek, Csebrek, vagy dézsák, tonnák, általagok, és a' hordók egész 100—150 akóig: a' mellyekhez való fa döntés elszaggatás, hasogatás, és ki-faragás, a' Kádár kormányozása alatt esik meg: a' szerint, a' mint az Uraság parantsolja, hogy eladni, vagy házi szükség-re való hordófákat kell fűrészelni, hasogatni, kifaragni, és össze-állítani.

d) A' G. és Cs. nagy pintzékhez 45—120 akós hordók tartassanak vas abróns alatt: de csak annyi számmal, mint a' jóféle Majorság termés sokasága, és további szükséges tarthatása kívánja: mert a' Dézma és Hegyvám borokat az Uraság drága hordókban tartogatni nem akarja. Ellenben ha a' Hegyallyján ezt bé nem lehet vetetni, hogy a' borok lefejtve, és hordó nélkül adassanak el, noha valóban gazdaságos dolog volna: a' Gazdatiszt a' felebb adatott rendeléshez tartsa magát.

e) Ha a' nagy pintzéből bor adatik el: az akószám az Uraság igaz mértékre tsinált, és a' Vevő előtt is megmért hordójinak akó számához, és nem a' Vevő szedett vedett hordójihoz alkalmaztassék. A' Vevő jó szerentséje, ha neki több akó hordója telik meg, mint a' vett bor volt.

f) Gyertya - pénz általjában adatik a' kádárnak; a' mellyből a' pintzét világgal tartani köteles. A' kissebb, és nagyobb pintzékhez 25 50 font faggyú ára határoztatik meg. Szegődsége is a' szerint szabatik ki a' Kádárnak, és Legényének szemes gabonában, őszi, tavaszi földben, réthben, és szarvas marha's sertés tartásban, mint a' Cselédekről felebb egy személyre meg-állíttatott. A' kész pénz pedig a' munkának nagyságához képest változik, vagy darab szám szerint fizettetik.

g. Minden Edények és Hordók, a' mellyek az Uraság számára megtartatnak: két bélyeggel süttessenek meg oldalt, és fenékről. A' mellyek pedig pénzre készíttetnek egyes bélyeggel égettessenek meg végről.

§. 55.

II. A' Kovátsokban megkivántatik, hogy a' Lovak nyavalyáji közül a' leg-kozsönségessebbeket, mint a' körömszorulás, teletalpuság, egere megmozdulás, megeröltetés, érvágás, ina megrántás 's a' t. az ide tartozó házi Orvosságokkal együtt értsék: a' patkolást, kotsi vasazást, fejsze tsinálást, kivált pedig a' szántó vasat nádolni, élesíteni, és a' földhöz igazítani kitanúltak légyen.

§. 56.

A' Kerékgyártókról ezek rendeltetnek:

1. Jó előre kérjenek alkalmas szerzámfa készítésre Commissiót: mert a' nyers fából való munka meg nem engedtetik. Azért a' Gazdatiszt is jókor meghozassa, a' mit a' Kerékgyártó elkészített.

2. Ezen Mesteremberek darab, és alkudott ár szerint fogadtassanak a' falusi Jószágekban, és nem általjában. Így ha megállítatik mennyiért tsinál az Uraság fájából egy ökrös szekeret, lovas kotsit, egy pár kereket, oldalt, nyújtót, fergetyűt, talyiga kereket, szánat, talyitskát, kordélyt, 's a' t. minden hónapban ki kell fizetni; és ha neki tetszik, pénz helyett, folyó árron Termést is adni. A' maga fájából annyit dolgozhatik, a' mennyit megbír, az Uraság' munkája hátra-vetese nélkül. Földet, rétet, szint úgy kell ennek is Censusba adni.

§. 57.

A' Cséplőkre, és Nyomtatókra nézve ezek rendeltetnek azokhoz képest, a' mellyek felölők már felebb megrendeltettek:

1. Hogy nekik a' szarvas marha tartáshoz mértékletes taksa szerint rét adassék, és Kolompér föld.

2. Számokra, a' mint mondatott, kivált a' magános Majorokban házak építtessenek; és azokba nem csak tulajdonképen való Cséplők, hanem Téglások, Kőmivesék, Átsok, Árokmetszők, és Supozók, vagy Nádkötők szállíttathatnak be olly feltétel alatt, hogy téiben, a' midőn az Ég alatt nem dolgozhatnak, mint Cséplők a' pajtákban szolgáljanak, és keressenek.

3. Virradtától fogva Alkonyodásig dolgozhatnak a' pajtákban.

4. Cséplő - részeket, vagy a' Gazdatiszt vegye meg, vagy adjon Commissiót ennyi, vagy annyi kőbőlnék szabados eladhatására; és ez a' faluknak előre tudtokra adassék, ne hogy Írás nélkül valami elidegenített gabonát vévén meg, Orgazdasággal vádoltathassanak.

5. Ha árkokat, vagy Szetskát kell metszeni, ezen embereknek az egészen Idegen felett elsősegek legyen: ha a' Cséplés elfogy.

6. Általában hogy a' Cselédek száma nőjön, és a' Falusi Mesteremberek szaporodjanak, az Uraság a' Cselédek' gyermekeiről azt a' rendelést teszi, hogy minden esztendőben négy gyermeknek ad 50 forintokat különösen; és így mindössze 200-at, hogy azért őket mint Inasokat a' Mesteremberek bé-vállalják: négyet pedig, Kotsis, Méhész, és Erdőkerülőség-re, 's a' Szakátsságra maga fog nevelni.

7. A' melly Cselédek húzomosan szolgáltak, és el találnak nyomorodni, az Uraságnak bejelentessenek, hogy élelmekről rendelést tehessen. A' kik pedig elhalnak: egészen az Uraság költségén takaríttassanak el, vagy onkár-

jok összeírassék, pénzététessék, és az Árvák' Cassájában betételvén, interesre kiadassék, s a' t. a' mi az Özvegynek, vagy Árváknak minden esztendő végén múlhatatlanul kifizettesék; sőt az illy Árva - gyermekek legyenek az első a' felebbi tanításra kinevezettek.

KILENTZEDIK SZAKASZ.

A' Jobbággyokkal való bánásról.

§. 58.

A' Jobbággyokkal való Gazdatiszti bánás magában foglalja:

1. Azon rendtartásokat, a' mellyek szerint a' Földes - Úr a' maga Jobbággyi eránt, keresztényeni kegyességét, oltalmát, és Igazság szeretetét gyakorolja.

2. Azokat a' Szabadságokat, a' mellyek az Urbáriomban a' Felsőég által a' Jobbággyokra nézve törvényesen megállítottak.

A' Jobbággyokat úgy kell gondolni, mint a' Földes - Urasággal két oldalú Szerződésben élő embereket. Ezt a' Szerződést legelsőben Sz. István állította fel, és ő utánna III. András 1298. Nagy Lajos, 'Sigmund. II. Ulászló I-ső Ferdinánd, Mária Therésia, II. Jósef, és II. Leopold Királyok, ujjíttották, szorították, és jobbították azt meg, mint az egész Háának Attyjai. Erre nézve a' Jobbággyi tartozásokat rossz pontból nézik, kívált az Idegenek, midőn azt állítják, mintha a' Nemesség minden igaz Jus nélkül, tsak a' maga fejétől tartaná a' Földnépét valami olyan Rabságban, a' melly az Emheriséggel ellenkezne. Ez hibás állítás. A' Jobbággyóság a' mi Hazánkban

a' Hazagazdálkodása szerint felállítatott olly Szerződés, melly szerint egy részről a' Földes - Úr köteleztetik a' Földnépének, az élelemre megkívántató elégséges Föld, Rét, Legelő, Házhely, és Fájészásnak a' szabott mérték szerint minden pénz nélkül való kiadására: más részről pedig a' Jobbágyság is ezen haszonvételekért bizonyos rendtartás, és Urbáriom tartozás alá rekesztetnek.

§. 59.

Az első rendbéli rendtartásaik a' Földes - Uraknak több helyeken kerültem, sőt egyébütt is e' következőkben fejeződnek ki jobbára:

1. Értésekre kell azt a' Jobbágyságoknak adni; és a' Lelki Atyákkal adatni: Melly jót tett a' Királyi Felség ő velek azzal, hogy nekik a' Földes - Urakkal minden pénz nélkül, anoyi Birtokot adott Firól fira, a' mennyiből tisztességesen élhetnek, ha megmunkálják 's Fiaik is élhetni fognak. Több ezer szegény Nemes embernek nintsen ennyi, mégis adózik es katoná kodik. A' miye volt, régen füstbe ment; mert azt el is adhatta, 's a' Leányoknak is részt adott belőle. Ha a' Jobbágyság földét, rétjét eladhatná, 's azokkal Leányi is egyenlően osztozhatnának: a' Jobbágyság régen kol-dus botra jutott volna. Ebben állhat a' Jobbágyságnak legnagyobb kintse: hogy az ő Ház-helyje a' Jobbágynak, vagy Férfi ágának van engedve, és hogy azt elidegeníteni nem szabad. A' Jobbágyság név tehát annyit tesz, mint Férfi, vagy Jobb Ág: a' mellyet a' Leányság, vagy bal ág, meg nem gyengíthet.

Illy állapotban élhetni, és ollyan szabadsággal, hogy azt, a' ki más módon szint il-

lyen jól élhet: le is teheti, mind a' Felségtől, mind a' Földes-Urtól nagy kegyelem Annyival inkább, hogy az azért való tartozás, tsak felebeli munka; és az sem egészen. Pedig feleében földet, rétet mivelhetni: sehol a' világon nem tartatik igazságtalanságnak.

2. A' Gazdatiszt, és a' Hajdúk a' káromlást, és verekedést egészen elkerüljék a' feleletterhe alatt. Ha a' Jobbágy a' Roboton rendetlenkedett: a' Tisztülésben ítéltessek, és büntetessék meg.

3. A' Szomszéd Uraságokkal, és ezek embereivel mindenkor, és minden rendetlenségekben barátságosan, és költsönösen kell bántani, a' Földes Uri Jussok megsértése nélkül. Innen a' Tromfolások, Erőszakok, és Verekedések tiltatnak. Az érdemesebb dolgok úgyis a' Fiskust, és nem a' Gazdatisztet illetik.

4. A' Könnyörületlenség, annyival inkább pedig a' Kegyetlenség, nem tsak hogy a' jó erköltsel; de még a' Gazdálkodással, és Felséges rendelésekkel is ellenkezik: azért is. a' ki az ilyenekkel Hivatalát, és emberiségét megmotskolja: az Uraság pártfogására ne bízzék.

5. Az a' Gazdatiszt, a' ki az olyan Urasághoz hűséges Jobbágyot megvereti, vagy Házhelyéből kiveti, a' ki ez, vagy amaz Gazdálkodó Tisztnek rosszszakeveredését igazán feladja Hivatalát elfogja veszteni; és magát a' törvényes büntetés alá rekeszti.

6. Általjában a' Jobbágyoknak panaszszait békességes tűréssel nem tsak kihalgatni; hanem Panasz-leveleiket (ha azok szinte maga a' Gazdatiszt ellen vannak is feltéve) elvenni, és megorvosolni szükséges. Ha pedig maga eleget nem tehet: a' Panasz-levelet egyene-

sen az Urasághoz maga küldje fel, a' szokott Híradások útján. Az Uraság a' Gazdatiszt Ment-ségét be fogja venni: de ha a' Panasz-levél elnyomatik, vagy elszikkad: a' Tiszt magát bűnösnek fogja bizonyítani.

7. Kérő levelöket is a' Jobbágyoknak kegyességgel el kell fogadni; és ha a' Kérés a' Gazdatiszt hatalmát fel nem múlja, és igazságos: haladék nélkül segíteni kell. De ha a' Kérő az Uraság' kegyességéhez folyamodik: Levelét a' Gazdatiszt, Vélekedésével, 's jó lelki-esmérettel kísérve, hasonlóan az Urasághoz küldje fel, és a' Kérő a' járkálással ne terheltessek.

8. A' Panaszoknak és kérelmeknek elintézésére ugyan a' Szombati Tisztulás van rendelve: de ha valakinek halasztást nem szenvedő ügye van (mint a' házfelverés, Cseléd elszökés, verekedések, gonosztévők bejelentése, veszedelmes nyavalyák, veszett kutya meglövetés, farkas kergetés, 's több ilyen félek) a' Tiszt ajtója a' szegény ember előtt bészárva soha ne legyen.

9. Az Uraság Gabonájának robothan behordásakor azzal az egyenlőséggel kell élni, hogy a' szekerek ugyan üressen ne járjanak: de meg se terheltessenek annyira, hogy kivált a' fiatal Csikók abban megromoljanak, vagy szekerek törjék; hanem úgy rakódjanak mint magoknak. Ezt parantsolja a' Felséges Rendelés Nro 5693. 1773. Innen a' keresztszámot meg nem engedtetik, hogy vagy Házhely szerint, vagy egyenlően vethess ki a' Gazdatiszt kire kire.

10. Vannak olly mostoha esztendőök, hogy a' Szegénység a' Dézmálás napját se várhatja meg. Illyen esetben helye van a' Könyörű-

letességnek az Uraság kára nélkül. Azért is az illy Éhezőknek, vagy a' Magházból kell új fejében valamit azt adni; vagy ha az üres: a' Termést kell számba venni; és úgy engedelmet adni, hogy egy keresztet, vagy kettőt haza vihessen a' Jobb ágy a' dézmálás előtt.

11. A' Kukoritza, és Lentse dézmálás a' legveszedelmesebb: mert nem egyaránt érik, szárad, és tisztíthatatik fel. Ezért is, kivált ha az idő esős, meg kell engedni, hogy azt a' Jobb ágyok bekapkodhassák; és a' dézmálás a' háznál essék meg, a' hol az éretlent az érett fejektől külön választhatják, és hányhatják, vagy pedig meg kell engedni, hogy az eső részt vagy megváltásák, vagy általjában vámot adjanak belőle. Jobb kevés jó, mint a' több rossz.

12. A' szüret, és préselés végeztével a' dézma alatt való Hegyeken a' Termést hitelesen össze kell írni; és a' hol az a' praxis mikor a' must heves forrását elvégezte az eső részt ki kell választani; és petsét alatt bévitetni. De (a' mint már két helyen is mondatott) az Uraság gazdaságosabbnak találja; ha a' Termesztők a' dézmat megváltják, ott mindenütt, a' hol borra az Uraságnak nints szüksége.

13. Az összeírásban is, de a' kikóstolásban még több hűség telenségek történnek: azért is az elsőhöz mindenkor Gazdatiszt, a' másodikhoz pedig egyenes emberek választassanak. A' kik dohányt, kalátsot 's több e'féle ajándékokat elmerészelnék venni: mint megvesztegethető embereket nem kell többször az illyen munkára kirendelni.

14. A' Hajdúk, mikor a' Jobb ágyokat kiparantsolják: világosan megmondják hová, mitsoda szerszámmal, és gyalog, szekérrel, vagy ekével álljanak ki az emberek? A' melly Hajdú

részeg fővel lármázik a' Faluban, az Uraság előtt részre hajló embernek tartatik, és eleresztetik.

15. A' sinlődő Háznépre, és az olyan Jobbágyokra várakozni kell, a' kiknek a' Katonaság, vagy egyéb terhek szállításában megromlottak a' Marhájik, vagy eldőglöttek. Ezt tartja a' Fels. Rendelés Nro 2552. Anno 1770.

16. A' Robotos erő felosztásában arra kell vigyázni, hogy az erősebbek az erősebb munkára fenthagyassanak ugyan: de a' négy rendbeli szántásra minden Polgár, a' mint tőle kitélik kiálljon mindenkor egy napra, és az illy erős munkát duplázni a' Királyi Rendelések nem engedik. A' gyenge marhájúnak ha másképen nem lehet; más gyengékkal össze fogva parrogoljanak.

Nagy könnyebbségére szolgálna a' Marhának, ha a' Jobbágyok Nap-költekor kezdenének szántani, XI. órakor pedig a' Marhát keresztenék megétetni, és délutánni két óráig pihenhetnek. Mellyhez képest a'hoz a' táblához közel, a' hol a' Jobbágyok szántanak: tilos legelőt is kell mindenütt, és mindenkor tartani, a' hol a' szántó marha jóllakhassék. Így az etetés, és itatás valóban használna, és azért a' munka semmit se késne. Ez valóban jobb volna, mint a' hogy az Urbariom rendeli; a' jövést menést lefaragtatja, és délben a' legelő, vagy itató távolságához képest egy két órát enged csak pihentetni. De erre erőltetni senkit se kell, hanem csak javasolni.

17. Meg nem kell engedni, hogy némelly Jobbágyok előre majd egész Tartozásokat le-szolgálják; mások pedig hátra maradjanak. Ellenben: ha valamellyik felesleg talált szolgál-

ni azt folyó árron ki kell fizetni, és a' jövő esztendőből lefaragni nem szabad. Úgy az se engedtetik meg, hogy a' Gazdatiszt a' jövő esztendőre való tartozásból legkissebbet is leszolgálni parantsoljon (anticipet).

18. Az olyan Falú Kovátságára, vagy Czigányra, a' ki jól érti a' szántó vasat a' földhöz igazítani; és az olyan faragó embere különös tekintettel legyen a' Gazdatiszt, a' ki könnyen járó, és jól barázdoló ekét tud a' Jobbágyoknak tsinálni: mert tapasztalt dolog, hogy a' rossz szerszám szint' annyi kárt tészén mint a' rossz mivelés: és az elvásott vas, kiválta a' nagy szárazság idején, vagy tsak borgolja a' földet, vagy a' Szántó mulat; ha az élesítés miatt a' Faluba futos. Illyenkor a' Tábla végén jobb gazdaság a' Fúvót, és ültő a' Czigánnyal együtt megtelepíteni, és neki szemet, segédet adni, mint életlen vassal rosz-zúl szántani.

19. A' Robotot meg-kéméli az okos Gazdatiszt; és inkább több helyeken kevesebb erővel dolgoztat, mint egy helyre az egész erőt össze parantsolván: a' Munkások a' napot tsak az ide oda való menéssel töltik el.

20. A' gyalog munka idejére, jobb egy kisebb tiszta vizes hordót tartani, alú szekeret, és töltögetőt parantsolni; mint 20—30 víz hordó robotos Leányokkal a' napot eltöltetni.

21. A' robotot, a' Tisztek, Hajdúk, és egyéb illyek földje megviselésére fordítani az Uraság azon felül meg nem engedi, a' mint kinek kinek szegődségében vagyon; és ezt az Uraság kinek kinek taxa szerint, vagy a' mint a' Szegődség van, ki is adja.

22. A' Haszonvételekért kötött Napiszám soha az Urbarial Robottal össze ne kevertes-

sék: a' mint ezt a' Felséges rendelés is parancsolja: de a' Gazdaság is kívánja.

23. A' Vajat a' Gazdatisztek általjában Deputatumra fordíthatják, és a' felesleg valót megváltatják ott, a' hol azt az Uraság maga áltengedte.

24. A' fonás, a' 'Sákok, és Ponyvák készítésére használtassék, és a' szála kendert pénzé kell tenni, és nem elrontatni az Urbarialis rossz Fonókkal.

25. A' Tojás, Csibe, és Kappan a' B. Kastély szükségére fenthagyatik. Egyébütt pedig a' Gazdatisztek Urbáriális taxa szerint megválthatják.

26. A' Gazdatiszt kötelességei közzé tartozik továbbá a' Jobbágyok' Helységbéli, és Házi-állapotjok javítása is: mert mentől jobban bírja magát valamelly Helység, vagy Jobbágy: annál jobban is meg teszi tartozását, mind a' Felség, mind a' Földes Ur eránt.

27. A' hol a' Gazdatiszt a' Jobbágyok közt forog: el ne mulassa őket mind a' Termesztésre, mind a' Tenyésztetésre nógatni; és különösen oktatni: nevezetesen velek a' Kolompér, Búzír, és Dohány termesztést, és a' selyem hernyók tenyésztetését elkezdetni; amaz eledelre, e' pedig pénzre fogja őket segíteni. Erre nézve egy darabban kell nekik e' végre Földet, mértékletes taxáért, vagy Napiszámért kiadni, de semmi kilentzedet nem kívánni.

28. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbágyok földjeiket és Rétjeiket szorúlt állapotokban a' Tehetőssebbeknek Interes fejében csak egy esztendőre is lekössék. Erre nézve az Uraság Cassájából kell nekik Marha, vagy Szőlővételre mértékletes Summát költsön adni, olly móddal, hogy 100-tól 8—10 gyalog mun-

kást adjanak Interes helyett; magát pedig a' Tőkepénzt részenként is lefizethessék, rugott borjával, borral: és dohánnyal. 's a t. Ezt azonban az Uraság tudtával kell tselekedni.

29. Semmiféle adósságban el nem kell venni, se elvételni engedni Vonós marhájakat, és szekereiket. Sőt inkább azonn legyen a' Gazdatiszt; hogy a' szarvas marha tenyésztetés az Uraság minden falúiban még jobb lábra állí tassék, mint most van. Erre nézve a' Marhátalanoknak az össze vett Gulyabeli tinókból minden esztendőben, egynehány pár eladás sák hitelben; vagy használásra enged tessék 3 esztendeig bizonyos 10, vagy kevesebb marhás Napiszámért. Úgy nem különben az Uraság Ugarján, mikor a' Tarló felszabadúl, és a' Réteken való legelést Sz. Mihály nap után, a' Polgároknak tilalmazni a' Királyi rende lések ellen nem szabad. Mindazáltal hogy mindent egyszerre Marháikkal le ne tapodtassanak; és az Uraság Marháji is őszi legelőben meg ne szorúljanak: bizonyos rendel szükség azt felszabadítani. A' vetett Rétek ide mindazonáltal nem értetnek. Így szinte el legyen tiltva a' Sz. György napig, szokásban lévő káros legeltetés is mind az Uraság, mind mások marhájira nézve, akár az Uraság, akár pedig a' Jobbágyok' rétjein.

30. A' Cséplésben és Nyomtatásban a' Jobbágyoknak legyen elsőségek a' Külsők előtt; és ha mellyik a' maga részit pénzzé nem tudná tenni: azt tőle meg kell venni, de szorítás, és vesztegetés nélkül.

31. Ugyan az Aratást is egyel alább az egész Kőzségnek kell adni, mint az Idegeneknek és ha a' részt nem tudják kinek eladni: folyó árron meg kell tőlök venni.

32. A' Megégetteket, Jégverteket, Döghárt-vallo takat, és Vízelőntötteket a' Gazdatiszt írja össze, jelentse be az Uraságnak; és tegyen előterjesztést, kit mivel, és mennyivel szükség gyámolítani. Sőt a' Fiscális az ilyenekért a' Domesztica-Összeírás előtt is könyörögjön, hogy rajtok a köz teher is egy két idén könnyíttessék, a' mint a' Fels. Rendelés 1774. Nro 1630 kívánja: sőt a' Deperditákra nézve is, a' mely Somodorban mind a' Szállók, mind az ott lévő Stáb miatt a' Helységet mások felett nyomja, a' T. Vármegyéhez folyamodjon, hogy ezen Helysegnek terhét a' Stáb máshová tevésével, vagy a' több azon Videki Helységek által megosztva könnyíteni méltóztasson.

33. Ha kik úgy elégnék, hogy éppen lábra nem állhatnak: azoknak a' Gazdatiszt adjon Utazó levelet az Uradalom petsétje alatt; mely mellett legalább Marhátskára valót össze kéregethessenek: addig a' földjeiket is felében ki lehet osztani, de elvenni meg nem engedetik. Ha többen vannak az illy megnyomorodottak, kettőt vagy négyet kell köz névvel közzölők kéregetni küldeni, és mellettek a' Ns. Vármegyéhez is folyamodni, hogy a' Honnyi Cassából is segítsessenek, és Ajánló-levelet nyerjenek.

34. Különösen a' megégettekre nézve azt a' rendet kell behozni, hogy az épen-maradtak, vagy Szomszédok köz erővel építsék fel néki a' házat; és a' falu Cassájából is valami az illyeknek adassék segédül.

35. Az Árváknak akár azok a' Helyesek, akár pedig a' Sellérek után maradnak, a' Fiscális, vagy ennek nem léttében a' Gazdatiszt dolga, azoknak Vagyonjaikat össze iratni, és melléjük Tutort rendelni, különösen a' sellé-

rek árváira nézve rendeltetik, hogy az Anyák ugyan legyenek Természeti Tutrixjai ezeknek de hogy Férjeknek hagyott Szerzeményjét fel ne tzifrázzák; vagy mentől hamarább Férjhez menvén, az Árvák örökségét más Idegen házba ne vihessék; minden Vagyont fel kell íratni, a' pénzt pedig kamatra adni.

36. Különösen arra is kell a' Jobbágyokat bírni, hogy a' Helységnek valamelyes Cassája is legyen mindenütt, a' mellyből kivált a' szűk esztendőekben a' katonaságnak tartozó Kenyeret, Lisztet, Abrakot 's a' t. meg lehessen szerezni.

37. Azért hogy a' szegény ember hosszas betegeskedése, vagy a' nagy éhség, vagy valami Csapás által elmarhátalanodik; a' Helytől megfosztani meg nem engedtetik; hanem inkább az Uraságnak bé kell jelenteni a' segítség végett. Az illeti őt ilyen esetben a' Szántástól, és Hoszszerűtől feloldozni legalább addig, míg magához jöhet, és neki a' fellyebbi módon Tinókat hitelben napi számos Interestért kiadatni.

§. 60.

Az Urbárium, és e' részben jött Felséges Rendelések szerint való bánás a' Jobbágyokkal, általjában (generaliter) véve főképen ezekben határoztatik meg:

I. A' Telekekről (Fundus.)

a) Szántóföldekre nézve.

Az Urbarium az a' Felséges Rendszabás, a' melly a' Jobbágyoknak személylyes Jussait, és Haszonvételeiket, az ezekért megállított Szolgálatok, Tartozások, és Adózásokat a'

Földes. Uri Jussok megsértése nélkül, magában foglalja. Kezdetét vette 1767 esztendőben.

Jobbágyoknak (Coloni) azok neveztetnek, a' kiknek Szántóföldök, Rétjek, és egy Hold belső Telekjek van, közönségesen véve.

Házas Sellérek azok, (Inquilini) a' kiknek fel hold belső Telekjek, és $\frac{1}{8}$ Házhely. nél kevesebb, vagy épen semmi Földök, és Rétjek nints.

Házatlan 'Selléreknek (Subinquilini) azokat nevezik, a' kik más Helyetbíró Jobbágyoknak hajlékában laknak, és semmi Föld, és Rét, nints rájuk kimérve.

Egész helynek neveztetik az, a' mellyhez 16—40 Hold Szántóföld, és 6—22. Hold Rét van kimérve: és ezt hívja az Urbárium Sessió-nak, vagy Constitutivumnak.

A' Legelők mind ez óráig sintsenek, sem a' Legelőmarha számszerint kiosztva; sem a' Marhaszám nints a' legelő Holdszámához meghatározva közönségesen.

1. A' Jobbágyoknak Földjeiket, vagy Rétjeiket szabad tetszés szerint (arbitrarie) kitserélni meg nem engedtetik. Azért is, a' hol valamit illyest kénytelen az Uraság tselekedni, azt a' N. Vármegyék Tisztjei Közbenjöttével kell tselekedni; és az elvettek helyett mást, szint annyit, és jót adni, a' mint a Felséges Rendelés tartja Nro 4283. 1793. A' mi pedig a' belső Fundus kitserelését illeti, azt kényszerítéssel elvenni épen nem lehet. Ha mindazáltal mind a' két rész megegyezik a' Cserében a' dolog nem tilalmas. Ibid

2. A' Jobbágyokat az ő Felekjeikből kibetsültetni (abaestimare) csak akkor lehet, ha azok a' magok hibájok miatt tellyességgel elégtelenek (propria culpa inhabiles) a' Köz, és Föl-

Földesuri terheknek viselésére, vagy olly terhes kitsapongásokban (*Gravium excessuum reus*) bűnösök, hogy őket a' falóban megszervezni lehetetlen. Ez a' kibetsülés a' N. Vármegye Ügyésszének mellett állása alatt, vagy az Uri széken vétetik fel, és ítéltetik meg: fenn hagyatván a' megítéltnek a' N. Vármegye' székeére való Ügyfelvivés (*Appellata*). A' hol is, ha az Úrszék ítélete helyben hagyatik: a' Szolgabíró Esküttjével együtt a' bűnöst kibetsűli; a' Telekbe más Jobbágy szállítatik bé, és az Uraság az illyen elbetsült Teleket magának nem használhatja.

3. A' Házhelyet (*Sessio*) eladni, megvenni, és eltserélni az Uraság engedelmé nélkül a' Jobbágyoknak, az alkúár elvesztése büntetése alatt meg nem engedtetik. Ezt még a' szabad eladás, és vevéssel bírók is tartoznak a' Földes Úrnak bejelenteni.

4. A' fenn maradt földeket (*Terrae Remanentiales*) nem mindenkor az erősebb, hanem inkább azoknak, a' kiknek arra leg nagyobb szükségek van, az Urbariomhoz mérsékelt szolgálatért ki kell adni. *Inst. Ex. Mag. c. v. §. 18. Item Nro. aul. 13184. 1816.*

5. A' pusztán maradt házhelyeket a' Gazdatiszt megtelepíteni köteles, és ha maga Felvevőket nem találna: a' Nemes Vármegyén is tegyen jelentést az eránt, hogy itt, vagy ott, hány és minémű pusztá hely találtassék. *Nro 1105. 1771.*

6. Meg nem kell engedni, hogy a' Jobbágyok házhelyeket, és földjeiket félre, fertályra, vagy alább eloszszák; és ez által elszegényedjenek. *Nro 10453/22890. 1794.*

7. Nem szabad a' Jobbágyoknak, hogy Helyhez való földjeiket kertekké, Gyümölcsösökké vagy Szőlőkké tsinálják. Inst. Ex. Mag. C. V. §. 12.

9. A' Jobbágyok az Uraság tudta, és engedelme nélkül semmi féle Irtásokkal kiljebb nem terjeszthetik Szántóföldjeik, és Rétjeik határát. Kimért földjeikből, és Rétjeikből mindazáltal, minden kártékony bokrot, és fát szabadon, és tartozásképen kiirthatnak.

9. Irtás által az Uraság engedelmenélkül semmi új Földeket vagy Réteket nem tsinálhatnak ezentúl a' Jobbágyok; és ha tsinálnak: a' kárt is megfizetni tartoznak, 's munkájok is hijjában elvész.

10. Az Uraság' engedelmével tett Irtásokat az Uraság a' Feltételek szerint a' Jobbágyoktól vissza veheti maga hatalmával.

11. De ha az Irtások régiek, és a' Sessiókba nintsenek befoglalva, a' N. Vármegye közbenjöttével, és meghatározásával lehet csak vissza váltani.

b) A' Legelőkre vagy Pástokra nézve (Pascua.)

1. A' Legelőket az Uraság nem kissebbítheti: sem a' Jobbágyok abból Vetés alá semmit fel nem száncathatnak. Tilost mindazáltal az Uraság tudtával, és engedelmével a' Vonós Marháknak abból szakaszthatnak. Inst. Ex. Mag. C. 5. Melly tilosnak, egy részét az Uraság Vonós marhái rövidsége nélkül megkaszálni is meg lehet engedni az olyan Helységeknek, a' mellyek a' Szállóknak (Transenna) ki vagynak téve Praxis.

2. A' Közlegelőkből a' Jobbágyok az Uraság Marháját ki nem zárhatják ugyan: mindaz-

által az Uraságnak is meg nem engedtetik, hogy a' Közlegelőket szer felett számos seregeikkel akár mi módon megszorítsak. Nro aul. 759. 1811.

3. A' nyereségre, vagy kereskedésre össze szedett Meddő teheneknek, rugott borjúknak tinóknak és gőboly ökröknek, vagy Söréknek a' köz legelő nem engedtetik: de a' Mészárszékre szükséges marháktól azt megtiltani nem lehet. — Nro aul. 3792. 1772. in Processu Szigethiensium.

4. A' 'Sellérek, a' mitsodások a' Molnárok, Borárosok, Boltos 'Sidók, és Uraság Cselédjei; hanem ha Helyet is bírnak, a' sovány köz legelőn több marhát nem legeltethetnek, azt is pedig csak a' magokét, mint egy egy 8-dos Polgár. Inst. Ex. Mag. C. V. Az árendába adás, és Szegődségkor erre a' Gazdatiszt vigyázzon: és a' Tisztek is Deputatumon felül a' köz legelőt marháikkal ne terheljék; vagy a' köz legelőkből a' magok marhájának tilost ne szakaszszanak: hanem a' Helységbéliekkel köz pásztor alatt együtt legeltessenek. Ez a' Deputatum a' Tisztartókra, és mindenféle Papokra nézve annyi lehet, mint egy Egészhelyes Jobbágy marha száma. Az alsóbb Tiszteké, Mestereké, és Notáriusoké egyezik a' Félhelyes Jobbágyéval. Nro 262. 1785. Egy Egészhelyesnek a' Véglesi Uradalomban engedtetik 8 ökör, 4 tehen, 10 sertés, és birka a' mennyit az Uraság enged.

A' Regnicolaris Urbar. Deputatio egy Egészhelyhez kíván engedtetni, ott, a' hol a' Helység határának egy harmad része mind legelő: 30 darab marha, és baromtartást: a' hol pedig a' Helységnek negyed része csak legelő, 25 darabot, és így alább Monorban Pest Vár-

megyében a' Tisztartónak és Papnak 8 ökör, 4 tehén, 4 ló, 20 birka, és 10 sertés állíttatott meg.

5. Valamint egy részről az Uraság a' Közlegelőket nem kisesebbítheti: úgy a' Jobbágyok is más részről azokat az Uraság engedelmé nélkül nem nagyíthatják.

c) A' Rétekre nézve.

1. A' Falú határjában való Réteken: de nem a' Kerítettekben, vagy Vetettekben a' Jobbágyok marhájinak az ingyen való legelést sarju takarás után nem lehet eltiltani. Nro 4285. 1775.

2. A' kárból behajtott marhákra nézve az 1729. eszt. 42. articulus 7. § át meg kell tartani, és a' kár-betsűlésnél felebb fizettetni értek, meg nem engedtetik. Ha azomban a' Gyerközték Lóhátról készakartva etetik a' Vetést, és Réteket; mértékletesen mint Tolvajok, a' kár megterítésén felül meg is vesszőztatnak. Praxis.

A' mi pedig az Elhajtást (Abactio) illeti, arról az 1771. Circulare sub Nro 558. azt parantsolja, hogy

A' Földes - Urak Határjaikat a' Törvény útmutatása szerint, minél előbb elintéztetvén, a' Jobbágyoknak illendő elégtételt szerezzenek: és a' Vármegye az ilyen Pereket minden tétoházás nélkül végezze, és hogy az illyes esetben az Adózó - nép szerfelett ne terheltelessék; 's ha kik mégis tselekednék, azok ellen Magistratualis Actio kezdessék. Nro 2670. 1771.

3. Általjában mind a' Földekről, mind a' Rétekről meg kell tartani; hogy ha azokat a' víz elmossa, fővénnnyel előnti, kiluggatja, és így haszna vehetetlenné teszi: helyettek az Uraság, másokat adni nem tartozik: hanem

tsak az elvitt vagy elromlott földeken fekvő terhet- és szolgálatokat a proportione kisseb-
bíti. Nro 5039. 1771. és 5814. 1775.

§. 61.

II. A' Jobbágyok személyes Jussaik.

1. Ha a' Jobbágy Helyét le akarja tenni: azt az Uraságnak körülállásosan bejelenteni, és tőle az elmenetelre írásbeli engedelmet kiven-
ni köteles. Ezen engedelmet tőle megtagadni nem lehet: ha az

a) Mind köz adóját, mind Jobbágyi tar-
tozásait, és magános adósságait a' Helységben
kinek kinek elébb lefizeti.

b) Sz. Mihály napkor kell elköltöző szán-
dékát bejelenteni, és Gergely napkor elköl-
tözni.

c) Épületjeit, és Javításait a' Szolgabíró
által, az Uraság Tisztjével egyetértőleg megbe-
tsültetvén eladhatja. Az Uraság által az épü-
letekhez ingyen adott fa, a' betségből le-vo-
natik.

d) Végre az Uraságtól elmenő szabad leve-
let kivén (a' mit meg nem lehet tőle tagadni)
a' kihez, és a' hova tetszik minden portékáji-
val együtt elhordozkodhatik. Art. 31. 1791.

2. Tsak igen terhes okok miatt lehet, a'
jobbúlhatatlan Jobbágyot, a' Faluból és Ház-
helyéből kivenni (eliminare). Erre a' dologra
a' Felséges Rendelés azt tartja Nro 12,926.
1802. hogy

a) Akár Urszék, akár Szolgabíró, és Es-
kütt által, Urszék nélkül ki lehet a' haszonta-
lan Jobbágyot Helyéből betségelni.

b) Mindenik esetben a' Vármegye Ügyvé-
dőjének jelen, és a' Jobbágy mellett kell lenni.

c) Három hónapot kell neki engedni, hogy helyet kereshessen magának, és holmijét pénzé tévén, mindenekről eleget tehessen.

d) Ellenben az Uraság is tartozik őt minden Javításaiért, és Épületiért kielégíteni. Ez a' Szolgabíró gondja, a' ki is a' miképen a' dolgot elintézte, a' szerint azt referálni tartozik a' Vármegyében.

3. Szabadságokban áll a' Jobbágyoknak, hogy a' Mestert egyszer'smind Notáriusoknak megfogadják - é vagy nem Nro 1642. 1774.

4. Szokások a' megszorúlt Jobbágyoknak hogy a' költsön pénzért magokat nagy Kamatra kötelezik pénzben; vagy Termésben. Ezt a' törvényes Interesen felúl meg nem kell engedni, és azt is tsak pénzben Nro 4821. 1775:

5. A' Jobbágyokat a' szófogatatlanság, veszekedés, szitkozódás (akár a' maga háza népe közt, akár szomszédjával) nyelveskedés, Uraság' parantsoló emberének goromba megtámadása, és több illyekért, a' Véteknek mivel tához képest, elsőben 1, 2, legfelebb 3 napi robotra parantsolja az Urbar. p. 8. §. 3. 4. büntetni: de ha a' bűn nagyobb is, és a' robotra való büntetés fogatlan: az erősebb testű bűnös Jobbágy legfelebb 24 páltza, és az illy Aszszony ugyan annyi korbátsra büntettetik.

6. A' Jobbágy a' Törvény útján kívül semmi pénzbeli Bírságra nem büntetethetik, kivévén azt, ha a' Mezőben kárt tett a' marhája. Illyenkor, a' Törvény szerint tett kárbetsút, a' hajtó garast, és a' Betsülők petákját pénzben tartozik megfizetni.

7. A' vásra vert Jobbágy vasváltságúl 15 xr. fizet, ott a' hol az Uraság *Jus gladii*vel bír.

8. Ha a' Jobbágy az Uraság Erdőjében élőfát lopva vág, nyes, hánt, 's a' t. a' kár meg-

térítésen felül, 3 napi gyalog Robotra büntet-
tetik. Ha e' nem használ: az Uri szék, vagy a'
Ns. Vármegye, például keményebb büntetést
is rendel. Ha a' Jobbágy illyest, a' más Uraság'
Erdőjében elkövet, és rajtérlik; azt a' mi nála
van, elveszti; és a' maga homágiumát per 40
fl. lefizetni tartozik.

9 Ha a' Jobbágy restség, vagy más vétkes
okból, parantsoltatván a' Robotra ki nem áll:
12 páltzával büntettedik: de a' későbbi meg-
jelenésért ez a' Hajdúknak, és Tiszteknek meg
nem engedtetik a' mezőn.

10. A' hús bevivésért, más idegen Helység-
ből, vagy pénzre való Húsátulásért Contraban-
dával, és harmadnapi munkával büntettedik a'
Jobbágy: de ha, ugyan a' maga Földes Ura, de
másik Faluban lévő Székjéből viszen bé húst
magához: nem büntettedik, minthogy ott is a'
maga Urának téssen hasznót, és nem másnak.

11. Ha a' Paraszt fegyvert hordoz, vagy
Vadász ebeket tart: mindenkor 3 napi Kézi-
munkára büntettedik.

12. A' meghólt Jobbágy Özvegye akkor
férjhez mehet a' Helyéből; ha a' Gazdaságot Fi-
jainak által adta, vagy a' Házhelyet az Uraság
tudtával másnak engedte.

13. Itt meg kell jegyezni, hogy a' Helyet
felvett Nemes ember, a' Házhelyre, és Tarto-
zásira nézve, a' Földes Ur Jurisdictiója alatt
van: de személyét követő Nemesi szabadsá-
gait azzal, hogy robotol, el nem veszítvén, a'
Törvény meg nem engedi, hogy a' Robot el-
mulatásért, vagy későbbi megjelenésért, sok
negédes Tiszteknek parantsolatjára, mint a'
Jobbágy testében megbüntettethessék. Ha Tar-
tozásának meg nem felel: van Áristom: és a'
Helyből való kibetsülés.

14. Ha a' zenehonáskodó, és engedetlen Parasztoknak megzabolázására, a' Közadónak behajtására, és a' Csendesség' vissza állítására a' Vármegye Hajdúji elegendők nem volnának: a' Vármegyék a' Fő Commandóhoz folyamodjanak. Nro 6221. 1782.

15. Ha a' Jobbágysok Jobbágys kötelességeket a' Földes Uraság, vagy Vármegye Tisztséjéhez a' tartozó Engedelmességet félre teszik: öt—tíz esztendei; holtig való tömlöztre, sőt gonoszságok nagyságához képest halálra is ítéltetnek. Circulare Anni 1776.

§. 62.

III. A' Földes Úri Jussok.

1. Ha a' Jobbágys mag, és Testamentom nélkül meghal, minden keresett vagyona az Uraságra száll: az osztályban jutott vagyonok mindazáltal, a' megholtak osztályos Attyafaira szállanak. Azért a' Magvaszakadások elintézése az Uriszék' Végzésétől; és nem a' Tisztek önnön tetszésétől függ: a' mellyből mindazáltal a' temetési költséget megtenni, és a' Jobbágys Adósságait kifizetni tartozik.

2. Az Uraságra szállott Magvaszakadásokból, és az elszökött Jobbágysoknak hátrahagyott Vagyoniból, az Adósságokat ki kell fizetni, és a' Magvaszakadást eltemetni.

3. Ha a' Jobbágys a' kegyetlenség miatt elszökik: hátra hagyott Vagyon a' Uraság kezére száll: de abból az Adósságot kifizetni, és Helyjét, más Jobbágysnak engedni tartozik. Art. 18. 1723.

4. A' Kegyetlenségért a' Földes Urak Magistratualis Actio alá vannak rekesztve.

5. A' Jobbágys a' maga Ingó - keresetéről szabadosan tehet Testamentomi rendelést. Az

apai ingatlan Jók, a' Földes Uré egészen, és erről nem tehet Testamentomot: de ha azokat maga szerzette, feléről hatósan utolsó rendelést, 's Törvény szerint tehet.

6. A' robotos helyen lakó Nemes ember Ingatlan javai, ha maga után Maradékot nem hágy, se Testamentomot nem téshen, a' Földes Urra szállanak. Ingó javaiban pedig a' Királyi Fiscus részesül. Praxis.

7. Ha a' Jobbágy Árvákat hágy: a' Földes Úr a' Tútor: de ezt a' számadás terhe alatt másokra bízhatja. Az ilyen rendelt Tútoroktól, ha az Uraság minden idén számot venni elmulatja: őt a' Ns. Vármegye, kötelessége' végbevételére kényszeríti.

8. A' Földes Uri Jussok, és Jövedelmek közzé tartozik:

a) A' Vendégfogadókhban való Bor, Ser, és Pályinka árúltatás, és ezen két utolsóknak készíttetése is:

b) A' Vadászat, Halászat, Madarászat, Húsvágatás, Mész, és Téglaegetés, Malom állítás, és engedés; mint szinte a' Kalmár-bóltok' építése, és engedése is.

IV. A' Jobbágyok Haszonvételei.

a) Borárulásra nézve.

§. 63.

A' Jobbágyok pedig, ha Faluhatárjokban Szőlőhegy van: Sz. Mihály naptól, Sz. György napig árulhatják a' bort: a' hol pedig a' határban Szőlőhegy nints: Sz. Mihály naptól Karátsonyig. Meg kell itt jegyezni:

a) Akár a' magok borát árulják a' nevezett idő alatt a' Jobbágyok, akár pénzen vegyék azt: szabadságokban áll.

b) Ha a' Falú nagy: két, három helyen is árólhatják boraikat. Praxis.

c) Ezen Kortszmáltatás jussát árendába is adhatják tetszések szerint, és a' Jövedelmet a' közterhek viselésére fordítani tartoznak. Nro 1376, és 28,528. 1785.

d) Ha az Uraság a' maga borát valamellyik Jobbágyja által, és annak házában árultatja: a' Jobbágy (míg árul) robotra nem hajtathatik.

e) Míg a' Falubora kél: akármellyik Jobbágy szabadon viheti bé, akár hol termett borát; sőt ha pénzen veszi is azt, és abroncs alatt el is adhatja. A' hol Szőlőhegy nints: a' Falukortszmáltatása idején kívül, bort csak az Uraság engedelmével lehet bevinni: de a' hol Szőlőhegy van, a' maga termését a' maga italára mindenkor beviheti. Nro 2810. 1787.

b) A' Pályinka égetésre nézve.

1. Ha a' Jobbágy a' 2 forintot egy esztendőre az Uraságnak lefizeti; a' maga törkölyjét és szilváját, almáját, baratzkját Urbariom szerint kiegészetheti. Urb. C. 4. §. 7. De minthogy

2. A' Pályinka' égetés: és árultatás, a' Regále Jussok közzé tartozik: az Uraság szabad tetszésén áll: ha meg akarja e' Jobbágyinak a' Pályinka-égetést 2 forint fizetésért engedni. Nro 14,206. 1784. 6-ta Decembris. Item Nro 28,923. 1784. 23. Decembris. Innen a' következik, hogy azt árendába is adhatja.

Ha pedig a' Jobbágyok akarnak égető kazánnal élni: és a' Fels. Rendelés, hogy minden Jobbágy, akár a' maga, akár a' másik Jobbágy kazánjába égessen: mindenik külön külön az Uraságnak 2 forintot fizetni tartozik. Innen az is világos hogy ha mindnyájan, vagy az egész Hely-

ség akar is égetni: nem annyi kazántól kell két forintot fizetni: a' mennyiben égettetik, hanem mind annyi Lakos tartozik különösen 2 forintot fizetni, a' mennyit éget, vagy más által égettet. Nro 9523. 1785. 17. Mart.

c. A' Fájészásra nézve.

1. Mind a' Helyes Jobbágyoknak, mind a' 'Selléreknek az Uraság erdőjiben szabad fájészások van nem csak a' magok Falujok határjában, hanem az Uraságnak más erdejében is száraz, és esett fából, a' magok házi szükségekre. Sőt ha száraz, vagy esett fa nem volna: gyümöltstelen nyers fát is kell nekik ingyen adni. Vas Vármegyében a' Vépi Uradalomban 9 szekér nyers fa, a' mellyet a' Jobbágy a' kimutatott helyet maga tartozik meg vágni, és télben elhordani, engedtetik egy egész helyesnek. A' Csáktornyai Uradalomban 4 ölet kap az egész helyes. A' Gróf Széchényi Sopron Vármegyei Uradalmiban az Erdőnek minéműségéhez képest, 8, 10, és 15 hold erdő méretett egy egész helyhez, és egy hold, egy 'Sellérházhoz.

2. Az épületnek való fát házaik fedeléhez, ablak és ajtóképekhez, istállókhöz, pajtákhoz, ingyen kapják a' Jobbágyok: de az Uraság mutatja ki, és Decemberben, vagy Januariusban elhordani tartoznak. Lásd Decret. 1807. Art. 21.

3. Hogy Udvaraik' békerítéséhez, karót és vesszőt ingyen kellessék nekik vágni engedni, 1783. 1785. Borsod Vgyének parantsoltatott.

4. Mindenféle a' falusi Gazdasághoz szükséges szerszámfát hasonlóan ingyen kapnak a' Jobbágyok: de Pintze házaikhoz, és Szőlő ka-

rónak ingyen épen nem adatik. Nro 1308. 1811. et 5836. 1773.

5. Karátsonyi ölfá bevitelemmel tsupán a' helyes Jobbágysok tartoznak, és a' 'Sellérek, ha szinte marhájok van is, de egy nyoltzad ház-helynyi földjök, és rétjeik nints: ölfát hordani nem szoríttathatnak. Mindazáltal minthogy az Uraság az egy ölfát bevinni tartozó egész, két fél, négy fertályos, vagy nyoltz nyoltzad részes Jobbágysok egynapi ölfá bevivését, akár egy napi marhás, akár két gyalog napi számmal leszolgáltatathatja: a' Praxis azt tartja, hogy ölfát bevinni leginkább az egész, és félhelyes jó marhájú Jobbágysok fordíttatnak, a' fertályosok, octáválisták, és 'Sellérek pedig ketten, ketten egy ölfát vágnak. Nro 8128. 1786. 3407. 1784.

A' hol pedig sok az ölfá, és kevés az ölfát bevinni tartozó egész, és félhelyes Jobbágys, mind a' fertályosok, mind a' nyoltzadosok ölfá bevivésre szoríttathatnak. Melly szerint két egy-fertályos Jobbágys össze fogva fél, vagy különösen $1/4$ ölet beviszen. Így a' nyoltzadosok négyen egy egy lovat össze fogván ugyan fél, vagy ketten, két két marhát össze fogván $1/4$ rész ölet raknak fel, és beviszik: de ez a' két ntolsó mód rossz Gazdaság lévén mind az Uraságnak, mind a' Jobbágynak, vele nem igen élnek.

6. Minden egy egész, két fél, négy fertályos, vagy 8 nyoltzad rész helyes Jobbágys, egy ölfát, a' mellynek széle és magassága hat Posonyi láb, és hosszasa is az igaz mértéket felül nem haladja. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 22. az Uraság udvarába, vagy máshová, az Uradalom határján belől, a' hova a' Gazdatiszt parantsolja ingyen; nem szinte Karátson napra,

hanem a' fa vágás ideje alatt első November-től utolsó Februariusig bevinni minden idén tartozik.

7. Ha az Uraságnak nints : vagy nem vágat ölfát : az egy ölfá bevivés helyett, egy marhasnapot, vagy két gyalog munkást egy napra kívánhat a' Jobbágytól.

8. A' Jobbágyoknak a' mindenkori szabad tetszések szerint való fajészás az erdők rendbehozásával ellenkezővén, a' fajészó napokat, a' N. Vármegye helybenhagyásával kell megállítani.

9. A' hol a' száraz és esett fa nem léttében a' Jobbágyoknak nyers tüzi fát kell állandóan kiadni : a' mennyiséget Úriszéken, és a' Nemes Vármegye által kell meghatároztatni.

10. A' hol az Uraságok fa helyett, nádvágást engednek a' Jobbágyoknak tűzre, minden egy helyes Jobbágy 40 kévét aratni, és az Uraságnak karátsonfa helyett bevinni köteles. Instr. Ex. Mag. C. 5. §. 16. A' hol pedig se erdő, se nád nints : a' karátsonfa bevitel is elmarad.

11. Ha az ölfát Uraság az Uradalmon kívül, valamelly piatzra akarja Karátsonfa számba a' Jobbágyokkal vitetni : a' tartandó Úriszéken kell a' meszszeséget, vagy az időt kidolgoztatni, és a' Nemes Vármegye által jóvá hagyatni.

12. A' Vágásokban 10 esztendeig, sőt néha tovább is semmiféle marha legeltetés meg nem engedtetik. Circ. 1770. 14. A' Kovácsoknak ingyen szénfát adni nem tartozik az Uraság.

13. Sem a' fíjatalokat, sem a' fonni való vesszőket vágni engedelem nélkül, annyival inkább ezzel kereskedni nem szabad.

14. Fáklyának való fát ingyen, annyival inkább az erdők kárával adni nem tartozik. Cinc. 1770.

d. A' Makkoltatás és Gubats szedésre nézve.

Az Urbárium világosan meghatározza p. 2. §. 7. 8. hogy mind a' Makk, mind a' Gubats egyenesen a' Földes Urat illeti, és ha a' Jobbágy több disznót hajt a' kibérelt makkra, mind az egyesség volt: a' felesleg disznótól dupla makkbért tartozik fizetni büntetésül: de ha Sertésse vigyázatlanságból az erdőbe szabadulván, makkal jóllakik, csak a' kárt köteles megfizetni, mint a' más marháktól betsű szerint.

1. Makkoltatásért a' Jobbágyok, Lakóhelyek Határjában, minden darábtól hat krajtzárral kevesebbet fizetnek, mint a' Vidékiek: de az Uraság egyébütt való erdőjiben, a'ként tartoznak fizetni, a' mint megalkhatnak.

2. A' hol valamelly Helységnek, vagy egygyütt, vagy Házhelyekre felosztva erdője van kiszakasztva: ott is a' Helységek csak az Uraság ki-jelélése, felvigyázása alatt, és a' megrendelt időben vághatnak teher nélkül épület, és tűzi fát a' magok szükségére: de a' makkot fellegettethetik, és a' Gubatsot szabadon fellszedhetik. Lásd az 1770. esztendeji Felséges Cirkularet. Illyen helyeken az Uraság se tartozik a' Jobbágyoknak ingyen a' maga erdőiből épület, tűzifát, és makkolást adni. Ha mindazáltal erdőjikben épen semmi makk nem volna: akkor a' makk megvásárlásában elsősek van a' külsők felett: de azon az áron mint a' külsők készek volnának azt megvenni.

3. A' kimért erdőjökben sem szabad a' Helységeknek, vagy a' Jobbhágyoknak Irtásokat tenni.

4. Az illyen köz erdők, vagy a' mellyek Házhelyek szerint kimérettek, hogy el ne pusztuljanak, Vágásokra parantsoltatnak, többesztendőkre felosztatni: és hogy a' fa inkább szaporodjon: a' földes Úr a' Jobbhágyokkal ültetessen azoknak udvaraikba, a' hova tsak fér, többféle szál élőfákat. Circul. 1770.

5. Ha a' Házhelyek után kimért rétekben, elvénuült, haszontalan, sőt kártévő élőfák találtatnak: a' Jobbhágyok mind a' fát, mind annak termését szabadon használhatják. Praxis.

6. A' Gubatsot lopva szedő Jobbhágyok, a' Gubatsot is elvesztik, és három napi kézi munkára büntettetnek. Urb. p. 8. §. 11. A' külső tolvajok pedig rendes Törvényszék elejébe állíttatnak.

e. A' Jobbhágyok kereskedésére nézve.

1. A' Jobbhágyok mindennemű Termésekkel és Tenyészetekkel szabad kereskedést folytatnak Urbáriom szerint. Lásd. Instr. Commis. §. 36. akár az magoknak teremjen; akár pedig pénzen vegyék össze. Illyen a' Dohány, Len, Kender, Vaj, Viasz, Méz, Sajt, Túró, Gomolya, Kenyér, nyers Bőr, Gabona, Főzelék, Gyümölcs, Bor, Széna, Szalma, 'Sup, Gyikény, Kasok, Kosarak, Szakasztók, Vékák, Eke, Eketalyiga, Járom, Té'sla, Szóró-lapát, Villa, Seprő 's a' t. *Producta et Manufacta Rusticana*. Ezen kívül szabadon eladhatják a' magok szötte-fonta-vásznat, fonalat, tzérnát, madzagot, a' magok Sertésse szalonáját, 'Sírját, és hájját darab számra, és mindenféle marhájokat.

A' boltokban való árúztatás, és a' Vásárpénz, helypénz, szalonna, szappan, gyertya, só, és Vaj árulás egyenesen a' Földes Uri, és ennek Királyi jussai közé tartoznak Nro 1057. 1777. és 11043. 1780. nem különben a' Malmok is, a' mellyeket akár kitől a' maga birtokjában, hanem ha a' felől Privilegiuma, vagy régi Ususa volna, annak módja szerint elbe-tsültethet Nro 2082. 1774.

2 A' Földes Urnak Vevésbeli elsősege van az Idegenek előtt: de csak annyiban, a' mennyiben valamire, tulajdon Házi - szüksége van (quibus pro proprio usu indiget) és megalkudott árrát kész pénzben leteszi. 1725. art. 75.

V. A' Jobbágyok' Tartozásai.

a. A' Gabona Kilentzedre nézve.

§. 64.

Mindenféle Termés, és Tenyészet, a' Selyem Hernyókon kívül kilentzed alatt van közönségesen. Urb. p. 5.

A' kilentzedre nézve a' más Uraság földjén, sőt a' tizedre is szintügy köteles a' Nemes, és Szabados, mint a' Jobbágy. Mellyre ezek a' különös Fels. Rendelések:

1. Mibelyt az Őszi, vagy tavaszi aratás végeztét, a' Helységbeli Elöljárók bejelentik: a' kilentzedléshez legfelébb 8 nap alatt hozzá ke l látni. 1802. art. 7. különben minden Termesztő, termését haza viheti, az Uraságnak járó részt a' földön hagyván. A' szokatlan esőzes, vízáradások, és hidak elszakasztása miatt való későbbi kilentzedelés nints az említett büntetés alatt.

2. A'

2. A' Házhelyhez kimért Szántóföldekbe Őszi, vagy Tavaszi helyett vetett Lóher, Luczerna, Lendek 's a' t. Szénából Törvény szerint Kilentzed jár: de a' Sarjúból, vagy utóbbi kaszállásokból nem. A' ki pedig Ugar földjében akarmit termeszt: a'ból kilentzedet nem ad.

3. Ha a' Jobbágy Helyhez tartozó földjében Őszi, vagy Tavaszi helyett kendert, vagy Lent termeszt: mind a' Virágosból, mind a' Magvasból magjával együtt Kilentzedet adni tartozik. A' hol pedig a' Földes Úr a' Kilentzed helyett a' Fonatást választotta, minden egy Egész hely 6 font fonalat az Uraság tiszta, és jó Kenderéből elkészíttetni, vagy a' mint a' szokás van, e' helyett 56. xr. fizetni köteles. Res. 1768. Item Urb. p. 4. Ha megesik, hogy a' Jobbágyok Kenderjét és Lenjét a' Jég, Árvíz, vagy szárazság semmivé tetteis (a' hol a' Földes Úr Kilentzed helyett a' fonást választotta) a' Fonás, számszer, vagy Házhelyek szerint el nem maradhat. Nro 3943. 1775.

4. Az Ugarban, Belső funduson, és az olly földekben termett Kenderből, és Lenből, melyek a' Kilentzedet pénzül szokták kiadni, se kilentzed se Fonás nem jár.

5. Különös Kender-földek adására az Uraság nem köteles: de ha szokás szerint 1 fl. 12. xr. Censusért egy Egész helyhez egy Holdat itt, vagy ott, a' Jobbágyok kérésére kiméret: a' Kilentzednek, vagy Fonásnak nints helye: de az Uraság Gabonáját a' piatzokra a' Jobbágyok, tulajdon 'Sákjaikba vinni tartoznak. Nro Accl. 6831. 1812.

6. Az Uraságnak eső Kilentzedet a' Majorba a' Jobbágyok ingyen bevinni tartoznak. *Magyar Gazdatiszt.*

7. A' melly hegyek Szőlőnek, Kilentzed, Tized, vagy Hegyvám terhe alatt hold vagy kapás szám szerint kiadattattak, de a' Birtokos, (noha a' hegyoldal egyenesen Szőlőnek való, vagy alkalmas) azt nagyobb, vagy kisebb részben Szántó, vagy Kender földnek, vagy pedig Gyümölcstösnek használja: a' ből, a' mit Szőlő helyett benne termeszt; kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot adni, vagy beültetni tartozik. Nro 5088. 1772. A' Gyümölcstöstől pedig, vagy rettől, a' melly a' Szőlő helyén van 30. xr. egy holdra véve, fizetni esztendőnként tartozik. Nro 3101. 1784.

8. Sok helyen megesett hogy a' Jobbágy Házhelyhez kimért Rétjét, a' Szőlő gyepün belől, szőlővel béültette. Kérdés tartoziké a' Termésből Kilentzedet, vagy mit adni? F. A' Rétből, ha Gabona vetés alá fordittatik, Urbárium szerint nem jár kilentzed: ha tehát szőlőt teremis, azzal nem terheltethetik.

De más részről a' Fels. Rendelés meg nem engedvén, hogy a' Helyhez tartozó földeket, és réteket a' Jobbágy a' Földmivelésnek kárával más végre fordítsa: a' Földes Urnak meg van az a' jussa, hogy az illy Szőlőket eltörölje. E' szerint némellyek azt kíváгатják. De ez valóban a' szegény Jobbágynak nagy kártétel, annyival inkább, hogy itt az Uraságis hibázott, a' rétbeültetése elnézésével. Azértis a' hol illy Szőlők találtnak, a' Gazdatiszt, hogy vagy meg kilentzedelhesse, vagy eltörölhesse, a' dolgot Úriszéken megítéltetvén, a' Felsőség elejibe terjeszse, a' mellyis ezeket kitserélni parantsolja. Res. 1772.

9. Azon földektől, a' mellyek a' Jobbágy Réje, vagy Házhelye pótolására adatnak, kilentzed nem jár: de azon Rétektől, a' mellyek

a' Sessióhoz kimért Szántóföldeknek hijjánossága' kipótolására adattak, és felszánthatók; hanem a' Jobbágy azokat, mint Réteket egy vagy más okon továbbis használja; igazságosan kilentzed jár a' Földes Urnak.

10. Ha a' Jobbágyok a' Házhelyhez tartozó földekben Dohányt termesztenek, Kilentzedet tartoznak adni: de a' belső fundusbeli Termésből, vagy azon Szántóföldből, a' melly a Házhely hijjánosságát pótolja, Kilentzed nem jár. Nro 19143. 1811.

11. A' Kukoritza közt termesztetni szokott Babból és Tökből kiveszik a' Kilentzedet. Praxis.

12. Minden kilentzedik Bárány, Gida, Raj, a' Földes Úré. Ha pedig valamellyik a' kilentz számnál kevesebb: a'ból Bárány, Gida, Raj, nem vétetik, hanem egy bárányért 4. egy Gidáért három, és egy Rajért 6. xr. fizettetik.

b. A' Gabona Tizedre nézve.

1. Az 1481. 1. Art. szerint a' Jobbágy, a' borból Buzából (Frugibus), bárányokból, méhekből, kölesből, Ro'sból, Árpából, és Zab-ból Tizedet adni tartozik.

2. A' melly Terméseket a' Törvény meg nem nevez, mint a' Dohány, Kukoritza, Tenkely, Tatárka, Kolompér's a' t. azokból Tized nem jár.

3. A' melly Földek, vagy Termések a' kilentzedtől mentek, azoktól Tized se fizettetik; ide nem értetvén azon határok, a' mellyekben az Uraságnak 9-ed helyett 10-edje jár.

4. A' hol az Uraságnak az Irtás földektől a' Kilentzeden felül Tizedis szokott járni: ott az továbbis meghagyatik. Nro 3972. 1771.

5. Az Ugarban termett Gabonákból, valamint kilentzed, úgy Tized se jár. Nro 647. 1774. De minthogy ezen Mentességgel sok helyen vissza élnek a' Jobbágyok, minthogy ez által, kivált a' hol trágyázni szükség, a' föld elsoványodván, a' tartozó kilentzedben, és Tizedben az Uraság veszít: de magok a' Jobbágyok is az Ugarokat felszántván a' nyári legeltetésben rövidséget szenvednek, és ez által a' Tenyésztetést hátráltatják, átaljában a' 3-dik Nyomásnak (Calcatura) hévetését nem lehet közönségessé tenni: ha mindjárt a' Kilentzedet, és Tizedet örömet kiadná is belőlök a' Jobbágyok.

A' melly Föld egy idén két Termést hoz, csak az egyikből vetettethetik Tized, vagy Kilentzed. Nro 16372. 1806.

6. A' Tizedet a' Jobbágyok nem tartoznak más különben behordani, az Árendás Földes Uraknak is; hanemha az, a' Robotba beszámoltatják Urb. p. 3. §. 15. Ha mindazáltal valahol kilentzed helyett az Uraságnak Tized jár Urbarium szerint, vagy a' Jobbágyok a' kilentzedet pénzül szokták kiadni; de azomban a' Tizedis az Uraságé, és nem a' Papoké, még pedig Termésben (in natura) a' Jobbágyok a' Tizedet ingyen bévinni tartoznak.

7. A' Tized kivételét szint akkorra határozza a' Törvény, a' mikor a' Kilentzed kivételét.

8. A' Nemes ember a' maga örökjéből Tizedet nem ad.

c. A' Bor kilentzedre, Tizedre, és Hegyvámra nézve.

1. A' Borból járó Kilentzed vagy Tized, a'hol ez szokásban van, a' féléből, és azon mértékkal, a' mellyel a' Termés megakoltatott, úgymint Posonyi akóval, a' melly 32. pint, vagy 64. ittze vetetődikki.

2. A' Hegyvámot feljebb emelni nem szabad, és hogy ez meg ne essék, minden Szőlők laistromba íratván, a' tartozó Hegyvám mennyiségeis, minden darab Szőlő után kitétessék, és így a' Laistrom, a' N. Vármegye által meg petsételtetvén, egyik párban a' Földes Urnak, másban a' Jobbágýnak, harmadikban pedig a' Vármegye Archivumába adassék: ha a' Szőlő egy idén nem teremvénis, a' Hegyvámot a'kor kiadni lehetetlen volna: azt a' jövő esztendei termésből is tartozik a' Szőlősgazda lefizetni.

3. A' Főtisztelendő Jobbágýos Papi rend Jobbágýjai borából elsőben a' Tizedet, azután pedig mint Földes Úr a' Kilentzedet veszi ki Lud. 1. art. 6.

4. A' Világi Földes Urak mindenféle termésből elsőben a' magok Kilentzedjeket ki veszik, és úgy a'ból a' mi fentmaradt a' T. Papság a' Tizedet. Decr. 1500. art. 29.

5. A' mint a' N. Vármegye a' Szüretelés ldejét a' Földes Urral egyezőleg meghatározza, a' Földes Úr a' Szüretelés ideje alatt, a' Kilentzedet, Tizedet, vagy Hegyvámot, a' mint itt, vagy ott szokásban van, azon seprőstől megakoltatni, kijelelni Nro. 5580. 1773. és kivenni tartozik; és azt az 1647. eszt. 95. art.

kirendelt büntetés alatt tovább halasztani nem engedtetik. Decr. 1802. art. 7.

6. A' Szőlősgazdák egész Terméseket a' Dézmaszékra vinni nem tartoznak: hanem a' Földes Úrak a' Termés helyjére küldjék ki Embereiket, a' kik az eső részt ott kijelelven, a' mint a' szokás van, az eső részt a' Dézma Adók által, a' Dézmaszékra vitessékel; de hordóikat akarajok ellen ott fogni nem szabad; hanem ki kell tölteni.

7. A' Kilentzedet, vagy Hegyvámot minden ingyen tartozik a' Határban lévő Dézmaszékra beállítani.

8. A' Kilentzedet pénzre, a' Hegyvámot Kilentzedre, és megfordítva változtatni, sem a' Földes Úrnak, sem a' Szőlősgazdáknak egyezés nélkül nem szabad. Nro 4065. 1785.

9. Az Aszszú, vagy Teppedt szőlőből (annyival inkább a' Törkolyből) Kilentzedet, vagy Tizedet venni nem szabad. Nro. accl. 13447. 1815.

10. A' Nemes emberis tartozik Kilentzed, Tized vagy Hegyvámmal, a' mint valamelyik szokásban van, ha valamely más Uraság földjén Szőlőt bír.

Ha a' Szőlősgazda két esztendeig megmiveletlen hagyja Szőlőjét, azt tőle elbetsültetni lehet: ha pedig Termését eldúgván, vagy eltagadván, az a' től járó Kilentzedet, vagy Tizedet be nem adja; megengedi a' Törvény, hogy Szőlőjét ingyen elveszítse.

11. A' Szőlőket az Uraság szüret után elbetsültetheti akárkitől a' maga Földjén. Dec. 1625. art. 28.

12. Hogy a' Szőlősgazdák szőlőjükből semmit árulni ne vihessenek, meg nem szabad tiltani. Di-

secretus botrorum usus non impediatur. Nro. 6125. 1771.

13. Hogy akárminémű Kilentzed, Tized, és Hegyvám kivevésében semmi hijjánosság, vagy szabadtetszés az Adozónépnek terheltetésére ne történjen a' N. Vármegye Tisztviselőjének a' felelet terhe alatt megvan parantsolva Nro. 14164. 678. 1814. 1815.

d. A' Robotra nézve.

A' Robot hat féle, úgymint:

- a) A' Közönséges, vagy Héti robot.
- b) A' dupla robot.
- c) A' Hoszszúfúvar.
- d) Az ölfá behordás.
- e) A' Vadász gyalog három napok, és
- f) A' felesleg, vagy, Tartozáson felül eső Robot (Supererogatio) Az ingyen való robotról már felebb a' Dézma bevitelben megmondott, a' mi megtartani való.

a) A' Héti Robotra nézve ezek az Urbáriális Rendelések:

1. A' Jobbágy minden héten tartozik a' Földes - Úrnak egy napot Marhával, vagy kétőt gyalog szolgálni: míg egész tartozását, úgy mint az Egész, 52. a' Feles 26, és a' Fertály helyes 13. napot marhával, vagy ha a' Földes Úr úgy kívánja, két annyi gyolog munkával le nem szolgálta.

2. A' Nap, kelettől fogva, nyugtáig tartó ugyan; mindazáltal beleértődik: a' munkára való jóvés, menés, és az etetés ideje. Étetésre 1. 2. órát szoktak engedni, a' mint a' legelő és itató közel, vagy távol van és ezt a' Fels. Rendelés Nro. 1843. 1781. rövidíteni éppen nem engedi.

3. Mennyi, vagy hány órából áll a' jövés, menés, és etetés ideje: az Urbárium megmondja, azt parantsolván, hogy az eránt a' Földes-Ur a' Jobbágyokkal egyezzen meg: de ha nem lehet, a' N. Vármegeye fogja azt kiszabni mindenféle meszszeségre nézve.

4. Ha a' Jobbágy a' Földes Úrtól felnapjáró távolságra lakik: a' Földes Úrnak szabad minden Hónapban egyszer őket (előbb megtudósítván a' felől, hogy mikorra, és mitsoda munkára, 's minémű Szerszámmal jelenjenek-meg) kiparantsolni. Így a' rendelt napra megérkezvén, egymás után négy napot tartoznak robotolni azzal a' két fél nappal együtt, a' melly a' jövésre és menésre szükséges; és így igazán szóllván három napot, kelettől fogva Napnyugtáig. A Gyalogmunkára ketten ketten szoktak jönni minden Háztól. Míg a' meszszi-re való Jobbágyok e' szerint az Uraság dolgában fáradnak az Uraság nyárban a' Marháknak legelőt, és télben Istállót, és a' Jobbágyoknak hajlékot adni tartozik.

Meg kell jegyezni, hogy az Urbárium nem parantsolja itt, hogy télben a' Marhának széna, és a' Jobbágyoknak étel adassék: mindazáltal ezt sokszor, és sok helyen maga a' körülállás megkívánja. Azértis ezt a' Földes Urak többnyire mind a' kettőt vagy egészen, vagy azon napokon, a' mikor már sem a' Jobbágyoknak, sem a' Marhának nints mit enni kiszokták adatni; és ez igazság, 's egyenesség.

5. Az egy vagy másfél órára lakó Jobbágyok, November, December, Január, és Februárban olly idején tartoznak Marhájikat meg-etetni és magokis olly korán früstökölni, hogy mikor a' nap felkél, már a' munkához hozzá fogjanak, és azt míg a' nap el nem nyugszik (az

etetés idejét kivévén) folyvást folytatják. Ez a' Rendelés itt legalább, a' hol én lakom, ilyen igen szorosan sohasem vétetik.

6. A' Házas 'Sellér 18. a' Házatlan pedig 12. napi gyalog munkával tartozik esztendő által a' Földes Úrnak.

7. Megesik sok helyenn, hogy a' tehetősebb de ravasz Jobbágyok mihelyt a' nagyobb munka következik: ökreiket lekötik, és megjavítva eladják; és így mind a' nyári hosszú napok, mind a' dupla robot terhet a' szegények viselik. Az ilyen tsalárdságot az Urbanium meg nem engedi, és mind szántani, mind hosszú fuarba parantsolja őket hajtani: és tsak azok után rendeli várakozni: a' kiknek Marhájok eldőglött. Nro 2552. 1770.

8. De ha szegény Ugarlásra, a' mi rendszerint négy marhával szokott tétetni, marhája gyengesége miatt, más erőtelennel össze fogva jelenik meg: azért büntetni nem lehet, hanem szántani egymás után kétszer tartozik. Instr. Ex Mag. C. 5. §. 16.

9. A' négy rendbeli szántás idején kívül, a' Jobbágy a' Heti marhás napokra, tsak két marhán tartozik kiállani azértis, ha az Uraság az ilyen munkákra négy marhás szekeret parantsol, azt két napi marhás robotba tartozik beis venni. Nro 2160. 1775.

b. A' Dupla robotra nézve.

1. Kaszálláskor, és Aratáskor, némellyek pedig Szüretkor, egy héthben a' robotot duplán kívánhatják, olly módon, hogy az Egészhelyes egy Marhás napot, és két gyalog munkást adni tartozik; a' félhelyes pedig és alább, vagy

egy Marhás, vagy pedig két gyalog munkást állít az Uraságnak a' szükséghez képest.

2. A' duplán vett robot úgy számláltatik mint ha azt két különböző héten szolgálta volna a' Jobbágy. A' mellyből önként következik, hogy azt a' szorgos munka idején szerfelett, és az Urbárium ellen kívánni tilalmas, és egy nap kettővel parantsoltatik bevetetni. Nro. 2170. 1772.

3. Az egy vagy fél nap távolságra lakó Jobbágyok, az első Tzikkely szerint egy Hónapban kétszer állanak elől négy-négy napi munkára, vagy világosabban szólván, Aratás, vagy Szüret idején két Hétben egyszer, jövet menettel együtt, négy napra. Természetes, hogy ha dupla gyalog munka kívántatik, két két szemellynek kell egy Háztól kiállani.

4. A' 'Sellérek se Marhás napi munkára nem kötelesek, se dupla robotot nem adnak.

5. A' Robotot mind nyári munkával le-szolgáltatni nem szabad hanem az egész Tartozásnak negyed részét, téli Hónapokra kell halasztani.

6. A' Földes Úr a' Jobbágyokat pénzért akarattjok ellen nem kényszerítheti: de robotban tartoznak előlállani, és ha alkú szerint magok jó szántokból fúvarozni akarnak, azt tőlök megtagadni sem szabad. Nro. 4581. 1772.

c. A' Hoszszú Fúvarra nézve.

1. A' közönséges Robottartozáson fellül, minden négy Egészhelyes Jobbágy, és így proportio szerint, a' Fél, és Fertállyosokis, egy, négy marhás szekeret tartoznak az Uraság' akarmikori parantsolatjára, (a' Szántás, Kaszállás, Aratás, és Szüret idejét kivé-

vén) minden idén egyszer két napi útra teher alá kiállítani.

2. Ha két napi járó földnél meszszebb kell a' terhet szállítani, vagy az Uraság a' lerakodott szekereket, vissza jövetre újra valamivel meg rakodtatja: mind az egész vissza jövet idejét, mind az oda vitelben két napon' felül szogált időt, a' rendes robotba bé kell venni.

3. A' Hoszszúfuvart rossz útakban ívánni, pénzel megváltatni, más munkával elszolgáltatni, vagy egyikesztendőről másra halasztani meg nem engedtetik.

4. A' melly költséget a' Jobbágyok ilyenkor az úton Vámokra, Révekre, Hidakra, vagy Állásokra tesznek: azt az Uraság erszénye viseli,

5. Hány Má'sát tartozik a' Jobbágy Hoszszúfúvarban vinni: az Urbáriom meg nem határozza ugyan, de az egyenesség nozza magával, hogy annak a' tengely, és vonó marhák erejét felül múlni nem lehet. A' kí ezzel be nem elégszik, Úriszék, és Vármegye által meghatározathatja a' Má'sa számot, jó és rossz útbán, nyári, vagy téli időben.

d. Az Ölfa, vagy Karátsonfa Behordás.

A' Karátsonfa bevitel, a' mint feljeb mondatotta a' Hözönséges Robottartozáson felül való munka, a' tűzi, vagy esett fával való szabados élésért.

e. Az Urbáriomi Vadászatra nézve.

A' kártévő Vadaknak kiirtására, minéműek nálunk a Farkasok, kóborló Vad disznók (vagy inkább a' Csavargók, Bujdosók) tartoznak a' Job-

bágyok Roboton kívül három nap, a' mikor parantsoltatik, az Uraság fegyverével, és töl-tésével vadászatra kiállni: de semmi más munkát vagy pénzt, e' helyett tőlök kívánni nem szabad. Nro accl. 3942. és 9461. 1806.

f. A' Felesleg Robotra nézve.

1. A' Jobbágyot az Urbáriomban meghatározott Robottartozáson felül valamely munkára, vagy teher vitelre szorítani nem engedtetik: hanem ha megalkúdott bérért azt önként, vagy megkínálva magokra vállalják.

2. Ha mindazonáltal némelly Jobbágházak olyan Népesek, és Marhásak, hogy pénzfizetésért akarkinek kapálni, kaszálni, vagy akarmi munkára elszoktak járni: az Urbárium megengedi, sőt az Igazság kívánja, hogy folyó Napiszámért, és kész fizetésért, az Uraság munkáira inkább álljanakki, mint másnak.

3. A' jövő esztendőre eső Robottartozást se előre be nem szabad kívánni; sem a' Jobbágy, ha észre nem vételből Tartozásán felül szolgált, azt a' jövő esztendei Tartozásába be nem számlálhatja: hanem a' Földes Ur minden ujj-esztendőkor kivel-kivel számot vetvén, azt a' mit felesleg szolgált, kész pénzzel folyó napiszám szerint kifizeti.

4. De hogy illy felesleg szolgálatok ne történjenek, a' Felséges Rendelések egyenesen parantsolják, hogy a' Napot kiszolgált Jobbágnak minden estve a' haza indulás előtt, a' Tiszt, vagy Hajdú, egész, fél, vagy Fertályos bartzát (Bledh) adjon, a' mellyet Vasárnap bemutatván, az Uraság, vagy annak Tisztje, a' mennyiséget a' maga Laistromába be-

írja, és a' Jobbágy rovássárais felmesse. Nro 18482. 1784.

5. Ha a' Jobbágy a' Mezőre Szőlőjébe, Malomba, Földes Úrnak Vámútján menni kénytelen: azért semmi Vámot nem fizet, se nem robotól: de ha fúvarba, vagy egyéb dol-gában meszszebbre megyen, vagy Vámot fi-zet; vagy pedig a' Híd, vagy Töltés-tsinálás-ban egy két napot szolgál.

6. Mindenféle robotozó napról meg kell tartani, hogy ha az eső, vagy havas szél, a' Ro-botost a' munkából dél előtt kiveri: az időt fél napi robotba be kell venni. Ha dél után szakasztatja a' munkát félben: az illy hijjános Robotnapot egész napha kell számlálni. Hogy ha pedig a' Jobbágy csak a' munka helyen je-lent meg: de még a' munkához nem fogott: mikor rossz idő lett: ilyenkor a' megjelenés semmiben se vétetik.

VI. A' Jobbágyok Adózásai (Datiae)

§. 65.

Minden házas Jobbágy, vagy 'Sellér fizet esztendő által Füstpénzt a' Házától 1 fl. felét Sz. György, felét pedig Sz. Mihály napkor té-vénle, a' Földes Úrnak. Ha a' Jobbágy több Sessiókat bír, és belső fundus van hozzájuk, vagy van rajtok Ház, vagy nints, annyi füst-pénzt fizet, a' mennyi a' Sessio. De ha az egy Sessióhoz tartozó belső Teleken több házak vagynak is, csak egy Füstpénz fizettetik.

2. Udvarától az Egészhelyes, és így (a' pro-portione) a' Feles, fertályos 's a' t. adózik, két Csirkét, vagy e' helyett, a' mint a' Földes Ur-nak tetszik, Pünkösd és Jakab nap közt, 6 xr.

két Kappant ősszel; vagy helyette 18 xr. (Ezeket se hizlalva kívánni, se kitsinységeként vissza vetni nem szabad,) és 12 Tojást, Tavasztól fogva Kisasszony napig, vagy helyette 4 xr.

3. A' Legelőtől egy itze kifőzött vajat Május közepétől fogva, Sz. Mihály napig, vagy helyette 20 xr. és az egész Helység közönsegesen egy borjút, vagy e' helyett 1 fl. 30 xr. külön külön pedig minden Jobbággy 3 xr. osszeséggel 51 xr.

4. Mitsoda esethen tartozik a' Jobbággy Földes Urának Urbárium szerint való fonással: felebb a' Kilentzed Rubrikájában megmondott. Itt tehát tsak arról tétetik szó, ha a' fonás mint Adózás úgy gondoltatik. Ezen tekintetben, hol a' Jobbággyok a' Kender termesztéset fonni szoktak, ott az Uraság gabonáját az önnön 'Sákjokban vinni nem tartoznak: de a' hol valóságos Kilentzedet adnak a' Kenderből, vagy ha azt Urbárialis taxa szerint pénzüll megváltjákis, mikor gabonát vinni robothan parantsoltatnak, azt az önnön 'Sákjokban tartoznak beméretni, és elvinni.

Rendkívül való Adózások a' Jobbággyoknak.

1. A' Földes Urnak magának Házasságilakodalmára valamellyes eleség.

2. A' hadi fogságból való maga kiváltására valamellyes pénzbeli segedelem.

3. A' Dietai költségekre, ha oda a' Földes Úr különös Királyi Levéllel meghivatik, egy Egész helytől 15 xr. ezüstben: de ezekről a' Földes Uraságok többnyire elmellőzéssel lemondtak.

A' Kalmárok, és Mesteremberek Adózásai.

1. Ha a' Nemesek, Kalmárok, Boltosok, és Mesteremberek Házhelyeket vettek fel; azoktól úgy adóznak, mint a' Jobbágyok.

2. Ha pedig az Uraság Curiajin, az Uraság Házában laknak, és Bóliájában árúlnak, vagy pedig az Uraság engedelmeiből, ugyan a' Curiaikon Házat és Boltot építenek; az Adózás az egyességtől függ.

VII. A' Tartozások, és Adózások behajtásáról.

§. 66.

1. Mindenféle Tartozásokat és Adózásokat ha másként nem lehet, Executio által is megvehet az Uraság.

2. Az Executióra kiküldött Hajdúk, vagy egyebek annyi egy-egy Garast kapnak napjára, a' hányan valósággal kiküldettek: de nem úgy hogy minden Tartozó, vagy Adós külön-külön egy-egy garast fizessen nekik. Instr. Ex. Mag. C. V. §. 30.

VIII. A' Belső Rendtartásokról.

§. 67.

A' Bírói-hivatalra Mindszent napkor minden Esztendőben az Uraság hármát nevez, a' kik közzül a' Község egyet választ. Melly Hivatal ezeket foglalja magában:

1. Hogy a' Közadót (kire kire személlyesen kiíratván) annak idejében beis szedje, és a' Vármegye Cassájába beadja.

2. Vontatóba, és Szállításokra, mind a' Katonaság, mind a' Vármegye Tisztjei, és egyéb Hazadolgában járó Személyek alá Lovakat, és ökröket a' Bíró rendel egyenes, és következő sorral. Melly dologban neki az Esküdtekis, a' Kisbírókon felül segédül lenni tartoznak.

3. A' Vontatás taxáját, vagy a' Quietantiát a' Vontatásokról, a' Bíró veszi a' kezere, és számotis ad rólok.

4. A' Szálló, és Quártélyos Katonaságszáma-ra hajlékot, és Istállót a' Bíró mutat.

5. A' Helységnek minden jövedelmeiről, és költségeiről, minden esztendőben számot ad.

6. A' Szálló, és Quártélyos Katonaság élelmet, szénáját, szalmáját és abrakját a' Bíró kötelessége kiparantsolni.

7. Computusra, mind a' Katonazághoz, mind a' Szolgabíróhoz, a' Bíró megy a' Notariussal együtt.

8. Ha mi parantsolat a' Szolgabírótól érkezik, akar valakinek megfogatására, akar' új Katonák állítására: azt végezni a' Bíró kötelessége.

9. Az Útak, hídak, tűz, és vizedények a' Bíró felvigyázása alatt vagynak.

10. Az Útban, vagy faluban megholt gyá-moltalanokat, a' Bíró temettetiel közköltse-gen.

11. A' rossz embereket, Gonosztévőket köteles a' Bíró befogatni, és kézre adni.

12. A' helység' nevében a' Bíró veszen Esküttjeivel együtt, Makkot, Legelőt, 's egyebet árendába.

13. A' Házakat, Konyhákat, a' nagy szél és szárazság idején köteles a' Bíró megjáratni, és a' tüzelést letiltani, kéményt sepretni, és a' vizedényeket megtölteni parantsolni.

14. A' Helység Csordássa, Ökör, Ménes, és Borjú-pásztor' fogadása 's a' t. a' Bírótól függ, és ezek az ő páltzája alatt vagynak, mint szinte az éjjeli Vigyázók, és Strásákis.

15. Ha valami állat megvesz (dühödi) a' Bíró kötelessége az Uraságtól puskát, és fegyvert kérni.

16. Ha dögöt veszen észre: az Uraság Tisztjének a' Bíró tüstént jelentést tenni tartozik.

17. A' gyanús Idegen-emberektől, Koldúsoktól, az Utazó-levelet előkérni a' Bíró kötelessége, és a' Nemigazjáraatbelieket letartóztatni.

18. Az Uraság minden Urbarialis parantsolatjainak hűséges végbehajtása a' Bírótól megkívántatik.

19. Ha valamit a' Helység számára az Uraságtól kérni kell, vagy valaki ügye mellett igazán szólni szükséges: a' Bíró küldetik Esküttjeivel.

20. Ha a' Faluban Égés van, a' Bírnak jelen kell lenni, és legelsőbenis Óltókat, és Strásákat rendelni.

21. Ha a' Marha a' Mezőben kárt tesz, azt a' Bíró betsülímeg, két Eskütt-társával együtt.

22. Ha a' Faluban valaki Testamentomot akar tenni, a' Bírónak, Notáriusnak, és egy Esküttnek azon jelen kell lenni: jó ha a' Pap is megjelenik.

23. Ha a' Bíró rosszul viseli magát: az Uraság leteheti; és helyette hármat kinevezvén mást választathat.

24. A' Notáriust, és Eskütteket a' Község a' Földes Úr nélkül választja, és el is botsátja.

25. A' Bíró az ő Hivatala a' Közadó alól ki nem veszi.

26. Az Uraság a' Bírótól minden idén számot tartozik venni, mind a' Közadónak igazságos Kivetése, 's Beszedéséről, mind pedig a' Helység magános Cassajáról; és ha az Uraság ezt elmellőzi: a' Vármegye Tisztje fog számot venni.

27. A' Földes Úr hire nélkül a' Község maga nevére semmi Pénzt fel nem vehet.

28. A' Jobbágyoknak, ha egymás közt panaszszok van; a' Földes Uraság, vagy ennek Tisztje benne a' Bíró.

29. Ha kinek a' Tisztek ellen van panaszszok; egyenesen a' Földes Úrnál keressék legelsőben is Sérelmek orvoslását: a' ki-is ha eleget nem tenne, a' Vármegyénél tehetnek panaszt.

30. A'ban az esetben, ha a' Jobbágyoknak maga a' Földes Úr ellen van panaszszok; a' Földes Úrhoz tartoznak legelsőben is folyamodni. Hogy ha pedig a' Földes Úr Igazságot nem tenne: a' Jobbágyok egyenesen a' Vármegyéhez folyamodhatnak.

31. A' melly Földes Úr vagy Tiszt, a' Jobbágyokat, a' Felsőséghez való folyamodásért megbünteti: szintén úgy ítéltetik meg, mint az, a' ki a' Jobbágyokkal kegyetlenül bánik.

32. A' Jobbágyoknak minden ügyes bajos és panaszos állapotját az Uraság ingyen folytatja. E' végre.

33. Meg nem engedi az Urbáriom 24 páltza büntetés alatt, hogy a' Jobbágyok magok közt pénzt szedjenek, vagy Collectát tsináljanak, a' végett hogy titkos úton-módon panaszt tehessenek, vagy az által rossz szándékjoknak kivitelét előlsegíthessék.

M Á S O D I K R É S Z.

A' Felvigyázásról.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Végrehajtások Megnézéséről,

§. 68.

A' Felvigyázásnak tárgya.

I. A' Végrehajtásoknak Megnézése.

II. A' Számadásoknak, ezek holnapos Kivonásinak, és a' Tabelláknak a' rendes időre való elkészíttetése, és az Urasághoz béküldése.

§. 69.

A' megnézésre ezeket szükség megtartani:

1. Az Uraság épen meg nem elégeszik azal; ha a' Gazdatiszt csak a' szobából gazdálkodik; és szemeivel nem látja, mint hajtatnak végre az ő Rendeléseit.

2. Tehát a' Munkásokat mindennap sorral megjárja, akarhova rendelteis őket; és akarmi kedvetlen idő legyenis. És az Uraság be nem fogja venni az olyan mentséget: *hiszem én megrendeltem; de a' Gazda, az Ispán, vagy Hajdú ellenkezőt tselekedett.*

3. A' külső Majorokat, és Ispánokat minden héten ugyan sorban meg kell jární: mind-

azonáltal azt, a' hol valami épül, készül's a't, mentől gyakrabban meglátja, annál jobb. A' Szántás-vetés mi karban van kint? a' Gazdatisztnek szemeivel látni kell.

4. Különösen utánnok nézzen a' Gulyásoknak, Csikósoknak, és Birkásoknak; és ha mi orvosolni való van Legeltetésben, vagy Teleltetésben tüstént rendelést tegyen; és a' dolgot ne halasztza a' Tisztulás napjára. Kivált pedig az Itatók', Kútak', és Viz', mi karbanléttét annál szorosabb kötelességének esmerje; mentől nagyobb a' szárazság.

5. A' mikor a' Mezőn akarmi ok miatt Munkások nintsenek: a'kor, a' Magházakat, Pintzéket, Cséplőket, és a' Vetéseket vegye szám alá.

6. Úgy szinte arra is időt szakaszson legalább minden Holnapban egyszer, hogy a' Pénztárt megszámlálja, és azt a' Számadókönyvvel összevesse.

7. Ha a' Levelezők a' Termés folyó árráról a' Tudósítást elmulatják; vagy azok felől méltán gyanakodni lehet: a' közelebb eső piatzokra elmenjen. De a' Vásárokra (vagy kell, vagy nem) elkotsikázni a' Gazdatiszti Hivatal ellen való dolognak tartatik.

8. Végre mindazokról, a' mellyeket látott, tapasztalt, a' Tisztulásben relatiót tegyen; és innen, a' hol a' dolgot minnyájan tudják, az érdemeseket az Uraságnak is minden 14 napban körüllálásosan tudtára adja. A' mellyek pedig sijetők, azoknak 14 napot várni nem kell; és a'kor, mikor megírhatja.

MÁSODIK SZAKASZ.

**A' Számadó-könyvnek', Kivonások', és Tabel-
lák' készítése , és az Urasághoz való bekül-
désnek idejéről és módjáról.**

§. 70.

A' ki magának gazdálkodik is , tartozik ma-
gát megbírálni , annyival inkább a' mások
helyett való Gazdálkodás' természete hozza ma-
gával , hogy a' Gazdatiszt minden cselekedeteit szem , és a' megítélés eleibe állítsa.

Ezen dologban a' Gazdatiszt vagy egyedül
forog , vagy pedig Segédjei vannak , úgymint
a' Pénztartó , Magtartó , Ispán , Gazda , Kul-
tsár , és egyebek.

Mit tselekesznek ezek ? az Uraság bizonyos
idő szakaszonként kívánja magának bemutattatni:
vagy a' Conto currentet időről időre bevárja.

A' Számadó-könyv egyszerre , és egy tso-
móban bizonytságot teszen ugyan a' Gazdaság-
nak folyamatajáról ; és így ez elég is volna a'
kívánt dolog előmutatására : de minthogy ez
sok részekből áll , és sok kezek által vezette-
tik ; és e' miatt a' dolog helyes megítélése hosz-
szú és nehéz ; az Uraság pedig az egész Gazdál-
kodás mivoltáról már előre is hitelesen meg-
győztetni akarván , e' következő Rendeléseket teszi , a' mellyeknek Végrehajtásokra va-
ló Felvigyázás a' Gazdatisztet szorossan nézi :

§. 71.

1. Minden Tiszt , a' ki a' Termést , vagy
a' Pénzt kötelessége szerint keze alatt tartja ,
(minthogy az a' másé) arról számolni is tarto-

zik időről időre. Mindazáltal hogy a' dologban egység és rövidség legyen.

2. Bogláron, és Atsiban rendeltetnek két fő számadók, úgymint a' Pénztartó, és Magtartó; a' kiknek számadó-könyveikhez mint Toldalékok (Adnexa) járúlnak a' Csobántzi, és Datreki Ispánok, mint fíjók Pénztartók, és Magtartók holnaponként való Számodásai.

3. A' Számadó könyvek minden Toldalékokkal, Bizonyításokkal, Meghagyásokkal (Commissio) Tanúságokkal (Documentum) és Menedék levelekkel (Quietantia) kísérve minden Esztendő első napjára adattatnakbé az Uraságnak.

4. De hogy mind az eladni való Termések, és Tenyészetek mennyiségét: mind pedig azt, mi pénz van a' Tárban, vagy kiknél van kint, és mennyi? megkívánja az Uraság, hogy mind a' két fő Számadókönyvekből, Holnapos-kivonások küldessenek hozzá minden Holnap utolsó napján, mindenféle Bévételek, és Kiadásokról. Különösen pedig a' Pénztár' Kivonása mellett az Adóssaknak és Hátramaradtaknak Névszám Laistroma is megküldessék. Hogy pedig az Uraság a' nélkül, hogy a' számadókönyveket felhagyassa, megtudhassa, mi volt mind a' 12. Holnapban, mind egész Bévévése, mind kiadása, és mi maradt kint? mind a' 12 Holnap Bévévéseiről, és Kiadásairól szükséges, minden Uradalomban különösen egy egy Summás, vagy közönséges kivonást (Summarius Extractus) az Esztendő végére az Uraságnak a' számadó Tisztek által úgy elkészítve beküldeni, hogy ez a' Kivonás, az egész számadó könyvekkel pontban megegyezzen.

§. 72.

Mihelyt a' számadó-könyvek bézaratnak, hogy meglehessen tudni, melly megrakottan, vagy üressen megyen a' Pénz, és Terméstár, egy Esztendőről a' másra által; és hogy valóságosan megvane' mind az, a' mit a' Számadó-könyvek, mint Maradékot előmutatnak: mindenek felhányatni (inventari) parantsolatnak: a' miben ezeket kell megtartani:

1. A' Felhányáson, vagy maga az Uraság, vagy pedig ennek Birtossai fognak megjelenni, és így a' Felhányásra két személy kívántatik t. i. a' számadó, és a' Biztos felhányó; és a' mit mennyinek találnek, kinél, és mi karban? akár Pénzben, akár Adósságban, akár pedig Termésben, és Tenyészetben: felszámolják, megméri, öszszeszámolják, felírják, és hitelesen alólírván, egy példában az Uraságnak megküldik; más példában pedig a' jövő Esztendőbeli számadás mellé megpetsételve, és alólírva, mint hiteles Tanúságot által adják.

2. E' szerint minden számadó-könyv a' Felhányáson kezdődik, és ugyan azonnis végződik.

3. Egyúttal a' Felhányó az Adósságoknak, Tartozásoknak, és Hátramaradásoknak szorososan végére járván, a' mit veszedelemben lát: az eránt a' Gazdatisztet, és Fiscalist tudósítja. A' mi pedig Megvehetetlenné vált, megjegyzi: és az Uraságnak bejelenti, hogy végére járhasson: ha nem gondatlanság miatt letté ez, vagy amaz Adósság megvehetetlen. Ha az eset szerentsétlenség: azt a' Számadásból ki kell hagyatni (exassignare) ne hogy vele a' számadó idővel terheltethessék, haladék nélkül.

4. Ugyan így kell azon gazdasági Eszközöket, Készületeket, Házibutorokat, Edényeket, és szerszámokat 's a' t. darabról darabra felhányni, és mi karban van ez, vagy amaz, feljegyezni; hogy a' Gazdatiszt a' Felhányás Laisztroma szerint azt, a' mi a' használásban elkopott, elvásott, elszakadt, eltört: a' Cselédek 's egyebek keze alól a' számonadásból ki hagyni meghagyhassa. (committere) A' mellyek pedig gondatlanságból, vagy hibásan elvesztek: azoknak árrát kinek kinek fizetéséből a' Pénztartóval fenttartathassa.

§. 73.

Az Uraság kívánván időről-időre tudni: mennyi a' Jobbágy, a' Jobhágyi Erő, Tartozás, és ezeknek Adózások? azt rendeli, hogy

1. A' Gazdatiszt minden Esztendő' elején Januáriusban ezekről egy Tabellát készítsen, Urbariomi Tabella név alatt; és az Uraságnak a' Hónap végével küldjebe. Készítésére szükséges, hogy ezen Tabella egyúttal

2. Házi (Domestica Conscriptio) özszeírásis legyen, hogy belőle az Uraság ne tsak azt láthassameg, mi a' Jobbágyok Tartozása, és Adózása; hanem aztis, hány a' Lélek, a' dolgozó kéz, a' marha, a' barom, mennyi kinek kinek a' birtoka, és hogy az megvané valósággal a' Jobbágy kezén, a' minek Urbárium szerint ki kell adattatni; vagy mit zálogosított el ezekből a' Jobbágy, vagy mi adósságot tsinált rá? és végre hány az iparkodó Ember ez, vagy amaz Faluban, és hány a' szerentsétlen, sok gyermekes, magtalan, vagy korhely?

§. 74.

Hasonló kötelessége a' Gazdatisztnek, hogy Februárius végére azon Tabellátis elkészítse, Megállított Jövedelmek (Fixi Proventus) név alatt, a' mellyből az Uraság bizonyos pénzbeli Jövedelmét megítélhesse; és tudja magát a' költségre nézve mihez tartani. Készítésére ezek szükségesek:

1. Ezt a' Tabellát a' Pénztartóis alólírja, hogy azzal ne menthesse magát, hogy nem tudta légyen mit, kitől, és mennyit kell beszedni (incassare).

2. A' Tabella végére az okokatis fel kell jegyezni: miért nagyobb vagy kisebb most a' Jövedelem, mint tavaly? De minthogy ezen Tabellában az összehasonlítás kedvéért a' végén, a' Summa után mindenkor, a' múlt Esztendőről való Megállított Jövedelmek Summájatis által kell írni; azomban pedig megesik, hogy a' múlt Esztendőnek kezdetétől fogva, annak végéig egy, vagy más okból, az ígért Summa nagyobbodott, vagy kevesedett; azért is a' különbözőségnek okát az ujj Tabellában is elől kell adni.

§. 75.

Minthogy a' Robot, mint Munka a' Számadó-könyvekben, se mint készpénz, se mint Termés vagy Tenyészet sehol bé nem iktattathatik; azomban pedig Jövedelem, és annak hoválett fordítását tudni az Uraságnak Jussavan: ezt a' Rendelést teszi, hogy

1. A' Robotról minden Gazdának, Ispán-nak, a' ki Robotban dolgoztat, rendes számadást kell vezetni. Melly számadásban a' dolgozóknak neve, tartozása, hátramarádása's a' t.

mint Bevevés, és ennek, hol, 's mikor, és mivel lett szolgálása, mint Kiadás szükségesképen elől kell számláltatni.

2. Hogy ezt a' Jövedelmet az Ispánok, és Gazdák igazán, és vesztegetés nélkül fordították a' Gazdaságra: a' Gazdatiszt felvigyázása alá tartozó nagy dolog.

3. Erre nézve minden Gazda, és Ispán az ő számadása alá bízott Robotok' Bévételét, és kiadását Februarius közepére elkészíteni, és a' Gazdatisztnek alá írva beadni tartoznak. A' ki is a' részes számadásokból egészet tsinálni, és Februarius végével az Uraságnak beadni köteles. Melly Tabella utolsó rubrikájába az is beirassék, hogy: kitsoda, hány, pénzülkifizetett Robotot szolgált, és mivel fizettetett gyalog, vagy marhás munkája napjában?

§. 76.

A'Szegődség Tabellája'készítése egyenesen magát a' Gagdatisztet nézi, minthogy ő fogja, vagy eresztie legalább a' Cselédeket. Készítésére ezek rendeltetnek:

1. A' Tabellát December első Hétjében bé kell már az Uraságnak a' Helyben hagyás végett küldeni (pro Ratificatione).

2. Ezen Tabellát a' Gazdatiszt, és a' Pénzel, vagy Terméssel fizető Pénz és Magtartó tartoznak alólírva, és három példában elkészíteni. Az egyik az Uraságnál marad; a' második, és harmadik pedig a' számadó-könyvek mellé Tanúságul mellékeztetnek.

3. Ha mi változás esett benne a' Sz. Mihály napi bejelentés után: az a' Tabella végire feljegyeztessék, az alatt a' számalatt; a' melly alatt a' Helyben hagyás valamellyik szegődöttre nézve, megérkezett.

4. Akárminémű fizetése legyen valakinek, u. m. föld, rét, szalma, vagy robot elengedés: az pénzben mind kitetessék folyó árra szerint; és úgy iktattassék be a' személy után, a' fizetés rubrikájába.

§. 77.

A' Gazdatiszt Iparkodásának legvilágosabb bizonyysága a' Termés, és erre tett Költség közt vont Biláncz. Ezt az egész Iparkodás Bilánczát (talán lehetne Megbirálásnak nevezni magyarul) Termés Tabellának hívják, és Biláncz formába én öntöttem először, gondolom. Erről tehát az Uraság azt a' rendelést teszi:

1. Az egész Termés u. m. Gabona, Széna, Bor's a't hitelesen összeírván, a' Magtartó Keze, és Számadása alá, alólírva adasék által: de ezekből a' Gazdatiszt kötelessége egy Terméstabellát készíteni; és az Uraságnak minden idén November végével beadni. Készítésére ezek szükségesek:

1. A' termő Táblák, Rétek, és Szőlők állandóan egy névvel neveztesse, és hitelesen felmérve; hogy a' föld hány Holdat; a' Rét hány kaszást, és a' Szőlő hány kapást téssen?

2. Minden nevek minden Esztendőben azon rendel irassanak egymás után, a' mint először irattak.

3. Ha valamellyik Tábla, Rét, vagy Szőlő, a' tavalyi termésre nézve az idén felebb, vagy alább száll: a' dolognak az oka is kitetésék a' Tabella végén.

4. Hogy a' Termést a' Munkával, és Költséggel bilánczírozni lehessen: minden Költségeket pénzre kell változtatni; és úgy a' Tábla, Holdszám, rátett munka Rubrikáji alá,

ezeknek Censusát aláírván, az egész Költséget egy Summában ki tenni. Ezen Summa után jön osztán a' Termés, és ennek árra p. o.

1. A' *Várdombi Tábla*. 700. Hold alá a' Censust. a' 2 fl. mentrá trágya szekér 1500. szerét a' 2 fl. annyi: Szántás első a' 2 fl. Keverés a' 1 fl. Vetés, és boronálás a' 1 fl. 30 xr. Ment rá arató a' 30 xr. ennyi, — behordószer a' 1 fl. ennyi — Termett ellenben kereszt 5000. Igér próba szerint, 1 Köb. 8 itszét. Lehet tehát reményleni 5000 Köblöt. Innen a' Cséplő-rész per 10-dik köből levonatván; marad 4000 köből. Er pénzben, köblét a' 2 fl. vétén 8000 fl. Summája a' költségnek 5000 fl. Ezt a' Termésből levonván, van nyereség fl. 3000.

2. *Fűzes Tábla*. 's a' t. és így tovább.

5. Minden Termesztő Ispány, és Gazda a' maga Terméséről részes Tabellát tsinálván egész árkus papirosra, ezekből a' Gazdatiszt Közönségest (generalis) készít, és maga is alól írja; 's az Ispányokkal is alól íratja:

§. 78.

Az Uraság ugyan éppen nem akarja, hogy a' Tisztek a' sokféle Irományok készítése miatt, a' külső Gazdaságra való Felvigyázástól elvonattassanak: mindazáltal fenttartja magának, hogy a' Tenyésztetésnek hasznáról, vagy káráról, vagy általjában, vagy pedig tsak valamellyik ágáról, szint olly rendes Bilantz készítést parantsolhasson; mint a' Termésről tsak épen most mondatott. Külömben meglegszik, ha a' Gazdatiszt, a' Magtartó által minden Esztendő végével, akar a' Felhányás, akar pedig a' Maradék (Remanentia) Tabellák.

ból a' Tenyészet' tavalyi, és ideji Summáját kivonatja, és béküldi.

Ugyan ez a' Rendelés tartassék meg a' Cséplés tabellára nézve is, annyival inkább hogy a' Termés-Tabellából hitelesen meglehet látni, mind a' Termés mennyiségét, mind pedig a' közönséges Próbátétel Rubrikájából meglehetősen megítélni, mennyi szemet kellessék az egész szalmás Termésből várni.

H A R M A D I K R É S Z.

A' Rendtartásról.

§. 79.

I-ső és fő tárgya a' Rendtartásnak a' Pénztár (Cassa) E' körül ezeket kell megtartani:

1. A' Cassát minden Holnap végével, a' Számadó-könyv Holnapos Kivonásával együtt az Uraság bekívánja. Kovátsiból mindazáltal minthogy az igen messze van minden fertály Esztendő végével.

2. Minthogy a' Pénztár, egyenesen a' Pénztartó (Rationista) keze alatt áll: az egyenesen maga is vigye az Urasághoz, legalább egy Hajdú, vagy Jáger kísérése alatt; és mások által ne küldje. De Menedéklevél nélkül azt még az Uraságnak magának se tartozik általadni.

3. Illyenkor a' Gazdatiszt előre Kivonást tsinálván a' Pénztartóval elhibető Tűdősítást tegyen arról: a' mi a' jövő Holnap' végével be fog küldetethetni.

4. Hogy a' Gazdatiszt Igéretét megtarthassa: Az Adósságokat, Tartozásokat, és Hátramaradásokat minden Héten a' Tisztülésben ki-

írja a' Pénztartóra (assignet). A' mit ez látván, maga minden Holnapban kimenjen a' Tartozások' beszedésére; és Hajdúkat küldeni éppen meg nem engedtetik.

5. Különösen a' Borárosoktól minden Holnapban számot vegyen az elkölt borok árráról: és a' mittőlők beveszen: azt a' Borkönyvbe megnyugtatóan beírja.

6. Az Árendások után, ha tehetők: de Terméseket nem akarván elharátsolni, tágulást kérnek: a' Pénztartó a' Gazdatiszt Meghagyása mellett, egy Holnapot, a' Vevők után egy Hetet; a' Jobbágyok után pedig egy fertály esztendő a' fizetés napján túl, várakozhatik. De ha e'kor se fizetnek; sőt az Uraság pénzét elveszhetőnek látja: egy órát se várakozzon, hanem a' dolgot a' Gazdatisztnek, vagy a' Fiskalishoz jelentse.

7. Ha mind ennyi Vigyázás mellett is megcsúszik; hogy valamelly adósság megvehetetlenné válik mint ez a' Borárosokon, Sajtosokon, Bóltos, Húsáros, és Pályinka-égető 'Sídókkal, az Árendának nagy feltsikoritása után, gyakrabban megszokott történni: a' Gazdatiszt a. a' dologból magának azt a' tanúságot vegye; hogy: Az igaz lparkodás nem az árendának feltsigázásában; hanem a' Termesztésben Tenyésztetésben, és ezeknek vigyázva való, és okos Eladásában állván; az árendát mód nélkül fel ne verje; 's dologkerülő, többet ígérő, 'élősködő Embernek azt soha sem adja; hanem vagy Értekesnek, vagy pedig Szorgalmatosnak. b. A' megvehetetlen adósságot hitelesen megvizsgálván, a' kárt annak igaz okával együtt az Uraságnak jelentse; és a' Summát a' Kihagyásra kiíratni (exassignari) kérje.

8. Az Uraság Pénztárjából valakinek csak egy órárais, meg nem engedtetik, hogy költsön pénz kiadattathassék. De valamint a' kivétel egy részről tilalmas; úgy más részről az se lesz megengedve, hogy a' Pénztartó a' maga pénzét az Uraságéhoz tehesse.

9. A' Gazdatiszt, vagy a' hol van, a' Számvévő (Exactor) kötelessége, hogy a' Pénztárt minden bizonyos idő nélkül, elpetsételje; és a' Számadó könyvből a' Mennyiséget kihúzáván, a' Cassát megszámlálja. Ennek ott van helyje, a' hol a' Pénztartó ereje felett rugódozván; a' Pénztár eránt magát gyanússá teszi.

10. Ellenben a' Pénztartóis, a' mennyire lehet a' Gazdatisztnek minden Vételeit a' fizetéssel; és Eladásait a' Bevétellel köteles bizonyossá tenni; és így a' rugott borjúk, Tinók, Meddő tehenek, és ökrök' összevezetelen megjelenni.

11. Ha Vevők érkeznek: a' Gazdatiszt a' Pénztartótól előbb (mint sem alkúbaereszkedne) a' nyereségre összevevett dolgoknak mennyiben-léttét kivonni tartozik.

§. 80.

II dik Tárgyja a' Rendtartásnak, a' Magház, és Gabonás, s Szénás pajtákra való Felvigyázás: a' mihez ezek rendeltetnek:

1. Minden Gabonás, és Szénás pajták zár, és kerítés alatt tartassanak, és ezekbe Napkölte előtt, és Nyugta után, semmi bejárás, vagy dolgozás meg ne engedtessék: a' pipát pedig ide csak bevinni is, nem hogy pipázni senkinek szabad nem lessz.

2. Az érdemesebb, vagy megtisztítható Termések mindjárt a' Cséplő pajtákban a' felszórás után, meg is rostáltassanak.

3. Mind a' Magházban a' Szembe, mind a' Pajtában az Asztagokba, és Kazalokba bé legyen szúrva, a' mennyiségről, minéműségről, a' Tábláról, és az Esztendőről a' Róvás.

4. Ha a' Gabona, vagy Széna kazalok beáznak, és megromlanak, a' Gazdatiszt vigyázatlanságának fog tulajdonítani: De ha a' Cséplők rosszúl dolgoznak (pedig a' Gabona szárazon, és nem szívósan van összerakva) és a' bemérés a' Próbacsépléstől igen messze jár: a' Magtartó fog róla felelni.

5. Mitsoda rendel csépeltesse nek a' kazalok; és etetessék meg a' széna: a' Gazdatisztnek felebb, e' részben kiadott Rendtartások megmondják.

6. Az Életet nyárban minden két Hétben, és télben minden Holnapban meg kell egyszer forgattatni, a' Magtartó vigyázása alatt.

7. Hogy a' nagy meleg, hó, és eső kárt ne tsináljon a' szemes gabonában: az ablak táblák bezárására, és kinyitására, a' Magtartó Számadónak (már ez akar Pajtamester, akar külső Ispány legyen) kötelessége vigyázni.

8. Mentől betstelenebb a' Gabona: annál inkább szükségesebb azt megrostáltatni. Ezen a' Vevő jobban kap.

9. Soha eladni való szemes gabona nélkül a' Magház ne hagyassék.

10. A' Töltésekben azt a' rendet kell tartani, hogy a' különböző tisztaságú, és jószág magok össze ne kevertessenek; és ezt nem tsak a' Búza, hanem a' Rostaalljáról is meg kell tartani.

11. A' Vonós, és Utazó marhák számára a' szénát 10—12 fontos portiókba szükséges köötzetni, és kinek kinek kiadni.

§. 81.

III-dik Tárgya a' Rendtartásnak a' Píntzékkel való bánás. Ehez ezek rendeltetnek:

1. A' hol a' Kereskedők a' bort akó, és nem hordó számra szokták venni a' Píntzékhez alkalmaztatott hordók 45 — 120. akósok tsináltassanak, és vas alá vétessenek.

2. Az ilyen hordókkal való könnyebb bánásra, bőr szívárványok, feltöltő kádak, réz tsapok, hordó emelő'srófok, hordó leeresztő bakok, fel'srófolható kissebb, és nagyobb vasabrontsok, töltikék, füles sajtárok, kárméntők 's a' t. tartassanak készen.

3. Azon Csárdákra, és Vendégfogadókra nézve, a' mellyeket az Uradalom maga borával szokott tartani, öt akótól fogva, tíz akós kissebb hordók tartassanak, hasonlóan vasabrontsok alatt.

4. A' nagyobb boros Píntzékhez a' borokkal bánást, és nagyhordók tsinálását értő Kádárok fogadtassanak.

5. A' Píntze kultsok mindenkor a' Magtárónál, vagy a' rendes Kultsároknál álljanak; és ezek tudta nélkül a' Kádárok a' Píntzékbe nem járhatnak.

6. A' borok két Hétben csak egyszer rendeltetnek töltögetetni; és a' hány ittze ilyenkor a' töltögetésre felmegyen: azt a' Számadó magának hitelesen bizonyíttassa. E'ként a' hordók megtöltögettetvén, szájjaik bepétséltetnek, a' mellyeket a' jövő töltögetésig felbontani nem szabad.

7. Ha a' borok, a' hordók nem tisztogatása miatt zavarosok, és színetlen töröttek; mind a' Kádár, mind a' Számadó felelettel fognak tartozni,

8. Ha a' bor a' Pintzékben fogyatkozik: a' Gazdatisztnek jókor jelenteni szükség.

9. Azon Csárdákat, és Vendégfogadókat, a' mellyeknek a' szomszéd Uraságok, vagy Birtokosok, Vetélkedő társai lehetnek, vagy az Útazóknak kezekre esnek: különösen jó borokkal kell tartani. Erre nézve két hordót kell egyszerre petsét alatt kiadni, t. i. jobbfelét, és alábbvalót, vagy drágábbat, és oltsóbbat.

10. A' Számadónak kötelessége az ilyen Boráruló helyeket véletlenül gyakrabban meg nézni; és végére járni, hogy a' Borárosok a' kiadott bort nem vesztegetiké meg.

11. A' Gazdatisztnek különös felvigyázására tartozik az, hogy a' Vendég szobák tisztán, és készenn tartassanak mindenütt, a' Vendégeket ne terheljék; és az Útasok számára mindenkor valami enni való is tartassék készen.

§. 82.

IV. Külömbféle rendtartások a' külömbféle tárgyak körül u. m.

1. Az Uraság minden Malmaiban ezek szorosán megtartassanak.

a) Minden Malomban legyen Má'sa, a' mellyel minden gabona nemek fontra vettetésén, a' mennyiség mind a' 'Sákokra, mind a' Jegyző könyvbe felirassék; és ugyan így adassék kinek kinek a' magájé a' megörlés után kezére. Ezen végre a' Felséges Helytartó Tanács Orletés Tabellája minden Malomban rá-mában foglalva a' falonn függjön. Az apró falusi Malmokban pedig, a' hová szitát állítani a' víz nem engedvén, Irást-tudó Molnárt se lehet találni: az a' rend tartassék meg, hogy a' mint a' 'Sák szemmel tele, vagy félig van,

ugyan annyira liszttel megtömve adassék vissza.

b) Ha a' Molnár a' szemet csak megdarálja, és nem jó lisztet tsinál, vagy azt megéget-teti: a' kárt megfizetni köteles.

c) Mikor az örletés szorgos: az a' sor tartassék meg, hogy legelsőben is a' Katonaságé, azután a' Jobbágyoké, ezek után a' Külsőké, és úgy azután a' Molnár maga gabonája öntessék fel.

d) A' Molnárok a' mennyire lehet, az Embereket az őrlés után ne várakoztassák; annyival inkább tőlök kézimunkát, Áldomást, 's több illyeket ne merjenek kívánni az őrlésért, a' Vámon felül.

e) A' Szita pénzt a' Tisztülésben kell időről-időre meghatározni.

2. A' Pályinka égetők, hogy a' Jobbágyokat meg ne tsalják: a' Gazdatiszt, mind a' Szilvával, mind a' Törkölyjel próbát tetessen Eskütt emberek jelenlétében; és a' mi egy akóból kijön; az vetessék Czinosurának, kinek kinek szilvájához vagy törkölyjéhez.

3. A' magános gazdálkodó külső Ispánok az ő határjokban legelő Marhákra, Pintzékre, Magházakra, Gabonás, és Szénáspajtákra nézve Holnapos Számadók lévén, a' mint fellebb megrendeltetett, azt itt előadott Rendtartásoknak is alá lesznek vettelve.

4. Hogy annál könnyebben elejét lehessen venni akarmely következhető kárnak: minden Tiszt kitsinytől fogva nagyig, akárhol, és akarmi végett fog az Uradalomban széltjánni; mind a'ról, a' mit lát, és tapasztal, a' Tisztülésben írásbéli Jelentést tegyen. De ha a' Gazdatiszt a' hibát orvosolni elmulatná: az Uraságnak egyenesen hírt tenni (referre) köteles.

5. A' Gazdatisztek mellé adatott Pajtamesterek, Praktikánsok, és Diákok, tsak úgy reménylhetik Előmozdítatásokat, (promotio) ha a' Számadáshoz készülők a' Számadók mellett, a' Mezeigazdaságra készülők pedig a' Gazdatiszt mellett, az ő nékik szükséges tárgyakban szorgalmasan forgolódnak; és viseletekről az említett Tisztség az Uraságnak, ditséretes Híradást téssen.

6. Különös Rendtartás az, a' Majorbéli Lovak hőrül, hogy a' Gazdatisztség vegyen össze a' hibázó lovak helyett, 5. — 6. esztendő, győző, erős, és a' mennyire lehet szép, és egészséges Kantzákat: ezeket hágattassa meg mindenidén, az ezen végre felállított Ménekkal. Ha valamellyiknek ez által különös szép tsikója esik: az eránt az Uraságnak jelentést kell tenni. Az Uraság az ilyen sokatígérő Csikókat megfogja venni a' Gazdaságtól.

7. Az N. N. Csirából, ha mi feleslegvaló • Tirol, vagy Üsző szaporodik: azokból legelőbbis az Uraság' Csiráit kell remontázni; és azontúl a' magokat jelentő Uraságoknak szolgálni. Mig a' Tehenek el nem vénülnek, de már a' legjobb időnn túl vagynak: addig kell eladni, hogy a' Vevőis még egy két borjút válasszon magának tőlök. Így az árrát jobban megadják. A' mellyek két idén egymásután meddön maradtak: (pedig még fiatalok, és egészségesek) azokat más Majorba kell áltadni. De ha itt se találunk borjút fogni: végképen ki kell mustrálni.

8. Az N. N. Merinos birkákból, a' többi Seregek újítatnak meg először, azután pedig bizonyos kihirdetett napon, a' feleslegvalók kótyavetyére bortsáttatnak.

9. Kétféle Sertéseket tenyésztetvén az Uraság, t. i. göndör, és sima szőrűeket mind a' kétféléből kell minden Esztendőben az Uraság szükségére hizlalni t. i. göndör szőrűeket 6 — 9 darabot'sírnak: a' simákból pedig szalonnára 2 és süldőt 6 — 8. darabot sunkának: és a' fel-füstölt malatzokat az Uraság számára bé kell adni.

10. A' Méhek eránt azt a' rendet kell megtartani, hogy minden Esztendőben háromszor kell a' Kasokat megszámlálni, t. i. először tavasszal, mikor a' telet kiállották. De a' lép kedvéért a' megnyíréssel nem kell őket háborgatni, másodszor, mikor a' Rajzást elvégezik; és harmadszor, Őszkezdetén, mikor a' kasok felveretnek; és a' tenyészők elrakatnak. Az N. N. nagy Méhházban 20 — 25 font mézet meg kell a' Méhész kezén hagyni, hogy a'ból a' fogyatkozottakat táplálhassa.

11. Mind a' Marhákat, mind a' Barmokat meg kell minden idén erőssen mustrálni; és a' Véneket, nemegésségeseket, formátlanokat, fogatlanokat és nemtenyészőket kiverni.

12. Az Uraság Cs — i Szőlőjét, mindenkor az Igritziek szokták metszeni, és kapálni mint jó Szőlőművesek; tehát tovább-is a' mellett kell maradni, hogy a' rossz munkáért meg lehessen őket szóllítani; és 8. akó Ürmöst minden idén itt kell az Uraság számára tsináltatni.

13. Minden Táblának megnevezett Vetőji legyenek; és ha valamelyik elhal, vagy elvénül: csak a'kor kell helyette másikat választani, és taníttatni. Így a' hibás Vetésnek mindenkor lesz gazdája.

14. Rendert tsak Komlósdon, és Lent Sz. Márián kell termesztetni, a' hola' föld hozzá-

jok különösen jónak találtatik. De a' Jobbágyokkal csak kótzot, szösz, vagy szilias magvas Rendert kell sákoknak, és ponyváknak fonatni: a' szála eránt pedig, (ha igen szép) az Uraságnál kell Kérdést tenni.

15. Az Árvák' pénze eránt az a' Rendelés, hogy azta Pénztartó különös Számadásba vezesse. A Gazdatiszt pedig battal száztól adjaki Kamatra. Ha nem találkozik azomban senki, a' ki hatos Kamatra kivenné, vagy a' Felvevőnél elegendő bátorság nem volna: az Uraság' számára öttel száztól fel kell venni; és az Uraságtól a' Summára Kötelezőlevelet kérni. Ha a' Tisztek gondatlansága miatt az ilyen Pénz elvész: azt megtéríteni tartoznak. Ha az Árva törvényes idejét elérvén, a' Pénzt kezére akarja venni, azt tartóztatni semmi módon nem kell,

16. Épületfa, Vasért, és Malomkövekért, a' Gazdatiszt minden idén egyik Tisztet helybe felküldje, a' ki is egész esztendőre valót, a' mennyire lehet, az első kézből vegyen, vagy tseréljen, a' mint felebb mondatott.

17. A' Sz—i Majorhoz semmi Robot nem lévén, még télben fel kell menni Felhővízre, és ott egész nyárra való Munkást fogadni, és egyúttal ez, vagy amaz, Major épületihez Téglásokat szerezni.

8. Hány öll fát kell az Uraság' Házi szükségére, és hol vágatni minden idén? tudván, magát a' Gazdatist a'hoz tartsa. A' nyers fával való tüzelés, mint favesztegetés, ezentúl tiltva lessz; és kinek kinek Deputát fájátis, a' mult esztendei Vágásból kell kiadni.

19. A' Kastély számára való Vadakról, halról, rákról, tojásról, vajról, sajtról, lisztről: s a' t, meg nem kell felejt kezni.

20. Úgy szinte a' szározott Liktáriomok' készítése, gesztenye, és egyéb gyümölcsök' beküldésére a' Gazdatiszt ezennel emlékeztetik.

21. Valahol Mészárszék van: Jégvermet is kell tartani; és annak idejében jéggel megtölteni, és a' Majoris e' nélkül se legyen.

22. A' könnyebb Levelezés kedvéért, minden Jóságban legyen egy gyalog Levélhordó állítva, a' ki közelebbről két Hétben, vagy egy Hónaphan forduljon egyszer, vagy kétszer az Urasághoz: a' távólvalók pedig a' hozzájuk közeleső Postához tartsanak ordinarit.

23. Az éjjeli strá'sák, Vigyázók, tűzoltószerek, 's a' t. a' mint felállítva vannak; rendben tartassanak; és a' kémények minden fertályban separtessenek, mind a' Majorban, mind a' Faluban. Sőt ha nagy a' szél, az egész Faluban a' tüzelést addig le kell tiltani.

N E G Y E D I K R É S Z.

A' Megkíméllésről.

A' Megkíméllés forog:

1. A' Késpénznek, az Úriszékek' tartására, az Utazó Uraságokra, Kereskedőkre, és a' jövőmenő Tisztek', és tselédek' napos Költségekre való illendő Kiadása, a' Szegődség kifizetést, és a' Mesteremberek Contója.

2. A' Termésnek használása az Élelemre, és Vetésre. —

3. Az Eleségnek a' Munkásokra, és Deputatumokra való kiadása, és

4. Az Erőnek a' munkára fordítása

5. Az Edények, Házi-eszközök, és Szerzőszámok' gondviselése körül.

§. 83.

I. A' Késpénzbeli Megkíméllésre nézve ezek rendeltetnek:

1. Az Úriszékek' tartásának a' Felséges Rendelések szerint, minden fertály Esztendőben előfordúlni lehetvén a' nagyobb Uradalmokban; a' meghívott Uraknak illendő befogadása, és tartása a' Gazdatisztre, a' Diurnumoknak megrendelése pedig a' Fiscalisra bízatik, és a' Pénztartó azokat kifizeti.

2. A' mi az Uraságtól kitelik, arra költeni nem kell. Illyenek a' borjú, bárány, Vad, hal, rák, bor, 's a' t. A' mi pedig a' bőltheli szereket illeti, mint a' Kaffé, Czúkor, riskása, czitrom, és egyebek, Contóra meghozatnak, és illyenkor a' többi szükségesekre nézve, a' mellyek a' Gazdatisztól telnekké ezüstben egy személyre egy napra 30 — 40. xr. engedtetik a' Számadásbeli kitételre. Így legyen a' költség akkoris, a' midőn maga az Uraság, ennek Attyafijai 's a' t. több napokig az Uradalomban megjelennek. Ide tartoznak a' N. Várme gyék Kirendeltjei, vagy Küldötjeiis.

3. Egyéb esetekben minden beszálló Uraságok, Magistratualis Tisztek, Vásárra jövő szomszéd Uraságok tartására fölöstökömre ezüstben 15. xr. ebédért 1. fl. vatsoráért ugyan annyi kitétetethetik.

4. A' megforduló Hereskedők 40. xr. beszámoltatnak; azt mindenütt megjegyezvén, hogy a' bor az Uraságé mindenkor,

5. Ellenben Sz. a' hol igen sokféle Vendégek megfordúlnak kevesenként, de gyakrabban, és az Uraság maga innen igen távol van, a' helybeli Gazdatisztnek átaljában asztalpénz rendeltetik egy esztendőre ezüstben 200. fl,

6. A' fellebb említett Uraságok Cselédjeire nézve az a' rendelés, hogy asztalpénzül minden személynek 20. xr. ezüstöt érő pénz egy napra kiadatván' azok a' Vendégfogadóba igazíttassanak. A' hol pedig ez nem volna a' Gazdatiszt' asztalánál esznek, a' felebb kitett taxa szerint.

7. A' Tisztekre nézve az az Uraság rendelkezése, hogy az Uradalom' határjában a' magok fizetéséből élvén, egymásnak költsönös asztallal tartoznak; azontól pedig, a' kisebb helyeken 40. a' nagy Városokban pedig magok személyére 1. fl. 20. xr. ezüstöt érő költséget tehetnek egy napra.

8. A' velek ilyen helyeken utazó Cselédeknek 20 — 30 xr. adattassékki.

9. Az Uraság ide vagy oda küldendő Cselédjeinek Diurnumra napjára 20. xr.

10. A' hol az Uraság maga lakik, a' hozzá illendő Uraságok, és Katonatisztek, nála bejelentessenek.

11. A' Mesteremberekkel minden darabot előre megalkudott árra szerint kell készíttetni; és fertályonként kifizetni. E' szerint a' szabad Contóra való tsináltatás, és minden tízedik forintnak le húzása, mint haszontalanság ellessz tiltva. Az előre való alkút, ha a' körülállás kívánja, minden fél esztendőben kell változtatni; és az Uraság munkáját annak adni, a' ki jutalmasabb, és jobb munkát kész tenni.

12 Minden Szegődötteknek készpénz fizetéseket a' fertály végén fizetiki a' Pénztartó, és ha valaki a' kezére vett dolgok között valamit gondatlansága, vagy mérgeskedése által elrontott, vagy elvesztett, annak az árrát a' fizetésből megtéríti, és megtsináltatja. Ezen az 91

kon a' külső Ispányok, és Gazdák a' kezek alatt való Cselédek' kártételeit, a' Pénztartónak korán bejelenteni kötelesek. Ide azonban nem értetnek azok, a' mellyek a' tűzi, és egyéb tsapás, szerentsétlenség, régiség, vagy az erősebb munka, nagy teher, feldűlés rossz utak 's a' t. miatt elromlottak, sem egyik Marhapásztor is azt megfizetni nem lessz köteles, a' minek vagy lába törik, vagy a' másik által-ökleli 's a' t.

13. A' melly Költsönözött pénz (Passivum) vagy ennek Kamatja lefizetését, vagy Költsönnek, 's Kamatjának (Activum) felvételét az Uraság valamellyik Jószágára kivetette 's a' melly időre megrendelte azt a' Gazdatiszt a' legnagyobb pontossággal a' pénztartó által megtéttesse; a' Költsönözöttet, és Kamatját a' Hitelezőknek helyébe küldvén, a' Költsönt pedig, vagy ennek Kamatját ha annak idejére az Adós meg nem hozná, utánna menvén fel kell vetetni. Az ilyen eredeti Kötelező, és Menedék-leveleket az Uraság Kész pénz helyett bé fogja venni; és a' Summáról a' maga Menedéklevelét fogja a' Pénztartónak adni.

§. 84.

II. A' Termésnek Megkimélésére, a' midőn az, a' Marháknak eledelére, Vetésre, vagy akarmelly gazdasági szükségre fordíttatik, ezek rendeltetnek:

1. Ha a' Gabona nemek Eledelnek készítettvén, megőrletnek, a' szítás Molnároktól, ezen Tabella szerint kell a' Lisztet bekívánni;

A Búza : örlés által lesz						Rozs örlés					
Liszt.						Liszt.					
Egy köből melly nyom	Múnd	Zsemlye	Czipó	Fekete	Korpa	Hijjánosság	Egy köből melly nyom	Szitált Liszt	Pora	Korpa	Hijjánosság
Font.						Font.					
75			45	9	15	3	70	54	4	10	2
76			50	8	15	3	71	55	4	10	2
77			52	7	15	3	72	56	4	10	2
78			54	6	15	3	73	57	4	10	2
79		36	17	9	14	3	74	59	3	10	2
80		39	16	8	14	3	75	60	3	10	2
81		42	15	7	14	3	76	62	3	9	2
82		45	14	6	14	3	77	63	3	9	2
83	15	26	17	9	13	3	78	65	2	9	2
84	18	26	16	8	13	3	79	66	2	9	2
85	21	26	15	7	13	3	80	68	2	8	2
86	24	26	14	6	13	3	81	69	2	8	2

2. Őszi, és Tavaszi vetésre, ha az Eszten-
dő és föld jó, és a' Vető lépésre hinti a' ma-
got: 1200 □ öles holdba általjában nem kí-
vántatik másfél köbőlnél több: de ha az Ősz
sáros; vagy rendkívül száraz, a' legjobb földű
egy holdba is bele megy két pos. köböl. Ha
pedig a' föld igen sovány rendszerint $\frac{1}{4}$ rozst
kíván.

§. 85.

A' Zab a' Vetésre, és a' Lovak eledelére ezen mérték szerint fordíttathatik :

1. Egy 12. száz öles hold kíván rendszereint $\frac{1}{4}$ pos. köből zabot; sőt ha a' földigen sovány, vagy meg nem omlik, hogy jól el se lehet takarni 2 $\frac{1}{2}$ pos. köből után se lessz igen sűrű.

2. A' Vendég és Majorbeli Lovaknak egy formán adattatik ki az abrak, u. m. három etetésre, vagy 24 órára 2 lóra $\frac{1}{4}$ pos. köből, és így egy hétre $\frac{7}{4}$ köből. A' kiadás könnyítésére az Uraság Lovainak, mindenkor három napi abrakot, u. m. $\frac{3}{4}$ köb. kell egyszerre kiadni: de minden Kotsisnak különös záros ládája, és az útra abrakos 'Sákja legyen, hogy egyik a' másikat nebánthassa. A' mellyik az abrakot megiszsa, vagy eladja, mint tolvajtestiképen büntetessék, Ez a' Mérték 4 Lóra duplán adattatikki.

§. 86.

A' Kukuritzából egy hóldra $\frac{1}{4}$; a' Hajdinából egy; Kendermagból 4; Lentse, Borsó, és Büköny (Lendek) 1. pos. Köből. kívántatik; a' Lóher, Lutzerna, és Muhar magból pedig 12 $\frac{1}{5}$. A' Bab, ha felfolyó $\frac{1}{8}$ ha gugyos $\frac{3}{8}$ köblöt veszen fel.

Midőn a' Kukuritzát, Sertés hizlalásra fordítatik a' Megkiméllés abban áll :

1. A' hizlalni valók vagy a' tarlón, vagy a' rosta alljával való etetés által megfejéredvén, már jó húsban legyenek.

2. Mindenkor tavalyi száraz szemes kukuritzát kell a' hizlalásra fordítani.

3. A' mi a' Termesztőben a' Sertés hizlalásról mondatott: szorossan megtartani. Így

4. A' húsos Sertés 12 hét alatt, hat köből szemmel meghizik: de ha a' Sertés görhes, 16 Hetek alatt 10 köből szem után se lesz igen kövér. Az ideji Kukuritzából minden Sertés elemeszt 12—15 köblöt, még meghízik, 16—20 Hetek alatt. Ez hát nem gazdaság.

§. 87.

A' Széna haszonra fordításában azt a' Megkiméllést teheti a' Gazdatiszt, hogy

1. Minden Sereg' kiteleltetésére bizonyos szekér, sőt mázsa számot határozhat meg előre. A' mivel ha ez, vagy amaz marha (kivált ha a' tél hosszú) be nem érné, azért a' sereget éhséggel el nem kell rontani. Ha pedig valami ollykor felmaradni talál: az takarítássék meg másszorra. Az illyen felosztást, a' mint felebb mondatott, még a' Rétenn kell a' Behordás előtt megtenni. A' felosztás azt húzza maga után, hogy a' Szénáspajtákat, és Kazalokat nem gondolomra, hanem szekérszámszerint kell megtölteni, és egy Rovásra a' rét nevét, marha nemét, és a' szekérszámot felírván, a' szénába bészúrní, 's egymás után a' teletetésre kiadni.

2. A' Jármosökrök, Vendég, és Major lovak etetésére a' szénát Portziókra kötözve, adassaki, az Ispányokkal, Gazdákkal, és Pajtabírókkal.

3. Ezen Sarkalatok szerint két dolgozó, vagy futosó Ló táplálására 16. szekér széna rendeltetik, a' mellyek közzül mindenik 7 mázsát nyomván egy portio szénának kell lenni 15 fontnak, és két portzionak 30 fontnak. Ezt két dolgozó Ló háromszori etetésre 24. óra alatt

meg is eszi: mert időközben is csak kell neki ollykor egy két villahegyvet vetni. Ha az abrak két annyi szetskával kevertetik: elég két lónak 24 órára 24 font széna: és ez mint gazdaságos dolog minden Majorba bévitessék. Így két lóra 12 hét mázsás szekér széna elegendő.

4. A' jármos-ökrök hat holnapig esznek szénát, napjában ugyan háromszor, de majd kétannyit, mint a' Lovak, és így a' Lovakkal egyforma szekérszámot emésztene meg, noha kevesebb időig vannak szénán.

5. A' Gulyabeli marha' minden egyjére, téli eledelül, legalább két 7 mázsát nyomó szekér szénát és ugyan annyi búza, vagy tavasz szalmát kell számlálni.

6. A' fejős, vagy Csira tehének, négy szekér szénát vagy sarjút könnyen elemésztene meg, és ha hasznokat akarjuk venni, soványabb tartásra nem is lehet őket szorítani. A' Gőbolyökrök a' Csirával egyforma szekér számot megessznek, és így két szekér szénát, és annyi sarjút. A' Szénával való hizlalás után az Ökör fontosabb, és nem apadó húsu. A' darálttól a' marha hamar hízik, de hamar is apad. A' daráltból a' széna mellé, egy Etetésre hat ittzét kell kiadni. Mentől jobb a' darált: az Ökör annál hamarabb hízik; és így fele szénával és sarjával kihizik. A' rosta allyja, Zab, és otsúval való hizlalás hosszú, széna emésztő, és így semmi nyereség nints általok: jobb is vele a' Sertéseket tengetni, mikor a' makk elfogyott.

7. Hogy 100 birka 6 szekér szénával kiteljen, csak ritkán, és a'kor esik meg, mikor télen is kijárhat nagy részt. Erre nézve, ha a' tél kemény, havas, és hosszú, 100-ra 8 szekeret bátran lehet kiadni.

§. 88.

III. Az eleséget is szükség megkimélleni. Ele-ségnek tartatik a' Kenyér, Liszt, Kása, da-ra, lentse, borsó, bab, Káposzta, savanyú répa, füstölt, és friss hús, szalonna, háj, olvasztott zsír, Vaj, Só, etzet 's a' t.

1. Ha a' Munkás főtt ételt kétszer eszik napjában: két font kenyérrel bééri. Az Aszszony aratók, gyűjtők 's a' t. ketten három fontot nem esznek meg átaljában. A' Rabok is napjában két font kenyeret kapnak: de mi-kor hevernek, vagy Férjfi és Aszszony kevered-ve vannak, rendszerint egy személyre 1 1/2 fontot kell számlálni.

2. Egy 75 fontos rozból, a' megszitálás, és malomvám után marad 60 lb Liszt. Ehez, hogy Kenyér legyen, kell 24 lb , vagy 20 ittze víz, és $\frac{3}{4}$ vagy egy font só; és ad, a' mint a' rozs, vagy szitálás van: 10 nyoltzfontos kenyeret. Ezen két számszerből megtudhatja a' Gazdatiszt, hogy ennyi, vagy annyi arató-nak, ennyi napra hány font kenyér kell; 's hány köből rozsot szükség megőrletni?

3. Két font lisztből leves étel lessz annyi, hogy vele három Munkás egy evésre bééri. Ha pedig száraz tészta ételt akarunk néki adni: min-den egy Munkásra egy font lisztet kell kiadni.

4. Három munkás jól lakik 2 ittze Főze-léssel egyszer; de Estvére ismét ennyi kell; és így egész napra, három emberre, négy ittze.

5. Tíz ember Főzelékje megzsírozásához egy ételre felmegyen egy font kövér szalonna; sovány pedig 1 1/2 font, olvasztott 'sír vagy vaj 16 lóth, vagy fél font.

6. Három Munkásnak adatik egy ételre egy font nyers marhahús: de hatsontos: öt fertály font: füstölt, vagy besózott hús pedig csak 1 $\frac{1}{2}$.

7. A' Levesbe kell liszt, Káposzta, répa, vagy akarmi főzelék, u. m. Lentse borsó 's a' t. minden egy font húshoz, vagy három emberre 1 $\frac{1}{2}$ ittze.

8. Egy ember egyféle étele megsózásához kell egy lóth só.

9. Tíz ember ételéhez egyszerre, elég egy ittze erős etzet; gyengébb pedig 1 $\frac{1}{2}$ ittze.

10. A' Szekerek, és Kotsik kenésére többféle szerek vagynak u. m. Halamász, Olajseprő, háj, 's a' t. A' hol a' hájazás van egy vagy más okból bevéve, ezen két Cynosúrárt meg lehet tartani:

1. Két Lószerszám tavasszal, és ősszel való megkenésére, 3. $\frac{1}{2}$ háj a' tapasztalás szerint elegendő: kétszeri megpuhítására pedig nyárban, egy meszsely etzet, és fél font háj mindenkor.

2. A' dolgozó szekereket, és futosó Kotsikat minden Holnapban meg kell egyszer legalább kenetni. A' kik minden 14. napban megkenetik: hájjat többet adnak ki: de a' Vashan, Kováts, és Kerekgyártó munkában megnyerik. A' hól tehát nem heverő lovak, vagy ökrök tartatnak: az utolsó praxist követik: és 24. megkenésre egy dolgozó szekérhez 24. font hájjat számlálnak. A' kisebb Gazdák harmad részszel béérik.

11. A' Cselédnek, széna, gabona, és borhordáskor, Úr, és újj esztendő napján, és a' három sátoros Innepekben, mindeniknek egy napra egy ittze bor adassék áldomásúl, és így Esztendőt által egy fertály akó.

12. A' Só egy legdrágább eleség. Azértis azt, a' hol tsak lehet megkímélleni, elmulatni nem kell. A' megkíméllés így vagyon a' Marhákra nézve:

a) A' hol a' Mező széksós: ott tsak télben, és így felényi só se kívántatik.

b) A' Sarvas marha a' szózás által nagyobb testű; a' nélkül pedig hitvány: Tehát akarmit mondjanak az újab Gazdák: a' sót a' marháktól, és barmoktól el nem kell fogni.

c) Mentől esősebb az idő, és k' vérebb a' legelő: annál gyakrabban kell sózni.

d) A' Jármos. és Göboly ökörnek, és a' fejős Csirának minden egy, két, vagy a' mint az idő száraz, vagy a' fű ösztövé, három hétben kell egyszer kőst eleibe tenni a' nyalásra, és így esztendő által 20. fontot egynek. A' Gulyabeli Marhára pedig, 8. font rendeltetik.

e) A' Birkákat mentől jobbfélék: annál kevesebbet, sőt épen nem akarják némellyek sózni. de ki kell adni minden 100. darabra 1 1/2 sőt az igen nedves, és füves esztendőben 2. mázsát, önként értvén, hogy a' hol a' fű ld székes: a' szózásra leginkább télben van szükség tsak.

f) A' Lovakra 6 font só, tsak az Istállóban elég: de ha azok fűvön legelnek 8 10 fontot elnyalnak. Némellyek épen nem sózák őket: de a' vályog, és tapasztott Istállók falát kirágják.

g) A' hízó Sertéseknek sós vizet szokás minden héten adni, egynek az italában 4 lóth sőt olvasztván fel: és így 16. hét alatt két fontot. Ugyan annyit adnak a' fűvellőnek is egy nyáron. A' makkolóknak pedig só helyett, egy egy öszszemarok szitált hajú kevertetik

italokba minden két hétben egyszer, és ez egész aratásig is folytattassék a' torok-gyik ellen ha a' Sertések a' makk után még Juniusban is 'sírosak.

§. 89.

IV. A' Robotos-erőt a' Gazdaságra a' legnagyobb megkíméléssel kell fordítani. Melly dologban ez az Uraság rendelése:

1. A' mennyire lehet, minden felesleg való Haszonvételeket, Kaszásokért, és Aratókért kell egész Helységeknek kiadni; és így ez által a' Robotot szaporítani. A' kézimunka soha se szegényíti úgy el a' Mezei-embert, mint a' Pénzfizetés.

2. Ha ellehet kerülni, a' Cséplőket kaszásokat, Aratókat, Árokmetszőket, Téglá, és Vályogvetőket, Nyomtatókat 's a' t. nem kell úgy fogadni, hogy az Uraság adjon nekik tartást. Legfelebb is csak száraz étel köbölt kell nekik ajánlani. Ha pedig éppen nem lehet: az előbbi Cynosúrák szerint kell lisztet, zsírt, só, főzeléket kiadni, és magok süssenek és főzzenek magoknak.

3. A' Robot számot mind a' föld, mind a' Termés nagyságához kell alkalmaztatni, Egy robotos eke, ritka, vagy homokos földben megparragol, és meg is forgat egy 1200. öles holdat: de a' füves, igen száraz, vagy májjas agyagban $\frac{3}{4}$ holdnál napjában többre nem mehet. Vetéskor is ősszel, a' midőn a' napok már négy órával rövidebbek; és keskenyebbet is kell az ekével fogatni, mint más-szor: egy Jobbágy eke $\frac{3}{4}$ holdnak felelhet meg betűletesen.

4. Öt holdnál többet két ló egy nap nehezen boronálhat meg, és két ökör négynél: és ez nem szaporaság a földmivelésben.

5. Egy erős és jó Magvető 15 holdat egy nap elvet; a' rövid lábú, és gyenge, vagy lomha ember 10 et.

6. Egy holdat hat robotos Arató, és egy kéveköto egy nap feltakarít: és ez jó négy képesnek nemis elég.

7. A' mennyi Kaszás megyen valamely rétre, ugyan Gyűjtőt is annyit kell számlálni; sőt ha az idő hűs, nedves, vagy esős, Gyűjtő két annyi felmegyen, mint Kaszás.

8. Egy hold Kukuritzát, ha a' fészkekbe trágyát nem kell öntözni, 4 ember elrak: de ha kell, hat gyenge robotost szükség egy Holdhoz állítani.

9. A Kukuritza porhálásban 7—8 robotot felveszen egy Hold: de Tölő hat elvegez egy Holdat.

10. Egy hold Kolompért elrak 4 robotos, és megporhálja meg is tölti 8.

11. Egy hold agyagos, perjés, vagy köves szőlőt kitakar, vagy kinyit 10—12 Robotos; megkapálya pedig másodszor, és harmadszor, hat erős, vagy nyolcz gyenge Munkás; és felkötozi hat asszony, másodszor pedig ha a' vesszőt tördelni is kell, 5 személlynek van estig dolga. A' homokos, és ritka földű egy hold szőlőt, vagy ha a' tél száraz fagyja megtörte az agy got, hat ember rendszerint bekapálja. Ha pedig a' Szőlőhegy egy két órányira fekszik: mindenféle munka két munkással többet felveszen.

12. Egy hold szőlő megmetzésére, ha közel van, és az elfagyott tőkét nem kell metélni, s tisztogatni 8. ember elég: de ha a'

Hegy meszsze is van, kopátsolni is kell: egy Hold 10—12 Robotost felvészen metszéskor.

§. 90.

A' mondattakon felül még sok olly dolgok vannak a' Gazdaság körül, a' melyeket ha a' Gazdatiszt képesen, és praxis, vagy Cynosúrák szerint használ, vagy fordít a' Gazdaságra: általok sok Költség megkíméltetvén, a' Jövedelem észrevehetőképen nevededik; és ha elmulatja, vagy tselekedetét megnem gondolja: az Uraság erántok méltó Kérdést támaszthat, p. o.

1. A' jó föld, a' jó mívelés, és jó idő által hold szerint általjában 6—8 sőt 12. ollyan kereszt húzátszokott teremni, a' melly 18 kévével számlálva egy köből szemet szokott teremni. A' rozs 4—5—7 két köblös keresztet. A' Zab, ha esője jár: 5—6 három köblöt fizető keresztet; az őszi Árpa egy mag után 12. sőt 24 et ad. A' Kukuritzza egy holdon 20—25 30 köből fejet terem. Két köből fejes pedig, egy köből szemet ad 's a' t. Ha már az Uraság azt látja, hogy a' föld jó, Csapás nem volt, es az Esztendő is középszerű; még is a' termés olly kitsiny hogy az a' Cynosúrához ingyen még tsak nemis közelít: bizonyosan elhitesi magával, hogy a' Gazdatiszt a' Földmívelésben tetemesen hibázott.

2. Sok helyen a' Termés keresztszámra jó: de az üszög, konkoly, Vadborsó, azt hasznavehetetlenné tette. Illyen helyen a' Gazda a' Mag megválasztása körül, nem volt hiba nélkül.

3. Ha a' Kukuritzza hold szerint 10 köblöt sem ad; és az is éretlen, vagy üres: azt mutatja (ha másként semmi Csapás nem érte) hogy későn vetették, sárosan töltöttek, rossz mag

vettetett, vagy a' föld rosszszúl volt szántva, és sovány, a' mit a' Kukuritza nem szeret.

4. A' Kender, Len, és egyéb Tavaszivetés' hibás volta azt mutatja (a' Csapást kivéven) hogy vagy hozzá nem illő föld vőlt választva, illendően megmivelve, vagy a' mag hibázot, vagy elázott. 's a' t. A' Kender, és Lenkörül való Cynosúrák a' Termesztőben előadva vannak a' jó Esztendőből, és jomivelésből véve. Mert meg kell vallani, hogy a' mi Tavaszunk öt esztendőben csak egyszer olyan kedvező, hogy benne minden Vetemény diszlik. Innen több a' Középszerű Esztendő, mint a' kővér, vagy mostoha. Azért is a' Búza 6 esztendőben, a' Rózsa 4 ben, a' Zab és Kender háromban, a' Kukuritza, és Mez ötben, a' Makk hatban, a' Bor pedig épen 10 ben szokott egyszer rendkívül jó lenni.

5. Ott is a' Gazdatiszt a' hibás: mikor Csapás nintsen; még sinsz, sem elég, sem jó szénája. Sokszor az, korán van kaszálva; de többször későn, legtöbbször pedig későn vagy nyersen behordva; rosszszúl összerakva, fedetlen hagyva, 's összerothadva. Így vádolja a' kitsírzett Gabona kazal (ha valami Csapás nem jött közbe) az összerothadt kukuritza a' Górékban, és a' meg'si'sikedés a' Magházban, vagy a' Kazalban is a' Gazdatisztet.

6. A' Szilva, ha édes, és megérett; és az Égető értelmes, 's a' Kazán jó: 8. akó után ad 1 akót: de ha éretlen, savanyú, mint a' hideg esztendőben megesik: 11—12 akóból lesz egy akó Láng. A' horsepróval, 's torköly jel szintígy van a' dolog. A' jó esztendőbeli seprő, és torköly 10 után ad 1 akót. Mikor a' szőlő savanyú, és éretlen: 14 akóból lesz egy akó. A' hol húsos a' szőlő, mint a'

Hegyallyján, 's egyebütt is, és az esztendő kemény hort hozott: legtöbb a' láng; és 8 akó Seprő ad 1 akót, és 10 akó kisajtolt törköly is egyet. A' leves törköly, egyezik a' jó Seprővel.

7. Egy vén Méhkas ad rendszerint két font lépét. Öt font friss, és fiatal lép, két és fél font viasszat. A' Vén lépből 6 font ad ennyit. Hat font jó lépért, ad a' Bábos egy font Asztali gyertyát közönségesen.

8. A' faggyuból hány font gyertya lesz; és a' gyertya hány óráig tart égve, a' Gazdasz szonyban előlvan adva.

Ö T Ö D I K R É S Z.

A' Gondviselésről.

§. 91.

A' Megkímélés után következik a' Gondviselés. Ennek tárgyai a' Gabona, Vetés, Széna, Zsúp, Épületek, Kerítések, Házi bútorok, Eszközök Szerszámok, Rályhák, Ablakok, Szekerek, Kotsik, Talyitskák, Kordélyok, Szának, Száglyák, szekér oldalak, nyújtók, boronák 's a' t. Ezek igen sokba kerülnek az Uraságnak minden idén de nem annyira azért, hogy az idő és erő elfémésztí őket; hanem többnyire, és több helyeken azért, hogy illendő gondviselés alatt nintsenek. Azért ezen tekintetből ezek rendeltetnek:

1. A' Gazdatiszt felvigyazása alá vettetnek a' Vetések átaljában; és rossz neven fogja az Uraság venni; ha a' nemvigyáztatást észrevén a' Legeltetők: azt legázolják, 's leéttetik, vagy pedig a' víz elnyomja (holott sok helyen, és sokszor csak kitsiny árkonnis el lehetne,

kivált a' hóvizet eresztetni) vagy a' Szekerések elvágatják, a' sántzokon keresztülkasúl járnak; minthogy azok bedüledeztek.

2. A' nem gyomlálás a' legdrágább Magot is megvesztegeti; és a' Rozs a' Búzát. Rét-szeressé; és a' Konkoly, 's Vadótz a' Rozsot szemetté tsinálja. Az ilyen Gondnemviselés szintannyi kárt teszen; mint a' mostoha esztendő.

3. A' Réteken öt hat Keresztútak vagynak sok helyen; holott rendes útnak nem kellené rajtok lenni. A' Metszéseken a' hidak el-kórhodtak, az árkok be vannak vágva; e' miatt ezeken járnak az emberek, 's ágakkal tele-hányják. Innen a' Metszésekre tett nagy költség harmadik idén már hijjában elveszett. Sok Gazdatiszt az ilyenekre való gondoskodást nem is tartja kötelességének. Soha tuskésebb Réteket, 's bozdasabb földeket nem lát az ember, mint az Uraság Rétjein, és Tábláiban. Miért? azért, mert ez kitsinység. Hogy tehát az Uraság ne vádoltathassék, hanem a' Gazdatiszt Kérdőre vonattathassék: ezennel az illy károknak elfordítására szükséges Napszám, és Költség megengedtetik.

4. A záporos esztendők, hó, hirtelen olvadások, veszedelmes Vízmosásokat kezdenek a' Szőlőkben, és partos Szántó földekben: de ez kitsinységnek tartatván, kevés esztendők múlva az Uraságnak fog tőle a' feje fájni. A' Gazdatiszt sokkal kissebbnek tartsa magát a' Római Prétornál, és a' kitsinységek eránt is tartozik gondoskodni.

5. Az Uraság Szőlőji rendszerint a' Hegyek legsoványabbak (pedig lehetne mind a' Szőlő tetején, mind az allyján, gyepföldet ölszámra özszerakatni, és mikor megérett a' Sző-

lőbe, trágya helyett használni) leg perjésebbek és pusztábbak. Miért? Azért mert velek nem gondolnak. A' Vintzellérekre bízzák az egész Szőlőmivelést, a' Bújtást, és senki se néz munkáltatások után. Sok helyen pedig a' Hajdú a' legokosabb és vigyázóbb Metszető, és Kapáltató. A' Vessző meghagyatásnak a' puszta foltokhoz, a' döntésnek, és az óltásnak híre sinta a' Szőlőben: de a' számadásban ugyan kívánám rakva, hány ember kapált, 's a' t. és mi fizettetett nékik?

6. Ha a' Pajtában megyen az Uraság: ráakad a' Csáky szalmájára, Husz esztendő szalmakazal is itt van össze rohadva, és 40 e ztendő törek, ritka nagy Majorban nem találkozik, holott mérsékelt árron meg is vennék, és a' Szántófoldekre is lehetne használni még az Alföld n is, 's vele meggyújtva trágyázni, 's a' t. ilyenek.

7. Sok Majorokban, ha egyszer a' Gabona és Szénakazalok felhányattak, és a' Mag, vagy Terméstartónak Számadása alá adattak: a' Gazdatiszt nem is tartja többé azokat a' Felvigyázásra méltónak. Lássá a' Magtartó hogy jön ki velek. Ez a' Gondviselés ellen való tselekedet. A' Magtartónak nints a' Robot a' kezén sok helyen, és nem fedheti a' berothadott fedeleket. Jelenti; de ez nem használ sok helyen. A' Magtartó, mint Kisbűnös meglakol többnyire, és a' nagyobb bűnös vereti gyakran vasra. Ez az Uraság többé meg nem engedi; és a' kárért a' Gazdatisztet vonja Kérdőre, mint Felvigyázót. Ha pedig a' Magtartó egy áttal Gazda is, és még-is elromlik ez vagy amaz: kettősen fog lakolni.

8. Az Épületeknek fedele, vakolása, kerítése, kályhák, ablakok 's a' t. szint így a' Gaz-

datiszt fő gondviselése alá tartozván a' szükséges Újításokat, Kiigazításokat, és Foldozásokat el nem kell mulatni; és az Árendásokat is, ha Kiigazítás-procentót nem ígértek, rá kell szorítani.

9. A' Gazdasághoz tartozó kotsik, szeke-re: talyitskák, kordélyok, ekék boronák, oldalok; hogy az ég alatt gondviselés, és fedél nélkül az advaron szanaszélts bevernek, 's elpusztúlnak? a' Gazdatisztnek nem szolgál becsületjére.

10. A' Lószerszámok a' legdrágábbak: még is legroszszabb gondviselés alatt vagynak sok helyen. A' Kotsisok értetlen foldozásánál többet ér, ha azok azt tisztítják, 's annak idejében megkenik. A' foldoztatás drágább az Újvénél.

11. A' Magtartó akarmint igyekezzen gonját viselni a' Számadás alá adatott vizes Kukoritzának, nem lehet: az össze fog fülledni, rothadni, ha vízesen; és penészedni, ha éretlen; vagy meg nem válogatva öntette, 's hordatta rakásra a' Gazdatiszt. Mi haszna az ilyen Termesztésnek?

12. Valóban, hogy itt érzékenyebbek az Uraság Rendeléseiről nem tsuda: a' volna inkább tsuda, ha mindenét veszendőre, 's gondviselatlenségre kitenné.

H A T O D I K R É S Z.

A' Számadásról.

A' gondos Gazda, ha szinte a' maga részire gazdálkodik is: minden esztendő végével számot vet magával, hogy megtudhassa; ha Értékje öregbedett e, vagy fogyott: annyival

inkább kötelesek pedig ezt azok tselekedni; a' kik a' Földes Urak tisztiben járván, azoknak, az önnön Cselekedeteikről törvényesen felelni tartoznak.

§. 92.

A' Gazdaságban két fő tárgyról szükség szoros számot adni, t. i. 1. A' Bevett, és Kiadott Pénzről. 2. A' Termésről, és Tenyészetéről. A' ki a' Pénzről számol Pénztartónak, a' ki pedig a' termést, és tenyészetet betakarítja és kiadja: magyarul Magtartónak neveztetethetik; ha az a' ki a' Birtokosnak tisztit viseli, Tisztartónak régtől fogva helyesen mondattatik.

§. 93.

A' Számadásra főképen ezek kívántatnak, hogy az

1. Együgyű
2. Helyes, és
3. Hiteles legyen.

I. Együgyűsége a' Számadásnak abban áll, ha a' könyv az ő formájára nézve úgy van alkotva, hogy a' béírás kevés időt foglal el, benne semmi haszontalan Rubrikák, Combinationók, és Bilanxok nintsenek, a' mellyek a' Gazdasághoz, de nem a' Számadó könyvhöz tartoznak. Így a' Bevéések, és Kiadások sorján az Uraság, vagy a' Számvevő akadék nélkül és folytában mehet. Ha a' Számadókönyvek kinyomva, és meghúzva vannak: sokkal könnyebbek, mintha tollal idővesztéssel, és még is hibásan készítettnek. Bár a' Nyomók készen árulnák, mint az Abécét!

II. Helyes a' Számadás, ha abban minden Állítás azzal a' számmal, rendel, forral, és

mértékkel béíratik egymás után; a' mint a' Bevevés és Kiadás napról napra megtörtént.

II. Hitelesnek tartatik a' Számadás, ha minden Állítás azon személyek által készült Meghagyásokkal (Commissio) Ráírásokkal (Assignatio) Megesmerésekkel (Recognitio) és Menedéklevelekkel (Quietantia) erősítetik meg, a' kikben az Uraságnak egész bizodalma lévén, a' Bizonyítása megkerestettek.

§. 94.

Illyen együgyű, helyes, és hiteles Számadás formája, az úgy nevezett *Cameralis Számadás* formája; a' mellyel a' Hazában, a' mennyire tudhatom, vagy egész kiterjedésben élnek a' Birtokosok; vagy tsak annak egyik, vagy másik részével.

Némellyek tsak Diariumot vezettetnek, és ennek minden Allitását (Positio) Tanúságokkal kívánják megerősíteni; és mint Számadást, az Esztendő végével bekívanni. A' mi a' Valóságot illeti: ez a' mód papirost, és irkálást sokat megkímél egy részről; és legbizonyosabb Számadás neme: de más részről az Uraságot terheli egy, vagy több Személlyeknek a' végett fizetésével, hogy a' Diáriumokból formás Számadókönyvet (*Hauptbuch*) készítsenek. A' mi nélkül sem az Uraság, sem a' Számadó nem tudhatja egy Summában: mi volt a' Bevevés, és Kiadás? ez vagy amaz Esztendőben. Ezt a' számadás módját folytattatta a' maga Uradalmiban Gróf Festetics Pál a' Fels. Kamara Elölülője.

Mások minden Diarium, vagy Strazza nélkül a' Fő számadó könyvvel éltek (*Hauptbuch*) és mais igen sok helyenn élnek, és ezt Manualisnak nevezik. Ez a' Könyv titulusokra van

felosztva, és minden egy Nemretartozó Tárgyak egymás után, a' mint a' Bevevésben vagy Kiadásban napjában előfordúlnak, a' magok tulajdon Titulus ok alá iratnak egy munkával, ú. m. a' Bor Bevevés, és Kiadás a' Bor, a' Búza pedig, és a' többi, a' Búza titulus alá iratik, Állításonként (Positio) ha huszszor fordul is elől egy nap. Ez a' Manualis a' Számadónál marad örökre a' maga védelmére.

De hogy a' birtokos legfelebb minden Hónapban megtudhassa: Mi fordúlt elől, mennyiben, és hányszor a' Bevevésben, és Kiadásban: azt kívánja, hogy mind a' Pénz, mind a' Magtartó a' maga úgy nevezett Mánualisából minden Holnap végére készítsen kivonást (Extractus) minden megesett Bévevésről, és kiadásról; és azt hiteles Tanúságokkal megerősítve, minden Hónapban; és így Ezstendő alatt 12-szer küldjebé a' Számvevőnek (Rationum Exactor) vagy magának az Uraságnak.

Ez a' mód látnivaló, hogy annyit teszen, mint a' minden Hónapi Bevevésről, és Kiadásról hitelesen szoros számot adni. A' Kisebbség Jóságokban ez a' mód valóban jó: de az Uradalmakban igen terhes, mind a' Számadóra, mind a' Számvevőre nézve.

Ezen Számadás módját találtam Keszthelyen 1792-ben, a' midőn Directori Hivatalomat elkezdtem. Megrettenvén az özszegegyűlött Hónapos számadások' csomóján: a' forma szerint való Kamarai számadás módjához kellett nyúlni: és azt magyar nyelven a' felhányásokkal, a' Termés és Tenyésztetés különös biláantzával, a' Cséplés, és egyéb Controleriák Tabellájával, főképen pedig a' Commissiók Protocollumával, mint az Igazi számadás meg annyi Talpköveivel megerősítve szükség volt kidol-

gozni, és a' Hónapos, vagy Extractualis számadás helyett a' fő számadó könyv szerint, Esztendőszámadást bevinni.

§. 95.

Hogy a' Kamarai Számadás formáját, és vezetése módját itt előladjam nem lehet; de nem is szükség, minekutánna azt, a' mit én felállítottam, Keszthelyen, a' nélkül hogy tsak megemléltette volna is: ki ökrein szántott? Csondor János közrebotsátotta, és engem megelőzött.

Megelégszem tehát azzal, hogy ezen Kamarai Számadás módjára, maga a' Számadás lelkéből, és nem annak mechanizmussáól méritve némelly Világosításokat adok; hogy a' Birtokosok a' Kamarai Számadások belső mivoltát értvén, annak hasznos, és könnyű voltától a' Kalmári Scrittura Doppia által magokat elvonattatni ne engedjék.

§. 96.

A' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppia-
val megegyezik ezekben:

1. A' Kamarai Számadásban is tartatik, mint a' Scrittura Doppia-ban Strazza (Signatura) Jegyzőkönyv. Egy a' nagyobb Uradalmakban, és Kereskedő Házakban elmaradhatatlan könyv.

Valami naponként a' két Számadók kezén Pénzben, Termésben, Tenyészetben, és Mívben, és a' hányszor keresztül megy az a' Strazába mindannyiszor, Mérték, font, és számszerint azonnal beiratik.

Ha valami okon, valamellyik Állítás (Positio) változtatást kíván: azt nem kivakarni; hanem olvasható módon keresztül húzni, és vagy elhagyni, vagy megjobbítva újra beírni

szükséges. Ez a Jegyzőkönyv Talpköve a Kamarai Fő Számadókönyvnek, és a Kereskedőknél a Napikönyvnek (Diarium).

2. Második könyve a Számadónak a Napikönyv (Diarium) ez a Strazzától abban különbözik, hogy a'ba mindenestve a Strazzából a Számadó mindent áltir: de öszvehúzza úgy: hogy ha p. o. Búza 13 szor talaltatik a Strazzában bévéve, vagy kiadva: azt a számadó mint egész napi Be, 's kimérést egy summában, és egy számalat írjabe a Napi könyvbe. Innen világos az

a) A' kis Jóságokban, és az apró Kereskedésben a Strazzára nints szükség.

b) A nagy Uradalmakban ellenben a Napikönyv elmaradhat: mert azon egy fáradsággal a Számadó az öszszechúzott Summákat, a Fő Számadó könyvbeis nemek, és nevek szerint, tulajdon Titulussaik alá beíratja.

c) A Kereskedőknél a Diarium szükséges: mert ők Állításaikat, minthogy magoknak tulajdon Számadóji; és a' magok Cselekedeteiket vezetik Számadásban; magokat m'ghívén, semmi Documentumokkal nem élnek. De a' Gazdatisztek realiter, és a' másét tartozván számonadni: a Diariumnak semmi hasznát se vehetik: Miért? Azért mert a Strazzában, innen a Diariumba, onnan pedig a Fő Számadókönyvbe pusztá Áltirás által nem bizonyíthat a távollévő Birtokosok előtt. A Kereskedő előtt bizonyítja mindennap az ő tulajdon tselekedetét a Diarium. Más e' szerint a Számadó, más a Számtartó is (Buchhalter) A Számtartó tsak számot tart a Mennyiről: de számot nem ad; és így tsak írásban foglalja a Kereskedő tetteit. De a Gazdasági Számadó a távollévő más Vagyonját vezet-

vén, Bizonyságok, és Tanúságok nélkül semmitse bizonyíthat; ha tetteit százszor, és száz könyvbe beírja is.

d) Ha tehát a' gazdasági Számadás a' Bebizonyításon áll, és tartozik állani, mint Talpkövnön: látnivaló, hogy a' Strazza mellett Diariumot is vezetni haszontalan fáradság, és igazán mondván veszedelmes, a' mennyiben alkalmatosságot nyújt a' Számadónak arra, hogy a' maga Allításait az Uraság kárára Zavarba hozhassa.

3. Harmadik, vagy helyesebben szólván, második könyv a' Fő-Számadókönyv. Ez a' Kereskedőnek is megvan a' Scrittura Doppiában. Ebe a' Számadó minden Héten, vagy legfeljebb minden Hónapban általírja mind azt, a' mi a' Strazzában, vagy Diariumba (a' mellyiket vezeti) beírva találtatik, Allításoként, vagy összehúzáva Számszerint.

4. Van a' Kamarai Számadásnak, szintűgy, mint a' Kereskedők Scrittura Doppiájának Hónapos kivonása is. Ha a' Birtokos bizonyos lehetne a' felől, hogy a' Számadó nem rest, vagy gondatlan: erre a' Gazdasági Számadásban semmi szükség sem volna, vagy legalább csak hébe-korban kívánná azt be mint a' Kereskedők csak olykor, és azt is csak távollévő Társoknak (Compagnon) kedvéért készítik a' Conto Courantot.

5. Megegyezik a' Kamarai Számadás a' Scrittura Doppiával főképen abban, hogy minden Esztendő végével a' Pénztár, és Magház effectivus Statusa szintűgy felhányattatik mint a' Kereskedők a' Cassát kiborítják (die Casse stürzen) és a' Magazínokat Szám, Mérték, és font szerint, és az Eszközöket is (bár csak egy lakatból álljon is az) felhányják (inventant).

A' mit a' Kereskedők Magazinnak, vagy *Maaren Lagernek* hívnak: az a' Kamara Számadás elején, és végén *Remanentiának* vagy *Fundus Instructusnak* mondatik. A' melly kereskedő a Felhányástelmúlaja: az nem tudja hányadán, vagy mitsoda lábonn áll Értékje. Ha a' Birtokos, vagy ennek Gazdatisztja a' Jószágot úgy megerősleníti, hogy a'ban az Esztendő végén, kevés Felhányásia való találtatik; vagy a' mi a Számadókönyvben meglenni állítatikis; de valósággal nints meg: a' jövő Esztendőben megfúljed: a' Számadó pedig vagy elkergettetik, vagy letartóztatatik.

A' Felhányásnak rossz karban, vagy épen nem leteletszelekszi azt, hogy sok Birtokos az Eladó Tisztet jó Gazdának, és Követőjét, a' kire épen semmisse maradt eladni való: elhetetlennek tartja.

6. Még a'ban is megegyezik a' Kamara Számadás a *Scrittura Doppiával*, hogy mind a kettőnek van, még pedig kétféle Bilantz: t. i. Részes (*Particularis*) és közkiterjedű (*Generalis*) Részes Bilantz, a' Termés Tabela, Borárulás, és Tenyészet esztendei Előmutatása minden ezekre tett költségekkel, és bejött hasznokkal fontba vetve. A' midőn pedig a' Gazdaságra tett egész Költség a' Jövedelemmel összeméretik: az Közkiterjedésű Bilantznek, vagy Jövedelem, s Gazdasági Tükörnek nevezetik.

Ez az összemérés megmutatja: Mi jött-bé általán fogva Termésben, Tenyészetben, Mívben, Eszközökben, Szerszámokban, Pénzben? Mi mentki ezekből Esztendő alatt? Mi marad a' Jövőre? Mivel volt ez az Esztendő jobb, vagy rosszabb a' múltnál? Mivel hágott alá, vagy fel a' mostani Gazdatiszt az Előbeni-

beninél? Mivel nagyobb, vagy kisebb az időn a' Fundus Instructus, vagy a' Jóság belső becse?

§. 97.

Ennyi bizonyos és világos Fogásokból állván a' Kamara Köz Számadás: nem szükség azt a' Kereskedők Scrittura Doppia lábára állítani. A' Kereskedőké nem Számadás, hanem Számtartás, a' mint már mondtam. A' Kereskedő akár Pénzen veszi, akár Hitelben kapja Portékáját, mindenkor bizonyos megalkudott árra van minden Réfnek, fontnak, köbölnek: de a' Gazdaságban e' nints. A' Gazdaságban a' Magazin az egész Jóság, és az nekünk Hitelben, vagy bizonyos árron semmitsem ad. Nem kell tehát itt Credit: hanem az egész Gazdaság egy Debet és ehhez Számadó kell és nem Számtartó. Nints itt Cassa, se Cassa könyv kalmári értelemben; és ha a' Jóságot Cassának képzeljük is: a' Számadó sohase köteles arra, hogy a' Creditet a' Cassának visszaadja; hanem arra, hogy a' Birtokosnak adja kezére, a' mit a Jóság hozott, még pedig egészen, és valóban. Máskülömben a' ki a' Scrittura Doppia szerint Jóságot Cassának, Jövedelmét pedig Cassa, Creditnek képzei, 's minden Terméseit bizonyos árra taxálja, mint a' Kalmári Portékák állanak: merem mondani, hogy merő Papiros Gazdaságot folytat. Ennél pedig még a' Rovás-gazdaság, vagy Számadásis jobb.

E L S Ő S Z A K A S Z.

A' Számadó könyvekről közönségesen.

§. 98.

A' mint mondatott rendszerint minden Számadónak három Könyvet kell minden Esztendőben vezetni.

I-ső A' Jegyző könyv, vagy Strazza a' nagy Uradalmakban. Ez mindenkor a' Számadónál marad a' végre, hogy belőle a' Számvevő által teendő Nehézségekre felelhessen; és magát menthesse. Ennek még a' Kereskedők közt is nagy Hitele van.

A' kisebb Jóságokban a' Diárium annyi mint a' Strazza, és Rubrikáiis egyeznek.

II-dik A' Fő - Számadó könyv (Hauptbuch) Erre különösen ezek a' szükséges fogások

a) Az Esztendő végével záratikbe; és minden hozzátartozó Tanúságokkal együtt bekötve általadatik vagy az Uraságnak, vagy pedig a' Számvevőnek, a' mint a' Rendelés van.

b) Az ezen Könyvbe való általírást igen jól meggondolni kell; és az Összszedést, kivonást, vagy Sokszorozást kétszeris megpróbálni, hogy hibás ne legyen: mert azt többé igazítani, kitörülni, vagy vakarni nemszabad mint a' Strazzában megengedtetik. A' minek az a' következése, hogy a' Számvevő az ejtett hibából Nehézséget csinálván, a' Számadó magát a' Felelet' terhe alá rekeszti.

c) Mind a' Pénz, mind a' Magtartónak különböző Fő-Számadó könyve lévén a' szerint, a' mint amaz a' Pénzről; ez pedig a' Termésről, és Tenyészetéről számol. Főképen mind a' kettőnek különböző Felhányásais (Inventa-

rium) van, a' mellyet mindenik alólírva, és megpetsételve, a' maga Számadó-könyve elejére köttet; hogy belőle a' múlt Esztendőről való Maradékot (Remanentia) a' Fő-Számadó-könyvbe renddel, és socral legelsőben is (mig t. i. új bevévések nintsenek) általírhasssa, illy formán: Maradott a' mult 1805. Esztendőről, Gabona ennyi, Bor és Pénz ennyi.

d) Mikor a' Számadók az Esztendő végére érnek: a' Számadókönyvet ugyan tartoznak Summázni, és a' Maradékot világosan kitenni: mindazáltal a' Számadó-könyvet bé nem zárhatják addig; mig a' Maradék felnemhánnyatik újonnan. Ha ez megesik: a' Felhánnyást alól kell írni, iratni, és petsételve a' Számadó-könyv bészárhatására ahoz köttetni: És ekkor van osztán a' Számadókönyv valóságosan bészárva.

e) Hogy a' Számadók az új-bevévéseket, és Kiadásokat akadály nélkül általírhasssák naponként, Nro szerint, vagy hetenként a' Jegyzőkönyvből a' Számadókönyvbe: a' Tanúságokat megszerezzék magoknak már akkor, mikor a' Bévévések, és Kiadások megtörténvén, a' Jegyzőkönyvbe bérattak, és ezekis Numerus alá vetessenek.

f) A' Számadások Hiteles volta egyedül a' Tanúságokon állván, Meghagyás, vagy Ráírás (Commissio, et Assignatio) nélkül, semmi legkissebbet se szabad se bevenni, se kiadni. Ezért is a' hol tisztartó van: a' Számadó minden Állításaik, annak Meghagyásával és Ráírásával tartozik erősíteni. A' hol pedig Tisztartó nints; és a' Gazda maga egy úttal Számadó is (hogy Állításiban a' Számvevő gántst ne találjon) az Uraságot meg kell a

eránt kérdezni, hogy Kiben volna bizodalma leginkább, vagy kikben? Hiteles lenne e' az Állítás? ha azt tsak a' két Számadó, az egymásnak minden Héten adni szokott Menedék, és Viszszázott menedékekkel (Quietantiis et Contraquietantiis) erősítik; vagy pedig ezek nem léttében, ha a' Bévevéseket és Kiadásokat a' helybeli Fiscális, Pap, Helység-Jegyzője, Mester, Iródiák, vagy Eskütt, írástudó Meges-méréssel (Recognitio) bizonyítja? Mig ezt az Uraság Írásbeli parantsolatjával meg nem határozza, a' Számadó addig hivatalához ne fogjon: különben előbb vagy utóbb kárát fogja szenvedni. Hogy azomban a' *Menedék* szóba valaki meg ne ütközzön: megjegyzem, hogy a' Quietantiát, már 1472. Esztendőben Magyar Előjink Menedéklevélnek (Refugium) nevezték. Lásd a' G. Sz. Teleky Archivumát.

g) Se a' törvényes Ráítélőszék, sem a' Számvevő meg nem elégszik azzal, ha valami Bévételt, vagy Kiadást az írástudatlan Hajdúk, vagy Esküttek, tsupa keresztvonással bizonyítanak; hanem ha ezt valaki coramisálja, úgymint Vármegye Esküttje, Plebánus, vagy akarki, a' kit az Uraság írásban e' végre ki-rendelt.

h) Ha ezen Rendtartás mellett a' Számadók, még a' Helyességre, és Világosságra is vigyázván, minden Bévevést és Kiadást meg is keresztelnek, az az nem restellik a' Tanúságokban világosan kiírni: Mit, mitsodást, honnan, és mellyik Esztendőből valót, mennyit, mi árron, kinek, mikor, 's a' t. vettebbe, vagy adtak ki? a' Számvevő annál kevesebb Állításokban ütközik meg.

i) Még az Uraságnak magának sem adhatnak semmit annak tulajdon Menedékje, vagy

Biztossának Megeszmérése nélkül: annyivalis inkább egyik Jóságbeli Számadó, a' másutt lévő Számadónak Menedék nélkül (ha százszor parantsolja azt valaki) legkissebbet se adminisztráljon.

k) Így az Építéshez, Árokmetszéshez 's a' t. annál felebb ne merjen egy Számadó is költség t kiadni, mint a' Felsőségtől írásban megrendeltetett, vagy valamire Meghagyást, vagy Ráírást kapott.

l) A' Számadók, se a' Gazdatisztnek, se más valakinek meg nem engedhetik, hogy az ő Számadások alatt való dolgokba kotonázzanak, Pénzt felvegyenek, Gabonát kiméreszenek, hir nélkül elvitessenek, eladjanak, 's a' t. Azomban ha a' Gazdatiszt Megvizsgálást, vagy Felméretést, 's több illyeket parantsol, vagy tselekszik, annak engedni szükséges; sőt mindent egész engedelemmel, és tisztelettel előlmutatni szoros kötelesség.

m) A' Számadók minden Szombaton öszszemérjék a magok Bevévéseiket, és Kiadásait 's a' t. a' Tisztartó vagy Gazdatiszt kezénn álló Meghagyások' Protocollumával; és a' mi meghagyatott ugyan: de azt a' Vevő el nem vitte; vagy akarmi változás esett a' Meghagyás, és Bévétel, vagy Kiadás közt: azt a' Protocollumból is ki kell húzatni, és újonnal meghagyatni 's a' t.

n) A' Magtartó ne támaszkodjék egészen a' Pajtabírókra, 's más illyenekre, a' kikre a' be, és kimérés van bízva; hanem maga is (a' mennyire lehet) jelen legyen; 's ha valami dolog előtte gyanús, az Uraságtól, vagy a' Gazdatisztól kérjen engedelmet a' Felhányásra.

o) A' kintlévő Ispánoktól, minden Hónapban formás Számadást kérjenek a' kezek

alatt való dolgokról; és ezek' Állításit egy Summában írják által a' magok Számadó könyvökbe, és az Ispán Számadását, mint Tanúságot vegyék, a' magok Állításának bizonyítására.

III dik A' Hónapos Kivonás. Ez a' Fő Számadókönyvnek hónaponként való Kivonása, mind magoknak a' Számadóknak javokra szolgál, mind pedig az Uraságot időről időre bizonyossá teszi a' felől, hogy mi van készen a' Pénztárban, a' Magházban, mi a' Hátramaradás, Tartozás, és Adósság. Mire lehet számot tartani, mi van veszedelemben, mi az Eladni való 's a' t. Körültök ezek a' Rendtartások:

1. Különös kivonása van a' Pénztartó Számadó könyvének, és különös a' Magtartónak is.

2. Mind a' ketten beküldik ezen Kivonásokat az Uraságnak, a' Számadó könyvel meg egyezőleg; noha minden Tanúságok nélkül, és így tízenkétszer egy Esztendőben. E'ből tudja meg az Uraság azt is, hogy a' Számadás vezettetik.

3. Az Esztendő végén a' 12. Hónapos Kivonásokból, egy Summás, vagy közönséges Kivonást kell a' Számadóknak készíteni, és ennek pontban meg kell egyezni a' Számadó könyvet bezáró utolsó Summával.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Pénztartói Számadásról különösen,

§. 99.

1. Mi a' foglalatossága főképen a' Pénztartónak felebb a' 11. Résznek §. 71. 72. megmondva lévén, itt tsak a' ról van szó, a' mi a' tulajdonképen való Számvezetést illeti.

Soha addig sem a' Magtartónak, sem a' Pajtabírónak, ki nem enged valamit adni: míg a' Meghagyásra, vagy Szerződésre ő maga rá nem írja, hogy e'nek, vagy a'nak árát már vagy egészen, vagy részében, a' mint a' Szerződés történt, felvette.

3. A' Gazdatisztnek Meghagyását megolvassa, és felvesse, ha ugyan azért, vagy ezért annyi jár-e? a' mint a' Meghagyásban kívántéve: különben az ő Állítását a' Számvevő Nehézség nélkül nem hagyja.

4. A' Mesteremberek Contoját, vagy Szerződését nem elég, mint Tanúságot a' Számadáshoz mellékezni; hanem arra rá kell iratni 1. a' Meghagyástis, és 2. a' Mesteremberek Megeszmérésétis, vagy Menedéklevelét.

5. Ha annál jobban tudjais, kinek mi jár: azt addig ki nem fizeti, míg a' Gazdatiszt vagy az Uraság azt Ráírással nem parantsolja (Assignatio).

6. Így a' Szegődséget se fizetiki senkinek; ha tsak a' Szegődség helyben hagyott Tabellája, minden fertályban különösen nem assignáltatik; és a' koris kivel kivel esmertessemeg, hogy eső-részét felvette azonkívül, a' mi a' kártételért bentfogatott.

7. A' Jobbágyok Urbáriomi Tartozásával, és Adozásával, és a' Megállított jövedelmek Tabellájával is hasonlóképen kell tselekedni, az az, azokat két Terminusokra, a' *Fixus Jövedelmek*, és *Urbáriális Tabellák* szerint, assignáltatni kell: de a' Hátramaradásokra (*Restantia*) ne várjon semmi Meghagyást, vagy Ráírást; hanem behajtani igyekezzen.

8. A' Jószágon fekvő Terheket, akár legyenek azok Fundációk Stipendiumok, vagy Hadisegéd, soha addig ki ne fizesse, míg vagy

maga az Uraság, vagy annak Meghatalmazottja írásban meg nem hagyja; és a'koris magának, a' megesett fizetésről Menedéket vegyen. Az Eladásokról való szerződéseket is a' Vevővel alólíratni, mennyit, és hogy vette, 's mennyit vett kezére, és mennyit fizetett összeséggel? megesmértetni mindenütt szükséges; kivált pedig ott, a' hol a' Pénztartó, vagy Magtartó maga van a' Jóságban! Az ilyen szerződés bizonyos Tanúságul szolgál, mind az eladott Portékának mennyiségére, mind a' készpénz Bevételének erősítésére.

9. A' Magtartóval, a' mint mondatott minden héten, vagy legfelébb minden Hónapban számotvessen az eránt hogy valyon felvette e' ő mind annak az árrát, a' mit a' Magtartó állít, hogy ezen feltétel alatt kiadott?

10. A' Költsönpénzekkel, Adósságokkal (Passivum et Activum) és ezek' Kamatjával mitévő legyen felebb megmondatott.

11. Ha még valaha Pengőpénz forogna a' Pénztartó kezén; szükséges hogy mind mértéke, mind Pénztabellája legyen, hogy hibás, hamis, és nemkelendő Pénzt, a' maga kárával el ne vegyen.

12. Ha a' Pénztartó a' Számadásban több Kihagyásokat tsinál: nem lehet tsupa Számbeli hibának (error calculi) tartani.

1. Akarmi szín, és név alatt adatik vala mely Pénz a' Pénztartó kezére; azt a' Számadókönyvbe hiteles Tanúság mellett be kell venni (percipere) és ha harmadnap múlva vissza kell is adni, azt mint rendes Kiadást, hasonlóan beiktatni szükség. Illyen az Árvák Pénze, a' nellyről felebb az rendeltetett, hogy a'ról a' Pénztartó különös, de egyszersmind hiteles Számadást folytasson. Ugy de az, hite-

les tsak úgy lehet, ha a' Számadókönyvben is felvetetik.

14. Minthogy a' Pénztartó fizeti a' Marha, és Barom-pásztorokat: az ő kötelessége is az főképen; hogy mindenféle Marhát, mikor kerül megszámláljon, és a' mi a' gondatlanságmiatt elveszett; húzzale kinek kinek fizetéséből; sőt a' Magtartóvalis, ha a' kár arra érdemes: a' Deputatumotis fogassabent, és vegyebé rendesen, és hitelesen.

15. A' mi a' Restantiákból hónaponként incassaltatik: azt egy Summában Perceptumban be kell venni így: Restantiákból beszede-tett ennyi: és ezt ismét a' Kiadásbais kell iktatni így: Restantiák erogáltatnak fl. 100. xr. 20.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Magtartói Számadásról különösen.

§. 100.

A' Magtartóság tárgyai sokak; azért is mind a' Maradéknak Felhányása, mind maga a' Fő Számadókönyv, mind pedig ennek Hónapos-kivonása kiterjedtebb; sőt maga a' tulajdonképen való Számadás több szemességet; és Számadói fogásokat kíván, mint a' Pénztartóé. Ehez képest e' következő Jegyzéseket has nálni kell:

1. Az Uradalom' szükségére való dolgokat soha addig ki nem adja, míg az Uraságnak, vagy a' Gazdatisztnek Meghagyása kezébe nem adatik.

2. A' mi pedig eladatott: addig azt fen-tartja, míg a' Pénztartónak Megeszmérését az eránt nem veszi, hogy ennek, vagy annak ár-ra már le van fizetve a' Pénztárnál.

3. A' hol a' Magtartó magánosan van valamely Jóságban : minden Bevévéseit és Kiadásait azoknak Megesméréseikkel, sőt a' Vevők, és Mesteremberek Menedékes Szerződéseivel tartozik erősíteni ; a' kiket az Uraság e' végre meghatalmazott ; vagy legalább (akarkólakjonis az) a' Kormányozó Gazdatisztnek, hetenként, vagy hónaponként Meghagyását kikerje magának Tanúságúl.

4. A' Felhányás után a' Számadókönyvben a' legelső lapon a' Bor bévevé és Kiadás szokott állani. Hogy a' Magtartó nehibázzon : a' Borok' számonadásában ezeket tartsameg :

a) Legelsőben is a' Maradékot vegyebé, a' maga Neme' Esztendeje, és termés helyje szerint.

b) A' Maradék után jön az Újbevevés, vagy az Uraság' Terméséből, és Kilentzedből, vagy az Öszszevevésből.

c) A' Termés, és Kilentzed, vagy Hegyvám első Bévevése, a' Termés és Kilentzedelés Öszszeírása (Conscriptio) által eléggé megbizonyíttatik ; ha az, az öszszeíró által hitelesen alólírva van ; és a' Meghagyó assignálta.

d) Ha a' Borok a' pintzékben tüzes forrásokot elvégeztek ; a' hordók' forró - híjját hiteles Ember jelenléttében, és Megesmérése szerint kell megtöltögetni ; a' hordókat akó szám szerint öszszesummálni ; és az öszszeírásnak egész híjjánosságát, mint Tölteléket Meges mérés, és a' hol kitelik, Commissio mellett a' Kiadásba beiktatni (erogare).

e) A' Borok minden Hónaphban kétszer töltögettetnek a' Magtartó jelenléttében ; és a' mennyi itsze töltelékre felmegyen : hiteles Ember Meges mérése mellett írássékbe a' kiadásba. Mert ezen túl semmi itsze szám sem enged.

tetik a' Töltelékre; és az a' Hordóknak különböző nagyságok miatt az Uraság, vagy a' Magtartó kára nélkül nem is eshetik meg. A' Hegyalján mindazáltal, a' hol egyforma Göntzi hordókkal élnek, minekutánna már az új borok tüzes forrásokat elvégezték; és az előbbi rendelkezés szerint meg is töltögettettek: az új hordók első és második töltögetésére, a' midőn még az új hordók apasztani szoktak, két itaszt egy hétre, azontúl pedig egy meszszyt fellehet venni.

f) Mikor a' Borok lefejtetnek, vagy a' Seprőről levonatnak (a' hol ez szokásban van) az egész Borsummát a' Kiadásba be kell írni. Ha a' Fejtésnek vége van, hiteles Megeszmérés, és Commissio mellet, a' mi találtatik: öszsze kell venni, és a' Bevevésbe beírni (repercipere). Így a' Seprőt is Akó, vagy itsze szerint be kell venni.

g) A' jövő-menő Cselédek' számára, sőt az Uraság' Vendéginek is a' Kádár, Kultsár, vagy maga a' Magtartó szokott bort itszénként kiadni. Hogy az ilyen Kiadásnak hitele legyen; és a' Gazdatiszt, 's a' Számadó is, annyi apró Meghagyásokkal ne terheltessék: a' Kádár, vagy Kultsár egy közmeghagyás mellett egész Hét, vagy Hónapszám szerint adhatki bort: de a' Magtartó az ő aprólékos Kiadásait csak egy Hétben, vagy Hónapban írjabe a' Kiadásba. A' Kiadónak a' Parantsoló által alólírt könyve, mint Tanúság fog szolgálni. Az Etzettel, és Pályinkával szinte így kell tseledni.

h) Ha a' Magtartó a' Seprőt, Törkölyt 's a' t. a' kiégetésre általadja: az akó és itsze számot a' Kiadásba beírja; de egyszersmind azt is bevegye, a' mi azokból kiégettetett. *Ennyi, 's ennyi akó szélva, törkely vagy Seprából,*

hány itszét kell egy akó után az Égetőtől kívánni: felebb elől van adva, és az a' Gazdatisztet illeti: de a' hol a' Magtartó maga a' Gazdatiszt, az említett égetésbeli Cynosúrárt megtartsa, és a' Próbaégetést hitelesen bizonyítsa.

§. 101.

A' szalmás Gabona számadására ezek szükségesek:

1. Az Új-termést és Kilentzedet, mihelyt az Aratásnak vége van, hitelesen kell össze, és alólíratni; hogy az özszeírás Tanúságul szolgáljon a' Bévevésnek.

2. Ezen Özszeírás Rubrikák szerint essen meg. Az első húzás az Esztendő, a' második a' Határ; a' harmadik a' Tábla, vagy a' Düllő állandó neve; a' negyedik a' Termés Neme; az ötödik a' Kereszt, vagy Kalangya száma. A' hol van: az Özszeírást, nem tsak hogy az Özszeírók alólírják; hanem a' Gazdatiszt is Meghagyás által rendeli annak Bévevését: de a' hol a' Számadó tsak maga van: elég ha azt, a' meghitt személljek alólírásokkal erősítik.

3. A' mennyire lehet az egynemű, és jószágú Terméseket, egy vagy több Kazalokba kell özszerakni, másokba az alábbvalókat, és egészen másokba a' Kilentzedet és Tizedet.

4. Minden Asztagba, vagy Kazalba bele kell szúrni a' Rovást, az Özszeírásnak Rubrikáji szerint p. o. 1805. Püspökiben, az Aranyászon, Búza Kereszt 600 kéve 17.

5. Mikor az Élet a' Mezőről behordatik: minden Tábla terméséből egyenesen a' Cséplő-pajtába kell egyik másik szekérről, válogatás nélkül, 3-6 keresztre valót lerakadni; és hiteles Emberek jelenlétében eltsépettet-

vén felmérteni; és ezt Meghagyással, vagy Megeszmérés által erősítve, mint Höz - próbát (próba generalis) Számadás alá venni.

6. Valamikor valamelyik Asztag, vagy Kazal eltsépettetik: új próbát kell 3—6 Keresztel (specialis proba) hasonló módontétetni, és a' szemet bevenni, illy módon 25. Feb. próba tséplésből 3—6 Keresztből a' 12. szám alól; kovátsi termés, 1805 ből, a' Rédegi Tábláról 3-6 keresztből bevétetik $4\frac{1}{2}$ köb. búza, vagy 9. köb.

7. Hasonlóképen kell körülírva a' próbakeresztek számát is a' Kiadásba béiktatni.

8. A' Hitelességre, és világosságra a' nagy Majorokban Cséplés vagy Nyomtatás Tabellát kell készíteni azon rubrikák szerint, a' mellyek ezen §. 2. pontjában az Öszszeírásra rendeltetve vannak.

9. Ezen Tábellába minden Asztag, vagy Kazal Numero, és Esztendő szerint béiratik, és ha valamelyik eltsépettetik: mind a' köz, mind a' különös próba beleiktattatván egymás után; azon Summa-is kitétetik, a' mit Próba szerint ez, vagy amaz Asztagból várni kell; mind pedig az, a' mi valósággal, és hitelesen megerősítve beméretik.

10. Ezen Tábella négyszer készül esztendőt által, az az, 10. Jan. 10. April. 10. July és 10. October és Meghagyással, vagy a' meghitt Bizonyosságok Megeszmérése alólírásával megerősítve, a' minden egy fertályban esett kiadásnak, és Bévevésnek bizonyítására, mint Tanúság a' számadókönyvhöz mellékeztetik.

11. Hogy azonban minden Határnak, Táblának, és Esztendőnek nembeñ Termését világosan lehessen megítélni: nem azt kell a' Számadókönyvbe tsak írni; hogy ezen, 's ezen

Fertályban eltsépettetett in Summa, Kereszt ennyi; 's bévétetett szem ennyi; hanem a' Cséplés Tabellából kell azt áltírní körülállásosan, a' mi a' Cséplés által sorban, és egymás után kiment, és bėjött, p. o. 1806. Csitsón, az Aranyászi Táblában, 1805 ben termett Búzakazal, sub Nro 12. eltsépettetvén szalmás Gabona Kereszt kiadatik 600, és Bévétetik szem, köb. 900 ugyan azon esztendőből a' Táblából.

12. A' mellyik Kazal eldüllött, vagy beázott, és így belőle a' szemhibázott: a' Magtartó jó lelkiesmérettel, és a' hiteles Bizonyítás mellett tegye azt a' Kiadásba, és Bevevésbe körülállásosan. Külömben a' hijjánosság a' Magtartó nyakára fog ítéltetni: annyival inkább pedig, ha a' kárt látta, és a' Gazdatisztnek a' befedetést nemjavasolta, vagy maga, ha egyedül van, be nem fedette.

13. Ugyan illy körülállásosan, és hitelesen kell azt is a' számadókönyvbe beiktatni; ha valamellyik Kazal, olyan Táblából való, a' mellyet a' Jég. Jun. 10-dikén megvert 's a' t.

14. Mikor a' Szem az őszi, és Tavaszi — vetésre kihordatik: ha a' Magtartó hitelesen megbizonyítja; hány köblöt adott ki: többé Felelet terhe alatt nints; hanem a' Gazdatiszt, a' ki vettet; és a' mezőre viteti; felel arról, ha több mentki, mint a' Holdak' száma kívánta. Ha a' Magtartó egy úttal Termesztő is, a' Felesleg — vetésért őt kérdi meg a' Számvevő.

15. A' Kukoritza, és Hajdina minden szemek közt legnagyobbat apad, azért számonadások a' Magtartóknak többnyire méltatlan veszedelmekkel van egybekötve. Ezt tudván

a) A' Kukoritzát nem szekér megmérve vegye Számadásába, hanem köböllel púpozva, a' mennyi ráfér.

b) Ha a' Kukoritza éretlen, nyers, vagy megázott, és sokszor akkoris szakad az eső, mikor a' szekerekről kasokra, Górékra, vagy padlásokra hordják: a' Magtartó mind a' Gazdatisztól úgy írva kérje a' Meghagyást, hogy a' Kukoritzának minémüése, és az idő mi-vóltais be legyen írva: sőt nagyobb bátorság kedvéért, más hiteles emberektől is bizony-ságot vegyen arról: mitsodás volt legyen a' Hajdina, vagy Kukoritza, mikor azt bevette? Ezek a' Bizonyságok jók lesznek a' kor a' midőn a' Számvevő elnem hiheti, hogy egy Górébá 1500. Kőből méretvéne; a' Kiadásban minden százon 25. sokszor 30. kőből hijanosságit talál-tatik. E' pedig így szokott lenni; kivált az éretlenség miatt. Sőt láttám szememmel azt is, hogy az egész 1814. és 1815. termés össze-rothadt, és senkise vette hasznát. A' Hajdina szinte így járt. Ha legszárazzaban, és érettebben töltetnek is ezek a' Magházakba: a' hijjánosság a' megszáradás után, csak tavasz-ig minden százon 10. kőbőlre megyen legalább. Azért is légy jobb volna őket kétszer venni Szám-adásba t. i. Ősszel és Májusban, és a' kor a' hijjánosságot hiteles Tanúság mellett a' Kiadásba kitenni.

A' Kukoritzát mikor csépelni kiadja a' Számadó: az egész Summát a' Kiadásba kell írni, és a' Szemet a' Bévevésbe hiteles Tanúság mellett.

§. 102.

A' Kender, és Len zölden való bevevése; noha egészen más okokból, szinte ilyen veszedelmes mind a' Gazdatisztnek, mind a' Magtartónak. Mert ezek olyan plánták, hogy termesztések többnyire az időjárásától, és a'

különös föld minéműségétől függvén, merő szerentse. De mivel nagy rájuk a' szükség: a' Gazdatiszt, kénytelen vetésekkel próbát tenni. A' Gazdatiszt helyes mentségét a' hibás Termés körül felebb már előladván; itt a' Magtartónak adok jegyzéseket a' Kender, és Len számonadására.

1. A' Magtartó mikor a' zöld kéve kendert és Lent beveszi, meg nézze, ha azokat valami tsak kitsiny jégis nemütötte e meg. Ha megütötte: valahol a' seb volt, a' szál a' tiló alatt el fog szakadni; és így nagyobbára kőzba (Csepű) megyen. Az illyen Bevevés mellé hiteles bizonyító Tanúság szükséges.

2. Ha a' Kender páltzás: a' vízben tsak hamar el fog ázni, és a' hijánosság nagy lessz. Tehát mentől melegebb, tisztább, 's folyóbb az Áztatóvíz: a' Kender annál hamarább kifogázní. Erre a' Gazdatiszt tartozik gondoskodni; és a' Magtartó igazság szerint, tsak a' megtörött, és meggerebenelt szálát, és kőltzot köteles hitelesen bevenni. De a' hol lspányok, és Gazdák termesztik a' Falukon a' Kendert, és Lent; vagy a' Magtartók egyúttal Termesztőkis: a' Kender, és Len Számonadásokhoz ezen fogások adatnak:

a) A' melly határban a' Kenderhez, és Lenhez tapasztalhatóképen ritka, fekete, és mindig valamennyire nedves föld nintsen: tsak a'kor lehet Kendert, és Lent vetni, mikor az Esztendő esős, és meleg.

b) A' hol a' föld jó: egy 1200. □ öles holdba bele megyen 4. köből mag, és négyszer kell vele egymás után meghinteni a' földet. Ha a' mag se jó, se nem elég, minden hijjában.

c) Az illy föld, és meleg esős nyár, ad rendszerint 500. kéve Virágost; és annyi, vagy több

több Magos kendert: a' melly mindenik négy négy marokból, vagy közép Veretből áll: de a' mag jó legyen, az az, érett, jól kiszáradott, a' füllőben meg nem égett, és a' föld vérmes, vagy nedves, külömben a' madarak azt kiferdik, és a' mi kikélis, elszárad. Huszadik Májustól fogva Úrnapig lehet vetni, és vele inkább várakozni, míg a' föld megázik. Ha a' Vetést, vagy megszántott, de vetetlen földet a' Zápor megtsapja oda; van az 500 kéve Kender. Ha a' nyár száraz, a' Kender rövid lessz; és a' fontszám igen fog híházni. A' Számadó erről hiteles bizonytságot vegyen jóelőre magának.

d) Még a' magról meg kell jegyezni: hogy azt Cséppel verni ki, káros. A' Csépa' magot megrepeszti, és ez, bár a' szemnek szép is, ki nem kel. Még az se használ, ha a' Szórók, Szelelők, Eresztők, a' vékonyan fekvő magot, kivált tsismás lábbal tapossák. Tehát a' magot igen gyakran öszszetolni kell. A' drót, vagy Vastrostais igen éles a' Kender maghoz; elvágja, vagy megsérti a' magnak igen kinnülő való tsírjét. A' mit a' szél a' Szelelőtől, vagy eresztőtől távolabb viszen, és Alljának (Suska) hívják, némellyek a' házi madaraknak adják; mások pedig a' kevés jó magot pótolják vele; és annál örömelebb elvetik: mennél jobban elhitették magokkal; hogy ebből mind Virágos Kender lessz. E' nem igaz, és belőle tsak olyan kevert Kender lessz; mint a' többi; hanem ritkán kel. Én mindenkor szélt, és a' föld végeire, a' hova a' madarak legjobban járnak, szoktam vetni jó sűrűen; és minthogy tsak harmada kelki: páltzásabb, de több magja van. Ennyi Vigyázás és fogás kell tsak az egy Kendervetéshez.

e) Minden két kéve, vagy 8 marok zöld Kender ád (ha a' jég meg nem tsapta hosszúszerű és vékony, vagy igen el nem ázott) egy font eltörött pozdorjás szálát: és így 500 kéve 250 fontot. Ha a' Kender igen páltzás; nints is jól megázva: egy kéve után egy font lessz; de semmitsem ér: A' száraz nyárban a' kéveszám igen meszsze jár az 500-tól.

f) A' 250 pozdorjás vékony szálú Kender, ha megsimíttatik, és meggerébeneltetik: ád 120—125 font szálát, és 40—50 közép szösz. A' jó Gazdaszszonyok elsőben a' gorombáját levonják, és 'Sákoknak fonatják: ez a' kóltz. Azután valamivel sűrűbb gerebennel hasogatják, és a' mi lejön, 15—20 font: Cseléd és Sütőruhának, és közgyertyabélnek fonják, 's közép szösznek nevezik. Ha pedig a' Kender érdemes, azaz szép, vékony szálú, erős, 's azomban mégis puha, fényes, és nem éles: még harmadik aprófogú, és tsaknem Len gerebennen megvonják; és a' mi lejön: finom szösznek nevezik; 10—12 fontnál nem nyom többet. Ezt azok fonják, a' kik a' tiszta szálát szokták igen vékonyan megfonni. — Gyengébb mint a' szála fonál: azért is a Szálavászón bélinek, vagy kereszt szálnak, és asztali gyertyabélnek fordítják.

g) Mentől több gerebennen megyen a' Kender keresztül: annál kevesebb lesz mind a' szál, mind a' Szösz. Ha a' Termesztőtiszteknak különös parantsolatjok nints az Aszszonyágtól: a' Kendert tsak Robotban gerbeneltetvén meg; a' Kótzot, és Szösz együtt levéttetik. Sokan pedig tsak eltöretik, és simíttatják; azután a' Kötélgyártónak eladják. A' Számadásban meg kell jegyezni, és mutatni a' Felhányáskormit tsinált a' Kenderrel. Így a' Számvévó nem tehet annyi gántot.

h) A' hol az Uraságnak az a' parantsolatja hogy a' Kender, Szálnak, Szösznek és Kótznak kivonatván, fonattassékis meg, vagy pénzért, vagy robotban: a' Számadó hogy idővel Nehézséget ne szenvedjen a' hijjánosságért, ezekre vigyázzon:

a) Ha a' Szála Kender háromszor gyaratott, és púha ad $1 \frac{1}{8}$ font, egy font finom fonalat: de ha tsak kétszer gyaratott, vagy azis éles, és hársos: egy font fonálhoz kell egy font és egy fertály szála kendert kiadni. Külömben a' fonók (hogy a' fonál hijjánosnak ne mondasék) azt vagy megnedvesítik, és e'kor a Számadó veszít; vagy ha felis gombolyítják: téglá, 's köre gombolyítják. Mert egy font szálából soha se lessz egy font fonál. Így pedig ha a' Számadó nem akar károsodni: bizonyosan a' Takáts fogja a' kő, és Téglát megfizetni. A' Nehézségeket örömet csináló Számvévők, ezeket a' Jegyzéseket szemek előtt tartván; a' Számadókat helyes okok nélkül ne terheljék.

b) Ha 100 font fonál megkótyoltatik, megpároltatik, és fel is gombolyítatik: elvesz belőle közép számszerint 12—15 font.

c) Ha a' fonál púha és jól van fejezítve, a' vászna gyengébb, de annál tömöttebb lehet. A' kemény fonálból ritka vászon lessz.

d) Egy font Kender fonálban, soha sinta annyi réf szál, mint egy font Lenfonálban. Ha ezt a' Takáts nem tudja: soha se fog annyi vásznat adni, mint a' mennyit ígért.

e) A' Kender fonálból (ha legfinomabb) réfes széles vászon lessz tsak 3. réf egy fontból, a' gorombábból harmadfél: a' közép szöszből kettő, és a' kótzból másfél réf, az is pedig tsak $3\frac{1}{4}$ széles.

f) Jobb tehát az Urbarialis fonáspénzen különös jó fonókkal megfonatni a' szála finom Kendert; mint elrontani. De ezt a' Számadó írásbeli engedelem mellet tselekedje.

g) Az is jobb, ha a' Számadó réf, és nem font számra fonatja, és kötözteti a' fonalat. Így a' Takáts soha se hibázik, ha akarja. Lásd a' Házigazdaszszonyban, 's a' t.

h) Ha Urbariom szerint parantsolja az Uraság a' fonatást; a' Számadó laistromba vegye a fonó helységeket, és rubrikákba írja be, hány az egész, fél, fertályos fonó 's a' t.? mi járna tőlök általjában; és mennyit fonatott velek? Ez a' Laistrom lessz osztán a' Kender Kiadásnak, és fonál Bévevésnek hiteles Tanúsága.

i) Mikor a' Számadó a' zöld, vagy eltörött Kendert beveszi, a' Bevevésnek mellé tegye azt is, hogy mennyi magról, földről, és hány kévéből veszibe ezt, vagy amaszt?

k) Mikor a' Szálát, Szöszt, vagy Kótzot beveszi: szintúgy hozzá kell tenni azt is, hány kéve után van a' Bevevés.

l) Ha a' fonál bevétetik: annak is mellé kell tenni, 's a' Vászonnak is, hány font után való a' fonás; és hány font fonál után a' bevett vászon? Így a' Számvevő nem tehet annyi Nehézséget.

§. 103.

A' Lentermesztést tsak az esmeretes, és ahoz való Határookban lehet haszonnal termesztetni. Azért is az Aszszonyságot szükséges a' dolog eránt megtudakozni, és általa, a' mennyiséget is írásban meghatároztatni. Mert a' hol a' Gazdaság Termesztésben, és Tenyészetben áll: nem gazdaság az erőt, időt, és Számadót a' kényes; de tsekély jövedelmű Len-

termesztéssel elfoglalni. A' hol mindazáltal a' parantsolat eránta megvan: a' Számadó magát jobbára azokhoz szabja a' fogásokban, a' mellyek a' Kender számonadásáról mondatk: hanem a' mennyiség különböztvén, ezeket meg kell tartani:

1. Egy Holdba 3 köből mag elég.

2. Eről rendesen lejön 400. kéve zöld Len.

3. Három jó kéve ad egy font pozdorjás, vagy elvágott Lent.

4. 100. font pozdorjás Len ad a' mint a' gyaratás van 40---50 szálát: 20---30 szöszöt, vagy Kóztot.

5. Minden 10. font szálából, elapad a' fonásban egy font; sőt ha a' fonók sok Czuczorkát gyujtogatnak, több is.

6. A' Len fonál, ha finom: ad ötödfél fertályos vásznat négy réfet, de nem az Urbáriomi fonók keze után.

§. 104.

Az Eleségek közt a' Húsnak, Szalonnának, Zsírnak, Lisztnek, és a' többféle Főzelékeknek helyes Számadása legtöbb Nehézségeket szenvedvén, vele a' Számadónak legtöbb baja van. E' következő Jegyzések valamit könnyítnek a' dolgon:

1. A' Lisztet a' mennyire lehet a' felebbi örletés Tabellája szerint, font számra kell bevenni; és kiadni: a' hol pedig ez nem lehet, legalább oda haza egy köblöt meg kell mérteni hitelesen, és e' szerint a' többivel együtt Mázsa, és font számra kell Számadásba venni. Ha meg kell oda haza szitáltatni: mind a' Lisztet, mind a' kiesett korpát hitelesen meg kell

fontoltatni, és a' hijjánosságot a' Kiadásba kitenni.

2. A' nyers húst, szalonnát, hájjat természetes, hogy frissen is mindjárt fontszámra kell bevenni, és belőle, ha szükség ugyan font szerint is kiadni.

3. Mikor mindezek füstre köttetnek hiteles emberek által kell a' mennyiséget bizonyítani, és a' Kiadásba tenni. Mikor a' füstől levetetnek, hasonló hiteles Tanúság mellett kell újra bevenni, és így kétszerszükség bevenni, és kétszer kiadni. Így kell a' friss, és füstölt Sajjal is épen tselekedni: mert a' Száradás által mindenik nagyot apad.

4. Némely főzelék, (megesik) hogy elfogyván a' Magtartó a' Deputatúmot nem tudja miből kiadni: azért is az ilyen esetben azt tselekedje, hogy másikat adjon az elfogyott helyében. De hogy a' Számvevő bizonyost tudhasson: a' Kiadást meg kell magyarázni, hogy mi helyett, mi adatott, kinek, és mennyi, erre, vagy amaz időre? Búzáat mindazáltal (akarajja ellen) Főzelék helyett nem kell adni senkinek sem Főzeléket pénzen venni; hanem természetni.

5. Mikor a' Magtartó Árpát, Kölest, Hajdinát, 's a' t. ad ki Kásának: azt Meghagyás mellett tselekedje: Tíz köből tavaszi Árpából lesz 6 köből öregszemű Árpakása; és két köből korpa. Finom kása pedig egy köbőlből, nem lesz több $1\frac{1}{4}$ köbőlnél, és az is tsaka' jó Malomban és jó Molnár kezén: és 10 — 12 font korpaliszt. A' jó, érett Hajdinából 2. köből ad $3\frac{3}{4}$ kását: de rendszerint tsak fél köblöt. Így van a' Kölessel is. Rendszerint pedig egy köből tiszta sárga kása 5 köből Kölesből kerülki: és ezt meg is kívánja a' Számadó a' Molnár-

tól, 's bévevéséhez mindenkor hozzá tegye azt, hány köbőlől készült az.

§. 105.

A'SóbeliSzámadássalis többnyire nehezen elégszik meg a' Számvevő; azért is körülte ezeket tartsa meg a' Számadó:

1. Mikor a' Sóházakból a' Só megérkezik: meg kell odahaza hitelesen mázsáltatni; a' Híjánosságot a' Kiadásba tenni; 's a' Hövekre a' Nrot, és mennyiséget felragasztani.

2. A' hol van, a' Gazdatiszt kötelessége meghagyni: mennyi Sót adjon ki a' Magtartó: de a' hol ő tsak maga van, a' felebbi Cynosúrákat a' marhák, és emberek ételére szorossan megtartsa: de el se fogja, és Kiadást Megesmerésekkel erősítse.

3. A' Sót a' Számadó apródonként adhatja ki Meghagyás mellett; és a' Hónap végével az egész Kiadást egy Laistromba írván adja által a' Gazdatisztnek, hogy az a' Meghagyást írja alól és az aprókat tépje el.

4. A' Számadó a' Pásztoroktól a' Maradék sót kérje elől; és vegyebe hitelesen megmérve.

5. A' Pásztoroknak kell adni egy sókönyvetskét, a' melybe a' Marhaszám Rubrikája után, a' többször kiadandó sót be kell írni.

6. Ezen Könyvetskének bal oldalára írja a' Gazdatiszt mindenkor a' Maghagyást; és a' Számadó a' Só kiadást a' jobb oldalra.

7. Az Esztendő végével a' Magtartó ezen Sókönyvetskét békérje a' Pásztoroktól, és vele mint Tanúsággal erősítse a' maga Marhákra osztott Só kiadását.

8. A' Befejő Csírások, Tejet, Téjfelt, Vajat, és Sajtot szoktak beadni. Ezeknek tehát a' Magtartó Könyvetskét adjon; és valamikor,

valamit beadnak Számadás alá: a' Bevételt legelsőben is ezen Könyvbe írja be a' Számadó; hogy az, a' Csírásnak Menedékül szolgálhasson. Az Esztendő végével pedig a' Csírást egy Summába megnyugtattván, Könyvetskéjét vegye magához; és mint Tanúságot mellékezze a' maga, tej, sajt 's Vajbéli Bevevésinek erősítésére.

9. A' Sajtot, Viaszszat, és Gyapjút, mind járt Számadás alá kell ugyan venni; és a' viaszszas, és gyapjús 'Sákokat elpetsételni: de a' Kiadásban az Eladáskor hitelesen találtató apadást (calo) különösen Kiadásba kell tenni.

§. 106.

Az Eleségek után a' Takarmányok Számadása következik. Ezt, nagy helyet foglalván, bezárni se lehet; és minduntalan szükség lévén rá, mérték szerint kiadni, nem épen lehetetlen ugyan: de igen terhes. A' Számonadás-hoz ezek a' fogások szükségesek:

1. Már a' Gazdatiszt, vagy a' Magtartó, mint ilyen, felebb látta, hogy mindenféle Marha, és Barom számára, külön kell összerakadni a' szénát, és tavaszi szalmát. Ha e' meg van: felényire megkönnyedett a' Takarmányok számonadása.

2. Minden Pajtaközt, Boglyát, vagy Kazalt, két vagy négy marhás szekér számra kell összerakadni, és a' Rovást bele szúrni. A' Rováson legyen a' Boglya, vagy Kazal Numeroja, a' szekérszám, és a' marha, vagy barom neve. A' Rovás a' behordás után való hiteles összeíráshól készül; és az összeírás Tanuságul szolgál a' Bévevésre.

3. Ha eladatik valamellyik Boglya, vagy Kazal: a' Kiadásnak mellé kell írni azon Boglya, vagy Kazal Numeróját is, a' mellyikből va-

lami, vagy egészen eladatott. Úgy kell tseledni, midőn ez, vagy amaz Kazal a' Gulya, Bírka, vagy Csira számára szekerenként kiadatik is.

4. Az ökrök, és hámos Lovak szénája portio számra lévén felkötözve; azt legkönnyebb font szerint Bevenni, és a' Kiadásba, ugyan font szerint kiadni.

5. A' Deputatum széna' Kiadása a' Szegődség Tabellájával, és a' kivőnek Menedékjével bizonyíttathatik tsak, és nem Meghagyással.

§. 107.

A' Tűzifa ölszámra szokott bevétetni, és kiadni hiteles özszeírás, és Meghagyás mellett: de az ölfával, kivált ha az az Erdőben tartatik, vagy a' lerakodóban, nyersen rakatik össze szoros mérték szerint; a' Számadó soha ki nem jön betsületesen. Azért is a' nyersfát Erdőiöllel mérve vegyebé, a' mellynek magassága rendszerint hét láb, és nem hat. Számonadásához ezek szükségesek:

1. Az ölfá Bévevésére szükséges az Özszeírásban világosan kimagyarázni, hol, mikor, Karátsonyi favágásban, Robotban, vagy pénzért vágattatott? Az Urbáriális Vágók' tartozását is ide kell iktatni, hogy a' számvevő megítélhesse; ha a' fa annyi öl-e, a' mennyi a' Tartozás.

2. Az ölfá' kiadásra megkívántatik a' Meghagyás, a' Pénztartó Menedékje; vagy legalább valami elhihető Megesmérés. A' Deputatum fa is a' fertályonként assignáltatni szokott szegődség Tabellájával erősítetik.

3. Ha valamellyik Tiszt ölfájával be nem érheti, pedig semmit sem adott el: meg enged-

tetik, a' hol Erdő, és esetlő találtatik, neki a' Fajézés.

§. 108.

A' Deszka, Létz, és Állás fa hiteles Meghagyás, vagy Tanúság mellett vetessék be, és adattassék ki. De minthogy, kivált az Épülethez kiadottak, nem mind, és nem egészen romolnak el: szükséges a' meglévőket hiteles Tanúság mellett, mint használt, vagy hibásokat ismét számadás alá venni, és ezt a' Pallér is írja alól (repercipere).

§. 109.

A' Gyertya Számonadása, igen apró Kiadásokból állván, a' Magtartó egy egész hónapi Kiadásait, egyszerre írhatja bé a' maga Számadási kiadásába: de hogy azt elhinni lehessen, egy Könyvetskét tartson az egész Esztendőre. Ennek bal oldalára írja a' Gazdatiszt a' Gyertyáról való Meghagyást; a' jobb oldalon pedig ezen Rubrikák legyenek: Asztali gyertya, Viasz, Faggyú, ordinari: Gőbölyösöknek, Kotsisoknak, Csírásnak, a' Tornáztba 's a' t. Ezen Rubrikákba kell osztán írni a' Gyertya nemeket font és szálszámra.

Ha a' Számadónak nints Meghagyója (Committens) minden Hétfeli kiadásait bizonyítassa a' megrendelt hiteles személyekkel. Ha az Esztendőnek vége van: a' Gyertyakönyvet a' számadáshoz kell mellékezni.

Hogy pedig mind a' Meghagyó, mind a' Magtartó tudhassák: kinek, és hova, mennyi jár, ezeket kell megtartani:

1. A' Gőbölyösöknek egy Hónapra jár egy font.

2. A' Kotsisoknak téli hónapokra egy font, ha külön Istállójuk van, nyárban pedig egy hónapra fél font.

3. Az Óltárra viasz-gyertya, a' mint az Egyezés, vagy Ajánlás van: de gondolomra szabad consumót ide sem enged a' Számvevő.

4. A' kisebb Pintzékhez 25 a' nagyobbakhoz pedig 30—40 font a' mint a' Szegődség mutatja.

5. Jobb mindazáltal általjában kinek kinek, a' kitett mennyiséget vagy Gyertyában, vagy Faggyúban egyszerre, vagy Fertályonként kiadni.

6. A' melly Istállóban Lámpás nem volna lántzon felkötve, hogy azt el ne lophassák: a' Szamadó oda gyertyát nem fog kiadni, a' tűz miatt. Tehát a' Gazdatisztet, vagy maga magát emlékeztesse, a' bádog Lámpások vételére.

§. 110.

A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vetőruhák, borvonó Kötelek, Törlőruhák, Lópokrótzok, Abrak rosták, Lófésűk, Vakarók, Kötőfékek, futrás és pakoló kötelek, e' következő meghatározások szerint adassanakki:

1. Minden gabona'Sákok, és Ponyvák, négy nyüstre (Rüttel) szövessenek. Így három annyi ideig tartanak: de hogy ki ne tseréltesse nek, minden Vászonszöveget kalamással meg kell bélyegezni.

2. A' gyapjus 'sákok, minthogy gyakran a' gyapjával elmaradnak: csak közönséges sima vászonból lehetnek.

3. A' ponyvák, sütő, vetőruhák, eresztő, gyapjus, és gabonás'Sákok 6 esztendőre adatnak; azért is a' bélyeg mellé az Esztendőszám is

felíratassék. Az avúltak ítéltesse nek meg, meddig tarthatnak még, és írássék rájuk a' Varrás' esztendeje posztó betűkkel, hogy még az ezen-túl való tartásokkal együtt a' 6. esztendő kijöj-jön.

4. Az Abrakos 'Sákok, és dupla Ló pok-rótzok, abrak rosták, Lóvakarók, fésűk, négy: a' kefék, a' Kötőfékek futrás, és pakoló Kőte-lek két esztendőre. A' borvonó Kőtelek tízre, a' rudazók pedig háromra adassanak. Ha az idő eltelik; újra Számadas alá vétetnek a' szol-gálhatók; az elszakadozottak pedig a' Felhá-nyáskor (a' Felhányóknak előmutattatván) ki-mustráltatnak.

5. Ha valami véletlenül a' nagy erő által elszakad, kivált a' külömbféle Marhakötelek, Strángok: a' Cselédek által, mikor azok úja-kat kérnek bémutatatassanak; és így adassék min-deniknek új az elszakadott helyébe. A' mit elől nem mutatnak, azt a' Számadó elvesztettnek tartsa; és az árrát a' Szegődségből fenttartas-sa, vagy tartsa, és nyomon újat vévén a' pénz-en a' Kamarába bevetessék.

§. 111.

A' Vas, a' mint meghozatik, újra meg-mázsáltassék; és a' mennyinek hitelesen talál-tatik; annyi is vétessékbe. De hogy az úton a' Hozók által nem menté el valami rossz felé: a' Kalmárral a' Contót úgy kell tsináltatni, hogy az a' Vasnak nem tsak nemét, és fontszámát, hanem azt is beírja, hány szálból, vagy darab-ból áll ez, vagy amaz Szállítás; és mellyik Fuva-ros mennyit viszen.

A' mi valaminek tsinálására a' Kovátsnak kiadatik: az, vagy Meghagyás, vagy Megesmé-rés által bizonyítassék a' kiadásban.

A' mit a' Mesteremberek tsinálnak a' kiadott vasból gyakrabban meg kell mérni. Így azok is észrevéven, hogy Vigyázás van; nem mernek dévajkodni. Az elolvadása mindazáltal, a' mint a' munka van, tízre, vagy az apróbb szerszámokban négyre egy fontot felhagyván.

A' törött Vasdarabokat szintúgy be kel kérni a' Cselédektől mint a' Vászón és Kötél-szerekről az elébb mondatott; és az avúlt vas Rubrikába Számadás alá kell venni.

A' mi aprolék tsináltatik: arra az avúlt vasat kell használni; ha találkozik arra való; és mint avúlt vasat rendesen a' Kiadásba tenni.

Ha az ilyen avúlt Vas a' Kamarában sokra gyűl: azt, míg a' ősda meg nem eszi, ha az Uraságnak nem kell: el kell adni. Ide értetnek a' gyenge vásott, vagy szakadozott lántzok is.

A' Kovátsok ugyan a' kimutatandó fákból magok égetnek szenet; az Uraság pedig hazaviteti: de a' felrakás mindenkor köből szám szerint essék meg, hogy kilehessen körül belől tanulni, hány köből szénfa elég Esztendő alatt az Uraság' szükségéhez.

§. 112.

Sok Számadók ingyen se gondolkoznak arról, hogy a' Kerekgyártó, és Dugafát (Donga) Számadásba hordozzák; holott pedig ez, igen költséges Jószága az Uraságnak többnyire mindenütt. Azért is az a' rendelés, hogy:

1. Mihelyt az Uraság Kerekgyártója, és Kádárja, a' nekik szükséges fát darab számra elkészítik: azt a' Számadók hitelesen megszámlálván, összeírás alá, és Számadásba vegyék: a' hol lehet Meghagyás, másutt pedig Megeszmérés mellett; és ugyan így írják a' Kiadásba is.

2. Az apróbb darabokatszáz, a' nagyobb darabokat pedig tutzet számra adják, hasonló Meghagyás mellett; vagy a' hól ez nem lehet; a' kerekgyártóknak, a' számadás mellé Tanúságúl bevejendő Könyvetskéjékbe irasékba minden Kiadás. A' nagyobb Dugafák fonszám, vagy név alatt adatnakki, és tudva van, hogy ilyen hosszú Dugafából, hány, ennyi 's ennyi akós hordó szokott kikerülni: és 1. font fából, hány kisebb, vagy nagyobb Edény.

3. A' Kerekgyártó, és Kádár a' maga tetzéséből semmit se dolgozhatik, hanem minden Munkára írott Meghagyást tartozik a' könyvébe tétetni: és a' munka beadattatván, a' Gazdatiszt, vagy a' rendelt Megesmerők tartoznak azt alólrni, hogy a' Magtartó általa hitelen erősítthesse Állítását.

4. A' hol tekenők, medentzék, és kötet abrontsok készitetnek, a' Kulitárok, és Abronts szivók által: mind a' kettőnek Könyvetske adassék; és bele mind a' tartozás mind a' Beadás beiratván, mellette a' készitmények menjenek Számadás alá darab, vagy kötet szerint (Mázsa)

§. 113.

A' Marhák', és Barmok' Számonadása a' Termések', és Magtartói tárgyaktól egészen különböztvén, felőle ezeket kell megtartani:

1. Marhának nevezem a' Szarvas-marhát, és Lovat: Baromnak pedig a' Birkát, Sertést, Vad-disznót, Szarvast, és Dámvadat.

2. A' Méhek ugyan az Állatok, de tsak a' Bogarak közzé tartoznak: mindazáltal a Számadó könyvekben egymásután vezettethetnek.

3. Ezeket elég a' Szaporaság, összeírásakor Tavasszal, és az Esztendő' végével, és így

egy Esztendőben kétszer felhányni (inventare) és Meghagyás, vagy Megeszmérés mellett Számadás alá venni.

4. Némelly Házaknál a' Hasznár, másutt pedig a' Pénztartó, sőt az Ispányok vezetik a' rólok való hiteles Számadást.

5. A' Szarvas — marha, és Ló négy Esztendőn fellül, a' Birka pedig és a' Sertés két-tőn fellül Öreg számba szokott menni. Ezen alól a' Marha IV. III. fű Tavalyi, és Idejinek mondatik. Így a' Birkák ha Idejiek, Báránynak, a' Tavalyiak pedig Toklyóknak, vagy Ürűknek neveztetnek. Az Ideji Sertést: Malatznak, a' Tavalyit: Süldőknek hívják. E' szerint az Ideji Méhek Raj: a' Tavalyiak pedig Anyakasnevet viselnek a' Számadásban.

6. Mint hogy ezen Állatok minden Esztendő elfolytával más Classisba mennek által, és így az Idejiekből Tavalyiak, Toklyók, Süldők, és a' Rajokból Anyakosok lesznek, és így tovább: a' Számadó minden idén minden Classist különösen a' Kiadásba tartozik kiadni, és újra minden Classist a' maga új Classisa szerint, a' mellybe az Esztendővel együtt lépett a' Bebevés Rubrikában újonnan Bevenni (repercipere) köteles.

7. Mikor e' szerint minden Classis egygyel fellebb lép: az Idejinek Rubrikája üresen marad. A' mellybe a' Szaporaságot békell mindenütt venni.

NEGYESEDIK SZAKASZ.

A' Számvevőségről. (Exactoratus).

§. 114.

A' Számvevés, sok helyen az Uradalom Fiskusára; több Házaknál pedig olly Személ-

lyekre bizatik, a' kik se Számadók, se Gazdatisztek nem voltak soha; és így a' Számadások Megrostálását nem tudván, a' helyeit, hogy a' tetemes károkat értenék kikeresni: a' dolog helyett a' Számadó Személljét kissebbítik 's a' valóságos Nehézséget elmellőzván, a' Kitsinységekbe felakadnak. Ez illyen hibának elkerülésére, és hogy a' Számvevés bizonyosabb lábakra állítassék: ezeket az Észrevételeket használni szükséges.

1. Az Uradalmi Fiskusok azokat a' nehézségeket tartoznak feltenni a' Tisztek ellen; a' mellyeket nekik maga az Uraság, és a' Kormányzók által ad, vagy maga tapasztalt ezen §-nak II-dik Számjában, *a. b. c. e. és f.* alatt elől forduló Észrevételek ellen. És ezek ha vagynak, mint Törvénytudó tartozik előre megítélni, hogy az Elmenőtisztnek Személljét e' vagy Vagyonját a' Haza törvényje szerint lelehet-e; kell e' tartóztatni? vagy pedig elég attól egy olly Reversálist venni; a' mellyben magát kötelezi, hogy a' Törvényes idő alatt, a' vele közlendő Nehézségekre felelni; és a' ki rendelendő Ráítelő — törvényszék előtt megjelenni el nem mulatja. Noha ez nem egészen szükséges: mert a' Törvény minden Reversálist nélkül is elég bátorságba helyezettette a' Földes Uraságokat a' makats Számadókra nézve.

2. A' Számvevői Hivatalra azok választassanak, a' kik több Uradalmakban, Mag, és Pénztartóságot húzomosan viselvén, végre Kormányozó, és Meghagyó Gazdatisztek voltak. Ezek a' Praxisból jóltudják, hol van az Elmúlatás, és rossz rendelésből következett kár? 's ha akarják meg is tudják különböztetni az Írásban esett számhibát a' dévajtságtól.

3. Ha a' fent említett Tabellák, Felhányások, özszeírások, Számadókönyvek, és ezeknek Hónapos, vagy Summás Kivonási minden forma nélkül, tsak a' szabadtszész szerint különbözöen készülnek: lehetetlen a' legjobb Számvevőnek is, nyomos özszevetést (Combinatio) és valóságos Nehézségeket tsinálni a' Számadásokból; és még nehezebb a' Főkormányozónak, vagy az Uraságnak, a Valóhoz tsak közeljáró Bilántzot is készíteni.

4. Ha a' Számvevő rest; és e' miatt a' Megrostálás több Esztendőkre halad: mind az Uraság, mind pedig főképen az elment, vagy eleresztett Számadó, és többnyire ezeknek özvegyje és Árvái károsodnak.

5. Azért is, akar meghal valamellyik, akar a' szolgálatból menjen el, a' Számvevőnek kötelessége a' Helyszinére lemenni, a' Megholtak írásait rendbeszedni, a' bevenni Meghagyattakat beírni, és a' Kiadásokat kirakván, minden Állításokra a' kívántató Tanúságokat megszerezni, a' Még élőkötől, vagy helybenmaradóktól, és e' szerint a' Számadást berekesztvén, legelsőben is a' Magrostálás alá venni.

6. Az Elmenők is addig ki ne mozdúljanak, míg Számadókönyveiket be nem rekesztik; és a' Megrostálásnak által nem adják. E' miatt a' Tanúságokat adó Gazdatiszték, és Megesmérő Személljek se változhatnak addig, míg a' Számadók a' szükséges Tanúságokat meg nem szerzik tőlök.

7. A' most említetteken fellül, az egyéb Számadókönyvek megrostálásában azt a' bizonyos Rendet kell tartani; hogy az elébbi Esztendő, mindenkor elébb is vetessék a' rostába: de még is egynek megrostálása is, a' törvényes vagy Camerális két Esztendőt meg ne haladja.

8. A' mint valamelly Számadókönyv megrostáltatott: az a'ból kihúzott Nehézségek azonnal a' Kormányshéknak, vagy az Uraságnak általadassanak.

9. Az ilyen Nehézségeket olly engedelemmel kell a' Számadóknak kiadni; hogy ha tudja: Mentő feleleteit azokra pontonként, és nyomosan Írásba foglalván, egy fertály Esztendő alatt múlhatatlanúl beadja.

10. A' Megrostálásban a' Számvevő legelsőben is a' számokat vesse össze egymás közt; és azután a' Tanúságokkal. A' melly hibák ezekben, vagy amazokban; és a' hól találtatnak: a' Számvevő minden Próbákkal együtt írja által pontonként a' Nehézségek Laistromába folyó számszerint.

11. A' Számok, és Tanúságok összevetések után következő munkája a' Számvevőnek, a' Valóságos Károknak kikeresése. Ezek több kútfőkből származnak u. m.

a) Az Uraság által megrendelt Cynosúrák ok nélkül való megnemtartásából; és ezek ellen is, vagy a' Maghagyó Gazdatiszt, vagy pedig magok a' Számadók hibáznak. Az ilyen hibák: *Nemkíméllésnek* vagy *Vesztegetésnek* (de Commissis) hivatnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy tsalhatatlan Cynosura egy sins a' Világon.

b) A' mellyek a' Parantsolatok álthágásából, az lparkodás, és Felvigyázás elmulatásából származnak (de Omissis) neveztetnek.

c) A' Roszsz úton való járásból, bűségtelességből, és dévajsból (Maleversatio).

d) Tudatlanságból, vagy maga felnemtalálásból.

e) Az elfordítható Csapásokból, vagy szereintsétlenségből, p. o. hírt ad a' Molnár hogy

nagy víz jön; adjon a' Tisztség Segédet. Így a' Birkás, és egyéb Pásztorok bejelentik, hogy rossz Nyavalya mutatja magát ez, vagy amaz Seregben; vagy a' rossz takarmány rossz következése, vagy a' jónak megfogyatkozása eránt 's a' t. előre Jelentést, vagy panaszt tesznek; és a' Gazdatiszt érzéketlen, gondatlan, rest.

f) Fejességből (Egoismus). Az innen származó kár legelengedhetetlenebb.

12. A' mint az előlszámlált kútfokból származó valóságos Nehézségek, vagy a' Gazdatisztet, vagy a' Számadókat illetik együtt, vagy különösen úgy kell a' Nehézségeket is különkülön, vagy együtt, ezek, vagy amaz ellen formálni; és a' Felelet végett kiadni.

13. A' mi nem kár hanem a' forma, vagy tsak a' Rendtartás ellen való hiba: röviden ugyan ki lehet tenni. De tsak azok Számadásiban, a' kik tovább is folytatván Hivataljokat, a' hibát másszor elkerülni tartoznak.

14. Ha a' kár a' Számadókat illeti; és azok a' magok károkkal, ezt vagy amazt a' Számadásból kifelejtették; vagy hibás számmal írták be; és ezt a' Számvevő megtalálja: hasonló Lelkiesmérettel tartozik a' Számadók Javára (pro bono) feljegyezni.

15. A Számvevő, a' melly Számadókat pontosnak, figyelmetesnek, és gondosnak tapasztal Számadó könyveikből lenni: azokat az Uraságnak bejelenteni tartozik.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A' Censurális, vagy Ráitélő Törvényszékekről.

§. 115.

A' Ráitélő Törvényszékek' tartásához e' következő Eszrevételek sinormértékül szolgálhatnak:

1. A' Törvény ugyan nem tiltja, mindazáltal illetlen, hogy a' Földes Úr, mint megkárosítatott Felperes; és mint Földes Úr a' Ráitélőszéknek Elölülője legyen.

2. Azért is, minden ilyen Székekhez a' Praxis szerint, a' N. Vármegyék' Táblabírói között kell egy a' Gazdaságban tapasztalt Urat Elölülőnek megkérni. A' ki is a' Változott, és Végezett Számadót (vagy felelt a' kiadott Nehézségre, vagy nem) legalább egy Hónappal előbb, bizonyos megrendelt napra, formszerint Törvényszék eleibe idézze.

3. A' Törvény parantsolja, hogy ezen időre, egy a' Szolgabíró Urak között is, a' maga Esküttjével meghivassék.

4. A' Széknek Jegyzője az Uradalmi Fiskus szokott lenni: és a' Felperes a' Számvevő; a' ki rosszsz neven nem veheti, ha Állítását minden pontra meg nem bizonyíthatván, a' Keresettől elvettetik.

5. Hogy többen legyenek jelen: nem épen szükséges: De ha a' Költséget az Uraság nem sajnálja; vagy a' Számadó a' maga erszényjére úgy kívánja, lehet, sőt kell még egy pár Meghívottaknak is jelen lenni; és minthogy itt a' Per summáson megyen ugyan: de a' Keresett több pontokból áll, a' Ráitélőszéken mind azok is megszoktak jelenni, a' kik Meghagyásokkal, és Megeszméréseikkel, a' Számadónak védelmére, vagy ellene lehetnek. Az ifjú Tisztek pedig a' kik tanulni akarnak a' más kárán: soha innen ki nem záratnak.

6. Természetes, hogy a' Számadásokhoz mellékezett Írások, és Tanúságok között, legkisebbnek is el nem lehet veszni, és ha elvesz: az a' Felperes kára legyen; úgymint a' kinek kezébe adta a' Számadó maga ellen minden

Mentő — fegyverét; és numerizálta az Állításhoz.

7. Minden Állítás pontjára különös Ítélet kívántatik; és ha az Ítéletben az Inditóis (Motivum) kitétetik: több ugyan az Írás; de a' Földes Urnak könnyebb a' megolvasás; és a' lágyítás a' mellyre minden Számadónak szüksége van.

8. Nem tartozik a' Ráitélő-Uriszék senki-
nek sem Erősséget, sem Mentséget keresgetni a' Számadásból, hanem azt itéli meg, a' mit a' Peresfelek mondanak; és bizonyítanak.

9. A' Kéméllésbeli Cynosurák ugyan több Probatételeken épülvén, a' Kiméllésben útmutatásúl szolgálnak a' Gazdatisztnek: de mint-hogy az Aranymérték is hibázik: ha a' hibát a' Cynosúra ellen tsak kitsinyben; és ritkábban, vagy pedig fontos Körülállás miatt egészen annak ellenére kellett a' Gazdatisztnek vagy a' Számadónak tselekedni: a' Ráitélő — Uriszék a' Megítélésben, igen szoros nem lehet.

10. Az olyan Pontokra nézve, a' mellyekből a' Számadó nem tudja, magát írásból hiteles Tanúsággal kimenteni: de a' Törvényszék belsőképen meggyőződve találja magát a' megítelt Számadó ártatlansága felől: szokta azt rendesen, legalább a' Végső — ítéletben az Uraság Kegyelmébe ajánlani.

11. A' Tudatlanságból ejtett károk Ráitélésében a' Számadónak elég az olyan gyalázatos főmosás; a' mellyből azt a' Tanúságot vegye magának, hogy nem kell senki-
nek magát olyan Hivatalra adni, a' mellyhez nem ért.

12. A' Ráitélő Uriszéknek tellyes hatalma szokott arra lenni:

a) Hogy ha a' Számadónak javára feljegyzett Kihagyás nagyobb a' Megmarasztás Sum-

májánál: neki a' Feleslegvalót kiadatni, nem csak megítélje; hanem azonnalis visszais fizettesse. Mellyről való Menedéklevelet, az Előülő alólirván; azt a' Pénztártó lefizetésének Erősítésére a' Pénztárnak általadja.

b) Ellenben ha a' Megmarasztatott (Convictus) Számadó a' Megmarasztást lefizeti: azonnal az Úriszék őt a' Végsőítéletben feloldozza (absolvit) és a' Megítélést néki bátorságára alólirva kiadja.

c) Ha a' Megmarasztatott Számadó Felebbvivést (Appellata) kér: azt a' Perbe azonnal be is kell írni. Ha pedig az Uraság Kegyességéhez kíván folyamodni: az a' végrehajtás előtt (Executio) nem tilalmaztathatik.

V é g e.

M U T A T Ó.

I. R É S Z.

A' R e n d e l é s t e v é s r ől.

	§.	Pag.
A' Gazdaság folytatásának tárgyai.	1	21
A' Tisztülésnek tárgyai.	ő	23

I. S Z A K A S Z.

A' T e r m e s z t é s r ől.

A' Termesztésnek tárgyai	4	25
A' Gabona termesztésnek meggondolása.	5	—
Az Időre nézve.	—	26
A' Magra nézve.	—	27
A' Mennyiségre nézve.	—	28
Az Erőre nézve.	—	—
A' dolgozó erőnek szaporítása.	—	31
A' Magvetést illető Tiszti rendelések	6	—
A' vetni való búzára nézve.	—	32
Az Aratáshoz való Szerszámok.	—	—
A' Halangyák' és Asztagok' rakása.	—	—
A' Cséplés és Nyomtatás.	—	35
A' Széna termesztés.	7	34
A' természeti Rétek eránt való Rendelések.	—	—
A' Vetett Rétek körül való Rendelés.	—	36
A' Bortermesztésről.	8	37
A' Szőlő mívelésre való rendelések.	—	—
A' Majorság-szőllőket néző parantsolatok	—	39

M U T A T Ó,

	§	Pag.
A' Bortsinálás, és a' Borokkal való bánás.	—	40
A' Dézmálás.	—	—
A' Bor - deputátum.	—	41
A' Pintzék és a' hordók.	—	43
Az Erdőkkel való bánás.	9	44
A' Fayetés.	10	42
A' Csemeték ültetése.	—	—
A' Fialat erdőkkel való bánás.	11	45
A' Favágásnak ideje.	12	46
Favágásnak módja.	13	—
Az Erdőknek kiméllése.	15	47
Az Erdőkből való haszonvétel.	16	49
A' Vadászás eránt való rendelések.	—	51

II. S Z A K A S Z.

A' Tenyésztetésről.

A' Tenyésztetésnek tárgyai.	17	52
A' Lovak' tenyésztetéséről.	—	—
A' Szarvasmarha tenyésztetése.	18	54
A' Gulyák szükséges nevelése.	—	—
A' Csira, vagy Szvájtzeria körül való Uraság rendelési.	—	55
A' Birka tenyésztetés.	20	56
Holl kell Birkasereget állítani.	—	—
A' Kosarazás, v. fektetés hol engedtetik meg és mikor.	—	—
A' tenyésző Birka seregek külömbbféle nevei	—	—
A' Birkák' fejése eránt való rendelés.	—	57
A' Birkásoknak, Birka helyett Szarvas-marha engedtetik.	—	—
A' Sertés tenyésztetés.	21	58
A' Házi tenyésztetés a' Jobbágyoknak ajánlatik.	—	—
A' Göndör Sertés hamarabb hizik, mint a' sima.	—	59
Malatzokat mellyik ontózásból kell hagyni.	—	—
A' Tenyésző Sertések negyedik esztendőre kiheréltetnek.	—	—
A' Méhek' tenyésztetése.	22	60
A' Szalmakasok legjobbak	—	—
Minden bokorban Méházat állítani nem kell	—	—
A' Felebeli Méhtartás.	—	61

T Á B L A.

III. S Z A K A S Z.

A z É p í t é s r ől.

	§.	Pag.
Az Épületnek kiigazítása körül való rendelkezések.	24	62
A' Kiigazításhoz mik szükségesek.	—	—
Az Épületnek bátorsága.	—	63
Az új Épületekhez szükséges fogások.	25	64
Tartós Épületeket szükséges építeni.	—	—
Ölszámra kell építeni.	—	65
A' Matriálét v. maga készítetteti az Uraság, v. az első kézből veszi.	—	—
A' Fedelekre nézve való rendelkezések.	26	65
Az álló és fekvő Székekről az Épületben.	—	—
A' Mestergerendák hosszúsága és erőssége.	—	66
A' Padlások flastromozása.	—	—
Az Ablakok minémüsége.	—	67
A' Sindelezés Fa, és Cserép.	—	—
A' Gerendák minémüsége.	—	—
A' Kőlábak' távolsága egyik a' másiktól.	—	68
A' Szarúfák és Létzek sűrűsége egymáshoz.	—	—
A' Szarúfák és Létzek hosszúsága.	—	69
Az Épület dereka, v. fala meghatározás.	27	70
A' Gazdasági Épületek fekvése.	—	—
A' Fa - épület megtiltatik.	—	—
Házat Hémeny nélkül építeni meg nem engedtetik.	—	—
A' Fa, Sár, és Válog épületeknek fundamenta.	—	—
A' Közönséges házak fala magassága.	—	—
Az Ablakok és Ajtók magossága és szélessége.	—	71
A' Bálhákrol.	—	—
Mikor kell vakolni.	—	72
A' Fagyos - mészén hogy kell segíteni.	—	—
Rajzolatokat a' Gazda tiszttól nem lehet kívánni.	28	—
Az Építésnek több esztendőkre való felosztása.	29	75
Az Épületek helyheztetése.	—	—
A' Felvetésnek (Ueberschlag) Sarkalatjai a' Falakra nézve.	30	—
A' Fedélre nézve.	31	74
Különös jegyzések az új épületek nemei körül	32	—

M U T A T Ó

5. Pag.

Nagy téгла-pintzéket hol lehet hasznosan építeni	32	75
Hol jobb a' Borárulást árendába adni.	—	—
Hol gazdaságos Vendégfogadókat állítani.	—	76
A' Vendégfogadók minémősége.	34	—
A' Magházak építtetése módja.	35	78
A' Magházaknak közönséges hibái.	—	79
A' Faggot Kéményjei	—	80
A' Birka aklok állítása, helye, nagysága, udvara, formája	36	81
A' Ló-Istállók, Méhesek, Sertéshízlalók	57	83
A' Jármos és Göböl Istállók szélessége és hosszúsága	—	—
A' Kukoritza Górék minémősége	38	84
Új Kukoritza Góré formája	—	—
A' Pintzék ásatása körül való rendelések	59	87
A' Pintzék szélessége és mélysége	—	88
A' Tégla Kementzék formája	40	89

IV. S Z A K A S Z.

Az Eladásról és Vevésről.

Nagy Summákat maga az Uraság adhat el	41	91
A' Gazdatiszt mennyit adhat el	—	—
Az Eladás könnyítésére való rendelések	—	92
Az Eladandó termések árrát kik határozzák meg	—	—
A' Kereskedőkkel való bánás	—	—
A' Kereskedőknek való Kedvezés miben áll	—	—
A' Kereskedőknek mennyi időre lehet Hitelt adni	—	93
A' Borok eladásában való rendtartás	—	94
A' Gyapjú eladás	—	—
A' Jófélé Birkák eladása	—	—
A' Szőlők eladása	—	—
Az eladott terméseknek Szállítása	—	94

V. S Z A K A S Z.

Az Árendába adásról.

Az Árendába adás eránt való Rendelések	42	95
Az Árendát Esztendők mennyisége	—	96
Az Árendások körül való Rendelése az Uraságnak	—	97

T Á B L A.

5. Pag.

Hány esztendőre lehet a' Pusztákat arendába adni.	42	98
Az Erdők Árendába nem adatnak	—	99
A' Mészárszékek és Malmok Árendába adása körül való rendelés.	—	—

VI. S Z A K A S Z.

A' Szerződésekről.

Minden szerződést írásba kell tenni	43	100
Kiknek jelenlétébe eshetnek meg a' Szerződések.	—	—
A' Szerződésnek. feltételei.	—	101

VII. S Z A K A S Z.

A' Hereskedőkről.

Az Uraság rendelkezései a' Hereskedőkre nézve.	44	102
--	----	-----

VIII. S Z A K A S Z.

A' Cselédekről és Mesteremberekről.

Kik neveztetnek Cselédeknek.	45	104
A' Cselédek szegődsége.	46	—
A' Cselédfogadásnak ideje.	47	106
A' Csikósok, Gulyások, Birkások szegődsége.	48	197
Személyes kötelessége.	49	—
A' Béresei kötelessége.	—	108
A' Kotsisoktól mit kell megkivánni	—	109
A' Cseledek megfenyítése.	50	110
A' Béfejő Csirások éránt való rendelkezések.	51	—
A' Mészárszék szegődsége és kötelessége.	52	111
A' Conventiós Mesteremberek.	53	112
Ezek éránt való rendelés.	—	—
A' Kádárokban megkivántató tulajdonság	54	113
A' Kádárok gyerta pénze.	—	114
Az Edények meg billyegezése	—	—
A' Kovácsokban megkivántatók.	55	114
A' Herékjártók mire kötelesek.	56	—
A' Cseplők és Nyomtatók éránt való rendelkezések	57	—

M U T A T Ó

	§.	Pag.
A' Cselédek gyermekei eránt mit rendelt az Uraság.	57	116
Az Elnyomorodott Cselédek eránt való Hegyesség.	—	117

IX. SZAKASZ.

A' Jobbágyokkal való bánásról.

A' Jobbágyok oktatása.	58	117
A' Jobbágyoknak atyai módon való Hormá-nyoztatása.	59	118
Dézmáláskori Hegyesség.	—	119
A' Dézmálásnak ideje.	—	120
A' Jobbágyoknak munkára kiparantsoltatások	—	121
A' Robotos erő fel osztása.	—	122
A' Jobbágyok robotja, és egyéb adózása.	—	—
Többféle Földes Uri kegyességek a' Jobbágyok eránt.	—	124
Fels. Urbáriális resolutio a' Jobbágyok lakhe-lyére és Följeikre nézve.	60	128
A' Legelőkre és Rétekre nézve.	61	133
A' Jobbágyok' személyes jussai.	61	133
A' Földes - Uri jussok a' Jobbágyokra nézve.	62	136
A' Jobbágyok borárulása.	65	137
Pálinka égetés, Fájeszás, Makkoltatás, és Gu-bats szedés.	—	138
A' Jobbágyok Hereskedése.	—	143
A' Jobbágyok tartozásai a' Gabona Hilentzedre nézve.	64	144
A' Gabona Tizedre nézve.	—	147
A' Bor kilentzedre, Tizedre, és Hegyvámra.	—	149
A' Robotra nézve.	—	151
Dupla robot.	—	153
Hosszúfúvar.	—	154
Karátsonfa.	—	155
Vadászat.	—	—
Felesleg robot	—	156
A' Jobbágyok adózásai.	65	157
Rendkívül való adózások	—	158
A' Halmárok és Mesteremberek adózásai	—	159
A' Jobbágyi tartozások behajtása.	66	159
A' Jobbágyok magok közt való rendtartás.	67	—

T Á B L A.

II. R É S Z.

I. SZAKASZ.

A' Felvi g y á z á s r ó l.

	9.	Pag.
A' Felvi g y á z á s n a k t á r g y a i	68	163
A' M e g n é z é s	69	—

II. S Z A K A S Z.

A' Száma d ó K ö n y v e k R i v o n á s o k , é s T a - bellák készítése.

A' Száma d ó K ö n y v e k b é k ü l d é s e ' i d e j e	71	165
A' H ó n a p o s E x t r a c t u s o k	—	—
A' F e l h á n y á s v. I n v e n t á r i u m K é s z í t é s	72	167
U r b á r i á l i s T a b e l l a	73	168
F i x u s p r o v e n t u s o k T a b e l l á j a	74	169
A' R o b o t n a k s z á m o n a d á s a	75	—
A' S z e g ö d s é g T a b e l l á j a	76	170
A' T e r m é s T a b e l l a	77	171
C s é p l é s T a b e l l a	78	172

III. R É S Z.

A' R e n d t a r t á s r ó l.

A' P é n z t á r , v. C a s s a k ö r ü l v a l ó r e n d t a r t á s o k	79	173
A' M a g h á z a k , G a b o n á s , é s S z é n á s P a j t á k a t m i r e n d b e s z ü k s é g e s t a r t a n i	80	175
A' P i n t z é k k ö r ü l v a l ó r e n d t a r t á s	81	177
A' B o r o k k a l v a l ó b á n á s	—	—
K ü l ö m b f é l e r e n d t a r t á s o k	82	178
A' M a l m o k k ö r ü l	—	—
A' M a j o r b é l i L o v a k k ö r ü l	—	180
A' C s i r a , M é h e k	—	181
M a r h á k é s B a r m o k	—	—
Á r v á k p é n z e ' s a ' t . k ö r ü l	—	182

IV. R É S Z.

A' M e g k i m é l l é s r ó l.

A' M e g k i m é l l é s n e k t á r g y a i	83	184
A' H é s z p é n z m e g k i m é l l é s ö r e v a l ó r e n d e l é s e k	—	—

M U T A T Ó

	§.	Page.
A' Termésnek megkiméllése	84	186
Az Örletésbeli megkiméllés	—	—
A' Zabba való megkiméllés	85	188
A' Hukoritzza, es Haidina körül való kiméllés	86	—
A' Szénabeli kiméllés	88	191
A' Robotos - erőbeli kiméllés	89	194
A' Kiméllést tárgyozó többféle Cynosurák	—	—

V. R É S Z.

A' Gondviselésről.

A' Gondviselésnek tárgyai	91	198
A' Vetések, Rétek, Szöllők, Gabona és Széna Hazalok	—	199
Epületek fedele, Herítése, 's a' t. A' Kotsik Szekerek	—	200
Talitskák 's a' t. gondviselése	—	201

VI. R É S Z.

A' Számadásról.

A' Számadásoknak tárgyai	92	202
A' Számadó Könyvek minéműsége	93	—
A' Camerális számadás formája	94	203
A' Számadó Könyvhöz tartozó Könyvek	—	204
A' Jegyző Könyv	—	205
A' Napi Könyv	—	206
A' Camarai számadás egyezése az Scrittura Doppiával	—	207
A' Gazdasági számadásokat nem lehet a' Kalmári számadással össze zavarni	97	209

I. S Z A K A S Z.

A' Számadó Könyvekről közönségesen.

A' Jegyző Könyv	98	210
A' Fő Számadó - könyvhöz megkivántató fogások	—	—
A' Hónapos kivonás	—	214

II. S Z A K A S Z.

A' Pénztartói Számadásról.

A' Pénztartó kötelelességei	99	214
-----------------------------	----	-----

T Á B L A.

III. S Z A K A S Z.

A' Magtartói Számadásról.

	§.	Pag.
A' Magtartónak kötelességei	100	217
A' Szalmás-Gabona számadása	101	220
A' Conscriptionális tabella	—	222
A' Kender és Len számadása	102	223
A' Fonál	—	227
A' Lentermesztés	103	228
Az Eleségek számodása	104	229
A' Só számonadása	105	231
A' Takarmányok számonadása	106	232
A' Tüzifa számonadása	107	233
A' Deszka, Létz, és Állásfa	108	254
A' Gyertya számonadása	109	254
A' Ponyvák, 'Sákok, Sütő, Vető-ruhák 's a' t. számon tartása	110	254
A' Vassal való bánás a' Számadásba	111	236
A' Kerekgyártó, és Dugafa számonadása	112	237
A' Marhák és Barmok számonadása	113	258

IV. S Z A K A S Z.

A' Számvevői hivatalról.

A' Számvevőnek kötelességei	114	239
-----------------------------	-----	-----

V. S Z A K A S Z.

A' Censurális Székekről.

Ide tartozó Észrevételek	115	243
--------------------------	-----	-----

OSVK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

